

MinisterievanPropaganda.org

LENIN

Staat en revolutie

Vladimir Lenin

Staat en revolutie

*Proletariërs aller landen,
verenigt u!*

Lenin

**Staat en revolutie
Over de staat**

☐ Uitgeverij Progres • Moskou

Voorwoord bij de eerste druk

Heden ten dage heeft het vraagstuk van de staat niet alleen in theoretisch, maar ook in praktisch politiek opzicht, bijzondere betekenis gekregen. De imperialistische oorlog heeft het proces van de overgang van monopolistisch tot staatsmonopolistisch kapitalisme buitengewoon versneld en toegespitst. Steeds verschrikkelijker wordt de monsterachtige knechting der arbeidende massa's door de staat die zelf steeds meer met de almachtige kapitalistengroepen vermeldt. De vooraanstaande landen (nl. hun 'achterland') veranderen in militaire tuchthuizen voor de arbeiders.

De ongehoorde gruwelen en het lijden van de zich rekende oorlog maken de toestand voor de massa's ondraaglijk en zwepen hun verontwaardiging op... Maar al te duidelijk rijpt de internationale proletarische revolutie. Het vraagstuk van haar verhouding tot de staat krijgt praktische betekenis.

Elementen van opportunisme, die zich gedurende tientallen jaren van betrekkelijk vreedzame ontwikkeling opeenhoopten, hebben een thans in 's werelds officiële socialistische partijen overheersende sociaal-chauvinistische stroming doen ontstaan. Deze in woorden socialistische en metterdaad chauvinistische stroming (Plechanow, Potresow, Bresjkowskaja, Roebanowitsj, verder een ietsje gecamoufleerd de heren Tseretelli, Tsjernow & Co. in Rusland; Scheidemann, Legien, David e.a. in Duitsland;

Renaudel, Guesde, Vandervelde in Frankrijk en België; Hyndman en de Fabians² in Engeland enz., enz.) onderscheidt zich door een gemene, kruiperige aanpassing der 'leiders van het socialisme' niet alleen aan de belangen van 'hun' nationale bourgeoisie, maar vooral aan die van 'hun' staat; want de meerderheid der z.g.n. grote mogendheden exploiteert en knecht sinds lang een hele reeks kleine en zwakke volkeren. De imperialistische oorlog is immers juist een strijd om de verdeling van dit soort buit. Het is onmogelijk de arbeidende massa's los te maken van de fnuikende invloed der bourgeoisie — en wel speciaal der imperialistische — zonder te strijden tegen de opportunistische vooroordelen met betrekking tot de 'staat'.

Wij zullen hier eerst Marx'en Engels' leer van de staat behandelen en in het bijzonder stilstaan bij de kanten van deze leer, die vergeten of door de opportunisten vervalst werden. Daarna zullen wij ons speciaal bezig houden met Karl Kautsky, de voornaamste vertegenwoordiger van deze vervalsers, en de bekendste leider van de IIde Internationale (1889 — 1914), die in de huidige oorlog zo'n jammerlijk fiasco heeft geleden. Verder zullen we de belangrijkste conclusies trekken uit de ervaring der Russische revoluties van 1905 en vooral van 1917. Deze laatste schijnt juist nu (begin augustus 1917) de eerste periode van haar ontwikkeling af te sluiten. Overigens moet men deze hele revolutie uitsluitend opvatten als een schakel in de keten van socialistische proletarische revoluties die door de imperialistische oorlog worden veroorzaakt. De kwestie van het verband tussen de socialistische revolutie van het proletariaat enerzijds en de staat anderzijds, krijgt zo niet alleen praktisch-politieke betekenis, maar wordt ook hoogst actueel omdat het noodzakelijk is de massa's uiteen te zetten wat zij in de nabije toekomst zullen moeten doen om zich te bevrijden van het kapitalistische juk.

Augustus 1917

De schrijver

Voorwoord bij de tweede druk

Deze tweede druk verschijnt bijna zonder wijzigingen. Er is slechts een derde paragraaf toegevoegd aan hoofdstuk II.

Moskou, 17 december 1918

De schrijver

I

Klassenmaatschappij en staat

1. De staat als produkt van de onverzoenlijkheid der klassen tegenstellingen

Met Marx' leer vindt thans datgene plaats, wat in de loop der geschiedenis herhaaldelijk met de leerstellingen van revolutionaire denkers en leiders der voor hun bevrijding strijdende klassen geschiedde. Door de onderdrukkende klassen werden de grote revolutionairen tijdens hun leven voortdurend op vervolgingen onthaald en hun leer werd met de grofste kwaadaardigheid, de meest woedende haat en teugelloze leugen- en lastercampagnes tegemoet getreden. Na hun dood tracht men ze dan tot onschadelijke ikonen te maken, ze als het ware te canoniseren door aan hun *naam*, tot 'troost' en verdomming van de onderdrukte klassen, een zekere beroemdheid te verlenen, waarbij de *inhoud* van hun revolutionaire leer ontkracht en van haar revolutionaire scherpste ontdaan wordt. De bourgeoisie en de opportunisten in de arbeidersbeweging gaan tegenwoordig hand in hand bij een dergelijke 'bewerking' van het marxisme. Zij vergeten, verdoezelen of verminken de revolutionaire kant van de leer — haar revolutionaire geest. Zij plaatsen op de voorgrond en verheerlijken datgene, wat voor de bourgeoisie aannemelijk is of schijnt. Alle sociaal-chauvinisten zijn tegenwoordig 'marxisten' — lach niet! Steeds vaker spreken de Duitse burgerlijke geleerden die gisteren nog gespecialiseerd waren in het uitroeien van het marxisme, over de 'nationaal-Duitse' Marx, die de zogenaamd schitterend tot het voeren van een roofoorlog georganiseerde arbeidersbonden zou hebben opgevoed!

Onder dergelijke omstandigheden, nu de verminking van het marxisme een ongehoorde verbreiding heeft gekregen, is het in de eerste plaats onze taak de ware leer van Marx over de staat *te herstellen*. Daartoe is het noodzakelijk uit de werken van Marx en Engels zelf een hele reeks lange citaten in te voegen. Lange citaten maken de uiteenzetting natuurlijk wat lomp en dragen geenszins bij tot haar bevattelijkheid, maar het is absoluut onmogelijk het zonder deze citaten te stellen. Het is volstrekt noodzakelijk dat alle of althans de beslissende passages uit de werken van Marx en Engels, die de kwestie van de staat behandelen, zo volledig mogelijk worden geciteerd om de lezer in staat te stellen zich een eigen voorstelling te vormen van de ontwikkeling en het geheel der inzichten die de grondleggers van het wetenschappelijke socialisme huldigden, maar eveneens om de vervalsing van deze inzichten door het heden ten dage heersende 'kautskianisme', documenteel en aanschouwelijk te bewijzen.

Laat ons beginnen met het meest verbreide werk van Fr. Engels — 'De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat', dat in 1894 te Stuttgart reeds een zesde druk beleefde.³

'De staat', concludeert Engels uit zijn historische analyse, 'is dus volstrekt geen macht die de samenleving van buitenaf is opgedrongen; evenmin is hij de "werkelijkheid van de zedelijke idee", "het beeld en de werkelijkheid van het verstand"', zoals Hegel beweert. 'De staat is veeleer een produkt van de maatschappij op een bepaalde trap van ontwikkeling; de erkenning van de onoplosbare tegenspraak met zichzelf waarin deze maatschappij verward is geraakt, van de onverzoenlijke tegenstellingen waarin zij zich heeft gesplitst en die zij niet bij machte is te bezweren. Opdat echter deze tegenstellingen — klassen met tegenstrijdige economische belangen — zichzelf en de samenleving niet in een vruchteloze strijd vernietigen, is een in schijn boven de maatschappij staande macht nodig geworden, die het conflict temperen en binnen de perken van de "orde" houden moet. Deze macht die uit de maatschap-

pij is voortgekomen, maar zich boven haar stelt en meer en meer van haar vervreemdt, is de staat.¹⁴

Hier is de fundamentele gedachte van het marxisme met betrekking tot de historische rol en de betekenis van de staat volkomen duidelijk geformuleerd. De staat is het produkt en de uitdrukking van de *onverzoenlijkheid* der klassentegenstellingen. De staat ontstaat daar, dan en in zoverre, waar, wanneer en in hoeverre de klassentegenstellingen objectief *niet* verzoend *kunnen* worden. Omgekeerd toont het bestaan van de staat dus aan dat de klassentegenstellingen onverzoenbaar zijn.

Juist bij dit allerbelangrijkste en fundamentele punt begint de vervalsing van het marxisme, die zich in hoofdzaak in twee richtingen beweegt.

Enerzijds 'verbeteren' de burgerlijke en speciaal de kleinburgerlijke ideologen — ofschoon zij onder de druk van onbetwistbare historische feiten gedwongen zijn te erkennen dat de staat alleen dáár voorkomt, waar klassentegenstellingen en klassenstrijd bestaan — Marx zodanig, dat de staat als een orgaan van de *klassenverzoening* te voorschijn komt. Volgens Marx zou de staat echter niet kunnen ontstaan en blijven bestaan indien verzoening der klassen mogelijk was. Bij de kleinburgerlijke en bekrompen professoren en publicisten heet het (met om de haverklap een welwillend beroep op Marx) dat de staat juist de klassen verzoent. Volgens Marx is de staat een orgaan der *klasseheerschappij*, een orgaan ter *onderdrukking* van de ene klasse door de andere; een schepping van de 'orde', die deze onderdrukking rechtvaardigt en consolideert door klassenbotsingen te beperken. Volgens de mening der kleinburgerlijke politici betekent deze orde juist klassenverzoening en niet onderdrukking van de ene klasse door de andere; botsingen beperken betekent dan verzoenen en niet het ontnemen aan de onderdrukte klasse van bepaalde middelen en methoden die zij voor het omverwerpen van haar onderdrukkers nodig heeft.

Tijdens de revolutie van 1917, toen de betekenis en de rol van de staat tot een praktisch probleem van de eerste orde werden, waarmee onmiddellijke en massale actie

gemoeid was, zijn de S.R.-en⁵ en mensjewiki bv. allen plotseling totaal afgezakt naar de theorie der kleinburgers over het 'verzoenen' der klassen door de 'staat'. De talloze resoluties en artikelen der politici van deze beide partijen zijn geheel doordrenkt met deze burgerlijke en banale theorie van de 'verzoening'. Dat de staat een orgaan is voor de heerschappij van een bepaalde klasse die met haar antipode (de aan haar tegenovergestelde klasse) *niet kan* verzoend worden, zal de kleinburgerlijke democratie nooit kunnen begrijpen! Haar verhouding tot de staat toont wel zeer aanschouwelijk dat onze S.R.-en en mensjewieken helemaal geen socialisten zijn (wat wij bolsjewiki altijd gezegd hebben!), maar kleinburgerlijke democraten met een bijna-socialistische fraseologie.

Anderzijds is de 'kautskiaanse' verdraaiing van het marxisme veel subtieler. 'Theoretisch' wordt niet ontkend dat de staat een orgaan van de klasseheerschappij is, noch dat de klassentegenstellingen onverzoenlijk zijn. Maar daarbij wordt het volgende uit het oog verloren of verdoezeld: wanneer de staat het produkt is van de onverzoenlijkheid der klassentegenstellingen, wanneer hij een macht is die *boven* de maatschappij staat en '*zich meer en meer* van de samenleving *vervreemdt*', dan is voor de bevrijding van de onderdrukte klasse klaarblijkelijk niet slechts een gewelddadige revolutie noodzakelijk, *maar ook* de *vernietiging* van het apparaat van de staatsmacht, dat door de heersende klasse is georganiseerd en waarin deze 'vervreemding' is belichaamd. Deze, theoretisch vanzelfsprekende conclusie trok Marx, zoals we hieronder zullen zien, nadrukkelijk op grond van de concreet-historische analyse van de taak der revolutie. En juist deze conclusie heeft Kautsky, zoals we uitvoerig zullen aantonen, 'vergeten' en verdraaid.

2. Bijzondere afdelingen gewapende lieden, gevangenen enz.

'In tegenstelling tot de oude gensorganisatie,'⁶ gaat Engels voort, 'wordt de staat allereerst gekenmerkt door indeling van de staatsburgers naar het gebied.'

Ons lijkt zo'n indeling 'natuurlijk', maar zij heeft een langdurige strijd geëist tegen de oude organisatie naar geslachten en stammen.

'...Het tweede kenmerk is de inrichting van een openbare macht die niet meer direct samenvalt met de zich als gewapende macht organiserende bevolking. Deze afzonderlijke openbare macht is nodig omdat sinds de splitsing in klassen een zelfstandig optredende gewapende organisatie van de bevolking onmogelijk is geworden... Deze openbare macht bestaat in iedere staat; hij bestaat niet alleen uit gewapende mensen, maar ook uit zakelijk toebehoren — gevangenen en allerlei dwanginrichtingen, waarvan de gensmaatschappij geen weet had.'

Engels ontvouwt hier het wezen van de 'macht' die staat genoemd wordt, een macht die uit de samenleving is ontstaan, maar die zich boven haar heeft gesteld en zich meer en meer van haar vervreemdt. Waarin komt deze macht hoofdzakelijk tot uitdrukking? In bijzondere afdelingen van gewapenden die gevangenen en dergelijke tot hun beschikking hebben.

Wij hebben het recht over bijzondere afdelingen van gewapenden te spreken omdat de aan iedere staat eigen openbare macht 'niet direct samenvalt' met de gewapende bevolking, met haar 'zelfstandig optredende gewapende organisatie'.

Zoals alle grote revolutionaire denkers streeft Engels ernaar, de aandacht van de klassebewuste arbeiders juist op datgene te vestigen, wat het heersende burgerdom het oninteressantst en alledaags voorkomt omdat het door diepingewortelde, ja zelfs versteende vooroordelen geheiligd is. Het staande leger en de politie vormen de voornaamste machtsmiddelen van de staat, maar ... kan dat wel anders?

Tegen het einde van de 19de eeuw kon het voor de overgrote meerderheid der Europeanen tot wie Engels zich richtte en die geen enkele grote revolutie beleefd of van nabij gevolgd hadden, inderdaad niet anders. Zij waren absoluut niet in staat te begrijpen wat een 'zelf-

standig optredende gewapende organisatie der bevolking' betekent. Op de vraag, waardoor behoefte is ontstaan aan bijzondere, boven de samenleving staande en van haar vervreemde gewapende afdelingen (politie, staand leger), zijn de Westeuropese en Russische filisters geneigd te antwoorden met een paar aan Spencer of Michailowski ontleende frases over de gecompliceerdheid van het maatschappelijk leven, de differentiatie der functies enz.

Dergelijke frases hebben een 'wetenschappelijk' tintje en zijn uitstekend geschikt om de burger te sussen, want het wezenlijke, de kern van de zaak, wordt in het duister gelaten: de splitsing van de maatschappij in onverzoenlijk vijandige klassen.

Zonder deze splitsing was een 'zelfstandig optredende gewapende organisatie der bevolking' zeer wel mogelijk, al zou zij zich door haar gecompliceerdheid en door het peil van haar techniek enz., onderscheiden van de primitieve organisatie van een troep met stokken gewapende apen, van de oermens of van de gensgemeenschap.

Zo'n organisatie is evenwel onmogelijk omdat de beschaafde maatschappij gesplitst is in vijandige en wel onverzoenlijk vijandige klassen wier bewapening en 'zelfstandig optreden' tot onderlinge gewapende strijd zou voeren. Zo komt dus de staat tot stand als bijzondere macht met bijzondere afdelingen gewapende lieden. Iedere revolutie die dit staatsapparaat vernietigt, toont ons aan-schouwelijk wat onverhulde klassenstrijd is en hoe de heersende klasse er naar streeft de *haar* dienende bijzondere afdelingen gewapende lieden te doen herleven, terwijl de onderdrukte klasse een nieuwe soortgelijke organisatie, geschikt om niet de uitbuiters, maar de uitgebuiten te dienen, in het leven tracht te roepen.

In de geciteerde uiteenzetting stelt Engels theoretisch dezelfde vraag die ons door de praktijk van iedere grote revolutie aan-schouwelijk en bovendien op massa-schaal wordt voorgelegd: hoe verhouden zich de 'bijzondere' afdelingen van gewapenden tot de 'zelfstandig optredende gewapende organisatie van de bevolking'? Wij zullen

zien hoe deze vraag concreet wordt geïllustreerd door de ervaring van de Europese en Russische revoluties.

Maar laat ons tot Engels' uiteenzetting terugkeren.

Hij wijst er op dat deze openbare macht soms zwak is, bv. hier en daar in Noord-Amerika (hier is sprake van een grote uitzondering in de kapitalistische wereld, die slechts delen van het voor-imperialistische Amerika betreft, waar de vrije kolonisten in de meerderheid waren). In het algemeen wordt de openbare macht echter sterker 'naarmate de klassentegenstellingen binnen de staat zich toespitsen en de aan elkaar grenzende staten groter en dichter bevolkt worden — men zie slechts naar ons huidige Europa waar klassenstrijd en veroveringsconcurrentie de openbare macht zodanig hebben doen zwellen, dat zij de hele samenleving en zelfs de staat dreigt op te slokken'.

Dit werd uiterlijk in het begin van de jaren '90 geschreven. Engels' laatste voorwoord is nl. van 16 juni 1891. Toen was de wending naar het imperialisme — zowel wat de onbeperkte heerschappij der trusts en de almacht der grootste banken, als een grootscheepse koloniale politiek e.a. betreft — in Frankrijk nauwelijks begonnen en in Noord-Amerika en Duitsland nog geringer. Sindsdien heeft de 'veroveringsconcurrentie' een reuzestap vooruit gedaan, temeer omdat de aardbol in het begin van het tweede decennium der 20ste eeuw definitief onder de 'concurrerende veroveraars' oftewel grote roversmogendheden, verdeeld bleek te zijn. De bewapening van leger en vloot nam sindsdien een ongehoorde vlucht en de roofoorlog 1914—1917 om de wereldheerschappij van óf Engeland, óf Duitsland en om de verdeling van de buit, brengt het moment nabij waarop alle maatschappelijke krachten door de catastrofale roofzucht van de staatsmacht zullen zijn 'opgeslokt'.

Reeds in 1891 wees Engels er op dat 'veroveringsconcurrentie' een van de belangrijkste kenmerken van de buitenlandse politiek der grote mogendheden is, maar in 1914—1917, toen deze concurrentie honderdvoudig verscherpt, tot imperialistische oorlog had geleid, verhulden

de sociaal-chauvinistische schurken het feit dat zij de belangen van 'hun' bourgeoisie behartigden met mooie woorden over 'vaderlandsverdediging', 'verdediging van de Republiek en de Revolutie' e.a.

3. De staat als werktuig tot uitbuiting van de onderdrukte klasse

Voor het onderhoud van een bijzondere, boven de maatschappij staande openbare macht zijn belastingen en staatsleningen noodzakelijk.

'...In het bezit van de openbare macht en van het recht belastingen te innen', schrijft Engels, 'verschijnen de ambtenaren nu als organen van de maatschappij, die *boven* de maatschappij staan. Zelfs indien zij de vrije, ongedwongen achting konden verwerven, die de organen van de gensinrichting genoten, zouden zij daarmee geen genoeg nemen' ... Er komen wetten over de heiligheid en onschendbaarheid der beampten. 'De meest onbehouden politieagent in een beschaafde staat heeft meer 'gezag' dan alle organen van de gensmaatschappij tezamen, maar de machtigste vorst en de grootste staatsman of veldheer uit de beschavingsperiode kan het meest ondergeschikte gensopperhoofd benijden om de ongedwongen en onbestreden achting die deze geniet.'

Het vraagstuk van de bevoorrechte positie der ambtenaren als organen van de staatsmacht wordt hier aangesneden met als kernpunt: wat stelt deze lieden *boven* de maatschappij? Wij zullen zien hoe dit theoretische vraagstuk in 1871 door de Parijse Commune praktisch werd opgelost en hoe Kautsky het in 1912 reactionair verdoezelde.

'...Omdat de staat uit de behoefte voortkwam de klassentegenstellingen in toom te houden, maar daarbij midden in het conflict van deze klassen is ontstaan, is hij in de regel de staat van de machtigste, economisch heersende klasse die door zijn tussenkomst ook tot de politiek heersende klasse wordt en zo nieuwe middelen verwerft om de onderdrukte klasse er onder te houden

en uit te buiten.' ...Niet alleen de antieke en feodale staten waren organen ter uitbuiting van slaven en lijfeigenen, maar ook de 'moderne parlementaire staat is een werktuig tot uitbuiting van de loonarbeid door het kapitaal. Bij uitzondering komen er evenwel perioden voor, waarin de strijdende klassen een evenwichtstoestand zozeer benaderen, dat de staatsmacht voor korte duur als schijnbaar bemiddelaar een zekere zelfstandigheid tegenover beide krijgt.' Bijvoorbeeld de absolute monarchie in de 17de en 18de eeuw, het bonapartisme tijdens het Eerste en Tweede keizerrijk in Frankrijk, of Bismarck in Duitsland.

En zo ook — voegen wij hieraan toe — de regering van Kerenski in het republikeinse Rusland nadat men tot het vervolgen van het revolutionaire proletariaat was overgegaan, toen de Sowjets door het beleid der kleinburgerlijke democraten *reeds* machteloos waren, maar de bourgeoisie *nog niet* machtig genoeg was om ze uiteen te jagen.

'In de democratische republiek', vervolgt Engels, 'oefent de rijkdom zijn macht indirect, maar juist daarom bijzonder effectief uit'. Enerzijds door middel van 'het rechtstreeks omkopen van ambtenaren', waarvan Amerika het klassieke voorbeeld is; anderzijds in de vorm van een 'verbond tussen regering en beurs' (Frankrijk, Amerika).

Heden ten dage worden deze beide methodes waarmee de almacht van de rijkdom in een willekeurige democratische republiek gevestigd en gehandhaafd wordt, door het imperialisme en de heerschappij der banken met ongekeende virtuositeit toegepast. Wanneer bv. tijdens de eerste maanden van de democratische republiek in Rusland, zo te zeggen gedurende de wittebroodsweken van de 'socialisten', S.R.-en en mensjewieken met de bourgeoisie, en de minister Paltsjinski in de coalitie-regering alle maatregelen tegen de kapitalisten die met hun legerleveranties als echte marodeurs de schatkist plunderen, saboteert om vervolgens als ex-minister (wiens zetel natuurlijk weer precies zo'n Paltsjinski krijgt) door de kapitalisten 'beloond' te worden met een baantje van 120.000 roebel per

...men zich af hoe dit genoemd n
schap tussen regering en syndicaten? Of 'slechts' vrien
schappelijke betrekkingen? Welke rol spelen al die Tsje
nows, Tseretelli's, Awksentjews en Skobeljews? Zijn z
'directe' of slechts indirecte bondgenoten van de miljo
nairs die de schatkist plunderen?

De almacht van de 'rijkdom' is onder een democrati-
sche republiek ook *onaantastbaarder*, omdat hij daar niet
te lijden heeft van bepaalde mankementen in het poli-
tieke mechanisme, d.w.z. van een ondeugdelijke verpak-
king van het kapitalisme. De democratische republiek is
de denkbaar beste verpakking voor het kapitalisme.
Daarom grondvest het kapitaal, nadat het (via allerlei
Paltsjinski's, Tsjernows, Tseretelli's en Co.) van deze
optimale verpakking bezit heeft genomen, zijn macht zo
stevig en is zo onaanastbaar, dat *geen* enkele mutatie,
nóch van personen, nóch van instellingen, nóch van par-
tijen, deze macht in de burgerlijke democratische repu-
blik kan schokken.

Wij moeten er nog op wijzen, dat Engels het algemeen
kiesrecht kategorisch bestempelt als een wapen van de
bourgeoisheerschappij. Kennelijk op grond van de lang-
durige ervaring der Duitse sociaal-democratie, zegt hij dat
het algemeen kiesrecht:

'De graadmeter is voor de rijpheid van de arbeiders-
klasse. Meer kan en zal het in de tegenwoordige staat
nooit zijn.'

Kleinburgerlijke democraten, zoals onze S.R.-en en
mensjewieken, en de aan hen zo verwante Westeuropese
sociaal-chauvinisten en opportunisten, verwachten juist
'meer' van het algemeen kiesrecht. Zij zijn de foutieve
opvatting toegedaan (en dringen die aan het volk op), als
zou het algemeen kiesrecht 'in de *tegenwoordige* staat' bij
machte zijn de wil van de meerderheid der arbeidende
bevolking werkelijk tot uitdrukking te brengen en de uit-
voering ervan te verzekeren.

Wij kunnen deze onjuiste opvatting hier slechts aan-
ippen en wijzen er op dat de volstrekt duidelijke, exacte

cl
mu
bro
Slec
agitati
Maar z
knieval
van erb
gedaan v
en diepga
van de he
den' voor
voor datger
bedoelt!

en concrete uitspraak van Engels onophoudelijk wordt in de propaganda en agitatie van de 'opportunistische' socialistische partijen. Uit (d.w.z. opportunistische) socialisme van Marx' en Engels' zienswijze voortvloeiende uitzetting van Marx' en Engels' zienswijze omtrent de 'tegenwoordige' staat, zal blijken hoe de door Engels verworpen opvatting wel is. Een samenvatting van deze zienswijze geeft Engel zijn meest populaire werk:

'De staat is er dus niet sinds alle eeuwigheid! Er hebben samenlevingen bestaan, die het zonder hem klaarspeelden, die van staat en staatsmacht geen idee hadden. Op een bepaalde trap van economische ontwikkeling, die noodwendig met de splitsing van de maatschappij in klassen verbonden was, werd door deze splitsing de staat een noodzakelijkheid. Wij naderen thans met rasse schreden een trap van ontwikkeling der produktie, waarop het bestaan van deze klassen niet alleen opgehouden heeft een noodzakelijkheid te zijn, maar een directe belemmering voor de produktie wordt. Zij zullen even onvermijdelijk verdwijnen, als ze voorheen zijn ontstaan. En daarmee verdwijnt ook onvermijdelijk de staat. De samenleving die de produktie op grondslag van vrije en gelijke samenwerking der producenten opnieuw organiseert, zal de hele staatsmachine van haar toekomstig plaatsje inruimen in het spinnewiel van de oudheden, naast het spinnewiel en de literatuur van de huidige sociaal-democratie. Als dan dient het meestal slechts als een soort voor een heiligenbeeld, als officiële uitdrukking van Engels, zonder dat ook maar een poging wordt om zich in te denken welk een geweldige inwerking van de revolutie, dit 'opbergen' der staatsmachine in het museum van oudheden veroorzaakt. Meestal vindt men zelfs geen begrip van wat Engels met het woord staatsmachine

4. Het 'afsterven' van de staat en de gewelddadige revolutie

Engels' woorden over het 'afsterven' van de staat zijn zó bekend, worden zó vaak geciteerd en ontbloten zó duidelijk de eigenlijke kern van de meest voorkomende opportunistische vervalsing van het marxisme, dat het noodzakelijk is deze kwestie uitvoerig te behandelen. Wij citeren hier de hele uiteenzetting waaraan zij ontleend zijn:

'Het proletariaat maakt zich meester van de staatsmacht en brengt de produktiemiddelen om te beginnen in het bezit van de staat. Maar daarmee heft het zichzelf op als proletariaat, heft het ook alle klassenverschillen en klassentegenstellingen op en daarmee eveneens de staat als zodanig. De tot dusver bestaande, door klassentegenstellingen bewogen maatschappij kon het niet stellen zonder de staat, d.w.z. zonder een organisatie van de betreffende uitbuitende klasse, voor het instandhouden van haar uiterlijke produktievoorwaarden, dus ook met name voor het gewelddadig onderwerpen van de uitgebuite klasse aan de door de bestaande produktiewijze gegeven voorwaarden van onderdrukking (slavernij, lijfeigenschap of horigheid, loonarbeid). De staat was de officiële vertegenwoordiger van de hele maatschappij, haar samenvatting in een zichtbaar lichaam; dit echter slechts in zoverre hij de staat was van de klasse die zelf voor háár tijd de hele maatschappij vertegenwoordigde: in de Oudheid de staat van slavenhoudende burgers, in de Middeleeuwen die van de feodale adel, in onze tijd die van de bourgeoisie. Doordat de staat tenslotte werkelijk vertegenwoordiger van de hele maatschappij wordt, maakt hij zichzelf overbodig. Zodra er geen maatschappelijke klasse meer onderdrukt hoeft te worden, zodra met de klasseheerschappij en de strijd om het individuele bestaan, die op de tot dusver bestaande anarchie in de produktie berustte, ook de daaruit voortvloeiende botsingen en excessen zijn opgeruimd, valt er niets meer te onderdrukken, dat een bijzondere onderdrukkingsmacht, een staat noodzakelijk zou maken.

De eerste daad waarbij de staat werkelijk als vertegenwoordiger van de hele maatschappij optreedt — de inbezitneming van de produktiemiddelen in naam van de samenleving — is tegelijk zijn laatste zelfstandige daad als staat. Het ingrijpen van een staatsmacht in maatschappelijke verhoudingen wordt op het ene gebied na het andere overbodig en slaapt dan vanzelf in. In plaats van het regeren over personen komt het beheren van zaken en het leiden van produktieprocessen. De staat wordt niet "afgeschaft", *hij sterft af!* Hieraan moet men de frase over de "vrije volksstaat" toetsen, zowel met betrekking tot haar tijdelijke agitatorische gerechtsvaardigheid, als tot haar uiteindelijke wetenschappelijke ontoereikendheid. Hieraan ook de eis van de z.g.n. anarchisten, dat de staat van vandaag op morgen moet worden afgeschaft.⁷

Men kan rustig zeggen dat het gedachtenleven der tegenwoordige socialistische partijen zich van deze zo wonderlijk ideeënrijke uiteenzetting van Engels, slechts werkelijk heeft eigengemaakt dat de staat volgens Marx 'afsterft', in tegenstelling tot de anarchistische leer van het 'afschaffen' van de staat. Door het marxisme zo te snoeien maakt men het tot opportunisme, want bij een dergelijke 'uitleg' blijft nog slechts een vage voorstelling over van een langzame, gelijkmatige en geleidelijke verandering, zonder sprongen en stormen, zonder revolutie. In de gangbare, algemeen verbreide en als men het zo noemen mag, door de massa's aanvaarde zin, komt het 'afsterven' van de staat zo niet op het afwijzen, dan toch ongetwijfeld op het verwateren van de revolutie neer.

Daarbij komt een dergelijke 'uitleg' dus eveneens neer op de meest grove, slechts voor de bourgeoisie voordelige verminking van het marxisme, theoretisch mogelijk gemaakt door het negeren van de zo uitermate belangrijke omstandigheden en overwegingen, waarop o.a. in de door ons onverkort geciteerde 'samenvattende' uiteenzetting van Engels gewezen wordt.

Ten eerste. Heel in het begin van deze uiteenzetting zegt Engels dat het proletariaat, door zich meester te ma-

... van Engels. Feitelijk is in deze woorden echter kort en bondig de ervaring uitgedrukt van een der grootste proletarische revoluties, de ervaring van de Parijse Commune in 1871, waarover wij te zijner tijd nog uitvoeriger moeten spreken. Feitelijk spreekt Engels hier over het 'opheffen' van de *burgerlijke* staat door de proletarische revolutie, terwijl de woorden over het afsterven betrekking hebben op de overblijfselen van het *proletarische* staatswezen *na* de socialistische revolutie. De burgerlijke staat 'sterft' volgens Engels niet af, maar wordt door het proletariaat tijdens de revolutie *'vernietigd'*. Wat na deze revolutie afsterft, is de proletarische staat of half-staat!

Ten tweede. De staat is een 'bijzondere onderdrukkingsmacht'. Engels formuleert deze voortreffelijke en fundamentele definitie hier glashelder. Maar daaruit volgt dat de 'bijzondere onderdrukkingsmacht' tot kneveling van het proletariaat door de bourgeoisie, van miljoenen werkers door een handvol rijken, plaats zal moeten maken voor een tegen de bourgeoisie gerichte 'bijzondere onderdrukkingsmacht' van het proletariaat (dictatuur van het proletariaat). Dit is juist het wezen van de 'opheffing van de staat als zodanig'. Dit is juist de 'daad' van het in bezit nemen der produktiemiddelen uit naam der samenleving. En het is zonder meer duidelijk dat een *dergelijke* verandering van de ene (burgerlijke) door de andere (proletarische) 'bijzondere onderdrukkingsmacht' absoluut niet kan Ten derde. Over het 'afsterven' of zelfs nog aanschouwen van de bloemrijker over het 'inslapen', spreekt Engels rijker en bloemrijker over het 'inslapen', spreekt Engels van de produktiemiddelen (door de staat) uit van de samenleving', *d.w.z. na* de socialistische revolutie. Wij allen weten dat de politieke vorm van de staat de meest volledige democratie is. Maar geen

De 'v
program
een klein
begrip den
strekking.
de wijze de

der opportunisten die zo onbeschaamd het marxisme valsens, komt op de gedachte dat Engels het hier dus over het 'inslapen' en 'afsterven' van de *democratie*. Dat lijkt op het eerste gezicht ook zeer vreemd. Maar begrijpelijk' is het slechts voor degene die er niet heeft nagedacht dat democratie *eveneens* een staat en dat de democratie dus tegelijk met de staat zal verdwijnen. De burgerlijke staat kan slechts door de revolutie 'opgeheven' worden. De staat in het algemeen, d.w.z. de meest volledige democratie, kan allen 'afsterven'.

Ten vierde. Na de formulering van zijn beroemde stelling 'de staat sterft af', zet Engels direct concreet uiteen dat deze stelling zowel tegen de opportunisten als tegen de anarchisten gericht is. Op de voorgrond stelt hij daarbij de conclusie uit de stelling over het 'afsterven van de staat', die tegen de opportunisten gericht is.

Men kan er een weddenschap op aangaan dat van de tienduizend mensen die ooit iets over het 'afsterven van de staat' hebben gehoord of gelezen, er negenduizend negenhonderdnegentig volstrekt niet weten of zich niet herinneren dat Engels zijn conclusie uit deze stelling *alléén* tegen de anarchisten gericht heeft. Van de overige tien personen weten er negen waarschijnlijk niet met 'vrije volksstaat' bedoeld wordt en waarom in 'aanval op deze leuze ook een aanval op de opportunisten besloten ligt. Zo schrijft men nu geschiedenis! Zo is de grote revolutionaire leer onder de hand voor de meeste bekrompenheid pasklaar gemaakt! De conclusie en in haar meest vulgariseerde vorm in de geschiedenis werd duizenden malen herhaald, gehamerd, tot ze zo taai als een vooroordeel was en 'vergeten!'.

'De volksstaat' was in de jaren '70 een gangbare uitdrukking van de Duitse sociaal-democratie. Behalve burgerlijk-hoogdravende omschrijving van het socialisme, heeft deze leuze geen enkele politieke betekenis. Het was zover ze diende om op wettelijke democratische republiek te wijzen.

Engels bereid haar 'tijdelijk' terwille van de agitatie te tolereren. Maar ze was opportunistisch omdat ze niet alleen de burgerlijke democratie mooipraatte, maar ook gebrek aan begrip toonde voor de socialistische kritiek op de staat in het algemeen. Wij zijn voor de democratische republiek als de voor het proletariaat beste staatsvorm onder het kapitalisme, maar wij mogen niet vergeten dat ook in de meest democratische burgerlijke republiek, loon-slavernij het lot van het volk is. Bovendien is iedere staat een 'bijzondere onderdrukkingmacht'! Dus is *iedere* staat onvrij en *geén* volksstaat. Marx en Engels hebben dit in de jaren '70 herhaaldelijk voor hun partijgenoten uiteengezet.

Ten vijfde. In hetzelfde werk van Engels, waaruit ieder zich de beschouwing over het afsterven van de staat herinnert, kan men ook beschouwingen over de betekenis van de gewelddadige revolutie vinden. De historische waardering van haar rol gaat bij Engels over in een ware lofrede op de gewelddadige revolutie. Maar dat herinnert niemand zich, zelfs in de hedendaagse socialistische partijen acht men het ongepast over de betekenis van deze gedachte te spreken of er zelfs maar over na te denken. Bij de dagelijkse propaganda en agitatie onder de massa's spelen deze gedachten geen rol, maar toch zijn zij met het 'afsterven' van de staat onafscheidelijk tot één harmonisch geheel verbonden.

Hier volgt deze beschouwing van Engels:

'Dat het geweld echter nog een andere rol' in de geschiedenis speelt, een revolutionaire rol; 'dat het — om Marx' woorden te gebruiken — de vroedvrouw is van iedere oude maatschappij die van een nieuwe zwanger is; dat het het werktuig is waarmee de sociale beweging zich baan breekt en verstarde, afgestorven politieke vormen verbrijzelt — daarover bij de heer Dühring geen woord! Slechts zuchtend en kreunend geeft hij de mogelijkheid toe, dat er voor de omverwerping van het uitbuitingsstelsel misschien geweld nodig zal zijn — helaas! want ieder gebruik van geweld zou degene die het aanwendt demoraliseren! En dat met de fiere

morele en geestelijke opgang voor ogen, die het gevolg van elke zegevierende revolutie was! En dat in Duitsland, waar een gewelddadige botsing die het volk immers opgedrongen kan worden, althans het voordeel zou hebben de door de vernedering van de Dertigjarige oorlog in het nationale bewustzijn doorgedrongen lakeiengeest uit te roeien. En deze matte, fut- en krachtloze predikantenopvatting zou zich op willen dringen aan de meest revolutionaire partij die de geschiedenis kent?'⁸

Hoe kan men nu deze lofrede op de gewelddadige revolutie, die Engels de Duitse sociaal-democraten van 1878 tot 1894, d.w.z. tot aan zijn dood, voorhield, in één leer verenigen met de theorie van het 'afsterven' van de staat?

Gewoonlijk doet men die eclectisch, door beginselloos of sofistisch (of om bij de machthebbers in het geveel te komen) willekeurig nu eens de ene, dan weer de andere beschouwing uit haar verband te rukken, waarbij in minstens 99% van de gevallen juist het 'afsterven' op de voorgrond wordt geschoven. De dialectiek wordt vervangen door eclecticisme, en dit is het meest alledaagse, meest verbreide verschijnsel in de hedendaagse officiële sociaal-democratische literatuur over het marxisme. Een dergelijke onderschuiving is natuurlijk niets nieuws — zelfs in de klassieke Griekse filosofie kwam dit verschijnsel reeds voor. Bij het opportunistisch vervalsen van het marxisme kan men de massa's het eenvoudigst misleiden door eclecticisme voor dialectiek uit te geven; dit geeft een schijn van bevrediging, houdt in schijn rekening met alle zijden van het proces, met alle ontwikkelingstendensen, met alle tegen elkaar inwerkende stromingen enz., maar in werkelijkheid biedt het geen gedegen en revolutionaire verklaring van het sociale ontwikkelingsproces.

Dat de leer van Marx en Engels over de onvermijdelijkheid van de gewelddadige revolutie betrekking heeft op de burgerlijke staat, hebben wij hierboven reeds besproken en zullen wij in het vervolg van deze uiteenzetting nog uitvoerig aantonen. De burgerlijke staat *kan niet* via het 'afsterven' vervangen worden door de proletarische

staat (proletarische dictatuur); dit kan in de regel alleen door een gewelddadige revolutie. De lofzang die Engels hierop aanheft, is geheel in overeenstemming met de vele desbetreffende uitingen van Marx (bv. aan het slot van 'De ellende van de filosofie' en van het 'Communistische Manifest', waar hij fier en openlijk de onvermijdelijkheid belijdt van de gewelddadige revolutie... of de kritiek van 1875 op het Program van Gotha, waarin hij bijna dertig jaar later het opportunisme van dit program onbarmhartig geselt)⁹. Die lofzang van Engels is allerm minst 'dweperij' of declamatie, en ook geen polemische uitval. De noodzakelijkheid de massa's systematisch op te voeden tot zo'n, en wel juist tot zo'n opvatting van de gewelddadige revolutie, is de grondslag van Marx' en Engels' hele leer. Dat de thans heersende sociaal-chauvinistische en kautskiaanse stromingen deze leer verraden hebben, blijkt bijzonder duidelijk uit het feit dat beide stromingen deze propaganda en deze agitatie vergeten zijn.

De vervanging van de burgerlijke staat door de proletarische, is zonder gewelddadige revolutie onmogelijk. De opheffing van de proletarische staat, d.w.z. van de staat als zodanig is niet anders mogelijk dan langs de weg van het 'afsterven'.

Marx en Engels hebben deze opvatting uitvoerig en concreet uit de doeken gedaan toen zij iedere revolutionaire situatie afzonderlijk bestudeerden en de lessen van iedere afzonderlijke revolutie analyseerden. Tot dit ongetwijfeld belangrijkste deel van hun leer zullen wij ons nu wenden.

II

Staat en revolutie

De ervaring van de jaren 1848 — 1851

1. De vooravond van de revolutie

De eerste werken van het rijpe marxisme — 'De ellende van de filosofie' en het 'Communistisch Manifest' zagen juist aan de vooravond van de revolutie in 1848 het licht. Daardoor weerspiegelt de uiteenzetting van de algemene marxistische uitgangspunten hier tot op zekere hoogte de toenmalige revolutionaire situatie. Daarom zal het waarschijnlijk beter zijn eerst na te gaan wat de schrijvers over de staat zeiden, vóór zij hun conclusies uit de ervaringen van 1848—1851 hadden getrokken.

'...De arbeidende klasse', schreef Marx in 'De ellende van de filosofie', 'zal in de loop der ontwikkeling de oude burgerlijke maatschappij vervangen door een samenleving waarin de klassen en hun tegenstellingen een onmogelijkheid zijn geworden; er zal geen eigenlijke politieke macht meer bestaan omdat juist de politieke macht de officiële uitdrukking is van de klassentegenstellingen binnen de burgerlijke maatschappij.'

Het is leerzaam deze algemene formulering van hun voorstelling over het verdwijnen van de staat na de opheffing der klassen, te vergelijken met wat Marx en Engels enige maanden later (nl. in november 1847) schreven in het 'Communistisch Manifest':

'...Terwijl wij de meest algemene fases van de ontwikkeling van het proletariaat schetsten, volgden wij de min of meer verborgen burgeroorlog binnen de bestaande maatschappij tot op het punt waarop hij in een

openlijke revolutie uitbarst en het proletariaat zijn heerschappij grondvest door de bourgeoisie gewelddadig omver te werpen. . .

'...Wij zagen hierboven reeds dat de eerste stap in de arbeidersrevolutie, de verheffing van het proletariaat tot heersende klasse, de verovering van de democratie is.

Het proletariaat zal zijn politieke macht gebruiken om aan de bourgeoisie stap voor stap alle kapitaal te ontrukken, alle produktiewerktuigen in handen van de staat, d.w.z. van het als heersende klasse georganiseerde proletariaat te centraliseren en het totaal der produktiekrachten zo snel mogelijk te vermeerderen'¹⁰.

Hier wordt een van de schitterendste en belangrijkste ideeën van het marxisme over de staat geformuleerd, nl. de idee van de 'dictatuur van het proletariaat' (zoals Marx en Engels zich na de Parijse Commune uitdrukten). Bovendien vinden wij hier een buitengewoon interessante definitie van de staat, die eveneens tot de 'vergeten woorden' van het marxisme behoort: *'De staat, d.w.z. het als heersende klasse georganiseerde proletariaat'*.

Deze definitie van de staat is nog nooit in de heersende propaganda- en agitatieliteratuur van de officiële sociaal-democratische partijen toegelicht. Maar dat niet alleen! Ze werd juist vergeten omdat ze volkomen onverzoenbaar met het reformisme is en een oorvijs voor de gangbare opportunistische vooroordelen en kleinburgerlijke illusies over 'vreedzame ontwikkeling van de democratie'.

Het proletariaat heeft de staat nodig, — dat herhalen alle opportunisten, sociaal-chauvinisten en kautskianen met de verzekering dat dit Marx' leer is. Maar zij *'vergeten'* daaraan toe te voegen dat: 1. het proletariaat volgens Marx slechts een afstervende staat nodig heeft, d.w.z. een staat die terstond begint af te sterven en die niet anders kan dan afsterven; 2. de werkers een 'staat' nodig hebben, d.w.z. een georganiseerde heersende klasse van het proletariaat!

De staat is een bijzondere machtsorganisatie, een gewelddadige organisatie voor het in bedwang houden van

de een of andere klasse. Welke klasse moet door het proletariaat in bedwang gehouden worden? Natuurlijk alleen de uitbuitende klasse, de bourgeoisie. De werkers hebben de staat alleen nodig om de tegenstand van de uitbuiters neer te slaan. Voor het leiden en verwezenlijken van dit alles komt slechts het proletariaat in aanmerking, omdat het de enige consequent revolutionaire klasse is, de enige klasse die in staat is de werkers en uitgebuitenen te verenigen in de strijd voor de algehele overwinning op de bourgeoisie.

De uitbuitende klassen hebben de politieke heerschappij nodig voor 't instandhouden van de uitbuiting, d.w.z. ter verdediging van een uiterst kleine zelfzuchtige minderheid tegen de overgrote meerderheid van het volk. De uitgebuite klassen hebben de politieke heerschappij nodig om iedere soort van uitbuiting volledig te kunnen opheffen, d.w.z. in het belang van de overgrote meerderheid van het volk tegen een handvol moderne slavendrijvers — grootgrondbezitters en kapitalisten.

De kleinburgerlijke democraten, deze would-be socialisten, die de klassenstrijd vervangen door het dromen van klassenharmonie, hebben zich de socialistische omwenteling ook als een mooie droom voorgesteld — niet als het ten val brengen van de heerschappij der uitbuitende klasse, maar als vreedzame onderwerping van een minderheid aan een van haar taak bewust geworden meerderheid. Deze, met de erkenning van een boven de klassen staande staat onafscheidelijk verbonden kleinburgerlijke utopie, leidde in de praktijk tot verraad aan de belangen van de arbeidende klassen. Bewezen is dit zowel door de ervaringen met de Franse revoluties in 1848 en 1871, als door de deelname van 'socialisten' aan burgerlijke regeringen in Engeland, Frankrijk, Italië en andere landen, tegen het einde van de 19de en in het begin van de 20ste eeuw.

Marx heeft zijn hele leven gestreden tegen dit kleinburgerlijke socialisme, dat thans in Rusland tot nieuw leven gewekt wordt door de S.R.-en en mensjewieken. Marx heeft de leer van de klassenstrijd consequent ontwikkeld tot de leer van de politieke macht en van de staat.

Het omverwerpen van de burgerlijke heerschappij kan alleen het werk zijn van het proletariaat, van deze bijzondere klasse wier economische bestaansvoorwaarden haar tot deze omverwerping voorbereid hebben en haar de mogelijkheid en de kracht daartoe geven. Terwijl de bourgeoisie de kleinburgerlijke bevolkingsgroepen met inbegrip van de boeren, desintegreert en desorganiseert, consolideert zij het proletariaat als klasse en dwingt deze zich te organiseren. Alleen het proletariaat is krachtens zijn economische rol in het grootbedrijf geroepen als leider op te treden van *alle* arbeidende en uitgebuite massa's (die door de bourgeoisie vaak nog erger worden uitgebuit en onderdrukt dan de proletariërs), die echter niet in staat zijn *zelfstandig* voor hun bevrijding te strijden.

De door Marx op het vraagstuk van de staat en de socialistische revolutie toegepaste leer van de klassenstrijd, impliceert de erkenning van de *politieke heerschappij* van het proletariaat, van zijn dictatuur, d.w.z. van een met niemand gedeelde en rechtstreeks op de gewapende macht der massa's steunende macht. Het omverwerpen van de bourgeoisie is alleen mogelijk wanneer het proletariaat optreedt als *heersende klasse*, die in staat is de onvermijdelijke, wanhopige tegenstand van de bourgeoisie te breken en *alle* arbeidende en uitgebuite massa's te organiseren voor een nieuw economisch bestel.

Het proletariaat heeft een staatsmacht nodig, een gecentraliseerd machtsapparaat, een organisatie voor het gewelddadig onderdrukken van de tegenstand der uitbuiters, en ook voor het *leiding geven* aan de enorme volksmassa's (boeren, kleinburgers en halfproletariërs) bij het 'op gang brengen' van de socialistische economie.

Door de arbeiderspartij op te voeden, vormt het marxisme een voorhoede van het proletariaat, die in staat is de macht te grijpen en het *hele volk* naar het socialisme te leiden, de nieuwe samenlevingen te organiseren en te besturen, alle werkers en uitgebuitenen tot leraar, leider en gids te dienen bij de opbouw van een eigen samenleving zonder en tegen de bourgeoisie. Het heden heersende opportunisme leert binnen de arbeiderspartij slechts de van

de massa vervreemde, beter betaalde arbeidersvertegenwoordigers, zich 'huiselijk' onder het kapitalisme 'in te richten' en hun eerstegeboorterecht voor 'n schotel linzen te verkopen, d.w.z. afstand te doen van hun rol als revolutionaire leiders van het volk tegen de bourgeoisie.

Marx' theorie, 'de staat, d.w.z. het als heersende klasse georganiseerde proletariaat', is onafscheidelijk verbonden met heel zijn leer van de historische revolutionaire rol van het proletariaat. De voleindiging van deze rol is de proletarische dictatuur, de politieke heerschappij van het proletariaat.

Indien het proletariaat de staat nodig heeft als *bijzondere* machtsorganisatie *tegen* de bourgeoisie, zal men zich echter moeten afvragen of een dergelijke macht in het leven kan worden geroepen, zolang de staatsmachine die de bourgeoisie voor *zichzelf* had opgebouwd, niet vernietigd, verbrijzeld is. Het 'Communistisch Manifest' brengt ons reeds heel dicht bij deze slotsom, waartoe Marx later komt bij het samenvatten van de lessen die hij uit de ervaring met de revolutie van 1848—1851 trok.

2. De lessen van de revolutie

De lessen van de revolutie 1848—1851 met betrekking tot het ons interesserende vraagstuk van de staat, worden door Marx samengevat in de volgende beschouwingen, die wij uit 'De Achttiende Brumaire van Louis Bonaparte' citeren:

'...Maar de revolutie is radicaal. Zij is nog op haar reis door het vagevuur. Zij volbrengt haar werk methodisch. Tegen 2 december 1851' (de dag van de staatsgreep door Louis Bonaparte) 'had zij de eerste helft van haar voorbereiding afgesloten, thans beëindigt zij de andere. Zij voltooide eerst de parlementaire macht om deze ten val te kunnen brengen. Nu zij dit bereikt heeft, voltooit zij de *uitvoerende macht*, *herleidt deze tot zijn zuiverste uitdrukking*, isoleert hem tot hij haar enige tegenstander is, om *al haar vernietigingskrachten op hem te concentreren*' (cursief van mij W. L.). 'En wanneer de revolutie deze tweede helft van

haar voorbereidend werk heeft volbracht, zal Europa opspringen van zijn zetel en jubelen: Braaf gewoeld, oude mol!

Deze uitvoerende macht met zijn geweldige bureaucratische en militaire organisatie, met zijn breedvertakte en kunstige staatsmachinerie, een leger van een halfmiljoen ambtenaren naast een leger van nog eens een halfmiljoen militairen; dit afgrijselijke woekerweefsel dat de Franse samenleving als een slijmvlies omspant en al haar poriën verstopt, is ontstaan onder de absolute monarchie, tijdens het verval van de feodaliteit, dat het hielp verhaasten'. De eerste Franse revolutie ontwikkelde het centralisme verder, 'maar daarmee ook de omvang, de attributen en de handlangers van de regeringsmacht. Napoleon voltooide deze staatsmachinerie. De legitieme monarchie en de Juli-monarchie voegden er niets aan toe, behalve een omvattender arbeidsverdeling'.

Tenslotte zag de parlementaire republiek zich in haar strijd tegen de revolutie gedwongen, tegelijk met de onderdrukkingsmaatregelen, ook de middelen en de centralisatie van de regeringsmacht te versterken. *Alle omwentelingen perfectioneerden deze machine in plaats van haar te breken* (cursief van mij W. L.). 'De partijen die beurtelings om de heerschappij vochten, beschouwden de inbezitting van dit kolossale staatsbouwwerk als de voornaamste buit van de overwinnaar'¹¹.

In deze opmerkelijke beschouwing doet het marxisme een reusachtige stap voorwaarts, vergeleken bij het 'Communistisch Manifest', waarin het vraagstuk van de staat nog uiterst abstract, in de meest algemene bewoordingen behandeld wordt. Hier echter wordt het vraagstuk concreet aangepakt, en de conclusie scherp en realistisch geformuleerd: alle vroegere revoluties hebben de staatsmachine geperfectioneerd, maar ze moet stukgeslagen, verbrijzeld worden!

Dit is de meest belangrijke en fundamentele conclusie van de marxistische leer over de staat. En juist deze fun-

damentele stelling is niet alleen door de heersende officiële sociaal-democratische partijen *volkomen vergeten*, maar ook (zoals we zullen zien) rechtstreeks *vervals*t door K. Kautsky, de bekendste theoreticus van de Tweede Internationale.

De algemene conclusies uit de historische ontwikkeling, die in het 'Communistisch Manifest' worden geformuleerd, leiden noodzakelijkerwijs tot de slotsom dat de staat een orgaan van de klasseheerschappij is; dat het proletariaat de bourgeoisie niet ten val kan brengen zonder eerst de politieke macht te hebben veroverd, zonder de politieke heerschappij te hebben verkregen en de staat tot het 'als heersende klasse georganiseerde proletariaat' te hebben gemaakt. Daaruit volgt verder dat deze proletarische staat direct na zijn overwinning begint af te sterven omdat in een samenleving zonder klassentegenstellingen de staat onnodig en onmogelijk is. De vraag hoe deze vervanging van de burgerlijke staat door de proletarische staat, uit het oogpunt van de historische ontwikkeling tot stand moet komen, wordt hier niet gesteld.

Marx stelt en beantwoordt deze vraag echter wel in 1852. Daarbij gaat hij in overeenstemming met zijn dialectisch-materialistische wereldbeschouwing uit van de historische ervaring der grote revolutie-jaren 1848—1851. Zoals steeds, is ook hier de leer van Marx een door rijp filosofisch inzicht en diepgaande historische kennis belichte *samenvatting van ervaring*.

Het vraagstuk van de staat wordt concreet gesteld: hoe is de burgerlijke staat, de voor de heerschappij der bourgeoisie onmisbare staatsmachinerie, historisch ontstaan? Hoe is zij veranderd en geëvolueerd in de loop der burgerlijke revoluties en tegen de zelfstandige acties der onderdrukte klassen? Wat staat het proletariaat te doen met betrekking tot deze staatsmachine?

De voor de burgerlijke maatschappij typische gecentraliseerde staatsmacht is ontstaan tijdens het verval van het absolutisme. Twee instellingen — ambtenarij en staand leger — kenmerken deze staatsmachine het best. Marx en Engels wijzen er herhaaldelijk op dat juist de bourgeoisie

door duizenden banden met deze instellingen verbonden is. Iedere arbeider kent deze samenhang maar al te goed uit eigen ervaring. Juist omdat de arbeidersklasse er aan den lijve mee geconfronteerd wordt, is zij zo ontvankelijk voor de wetenschap dat deze samenhang onvermijdelijk is; iets wat de kleinburgerlijke democraten uit onwetendheid of uit lichtzinnigheid afwijzen, of — nog lichtzinniger — 'in het algemeen' aanvaarden, zonder echter de nodige praktische gevolgtrekkingen te maken.

Ambtenarij en staand leger zijn parasiterende gezwellen in het lichaam van de burgerlijke maatschappij; ontstaan uit de innerlijke tegenstellingen die deze maatschappij verscheuren, 'verstoppen' zij niettemin haar levensporiën. Het tegenwoordig binnen de officiële sociaal-democratie heersende kautskiaanse opportunisme houdt de opvatting dat de staat een *parasitisch organisme* is, voor een specifiek en uitsluitend anarchistisch attribuut. Een dergelijke verdraaiing van het marxisme valt natuurlijk zeer in de smaak van het soort kleinburgers dat het socialisme zo vreselijk te schande maakt door de imperialistische oorlog goed te praten en te rechtvaardigen met toepassing van het begrip 'vaderlandsverdediging'. Maar daarom is het niet minder een verdraaiing!

De ontwikkeling, vervolmaking en versterking van dit ambtenaren- en militaire apparaat zet zich voort door alle burgerlijke revoluties die Europa sinds het verval van het feudalisme in groten getale heeft meegemaakt. Vooral de kleinburgerij wordt met behulp van dit apparaat op grote schaal aangetrokken en onderworpen door de grootbourgeoisie, omdat het de bemiddelde boeren, handwerkers en winkeliers betrekkelijk gemakkelijke, rustige en eervolle baantjes biedt, die de betreffenden *boven* het volk verheffen. Men zie, wat er gedurende het halve jaar¹² sinds 27 februari 1917 in Rusland gaande was — op beambtenposten die vroeger bij voorkeur aan leden van de Zwarte-honderden¹³ werden vergeven, wordt thans met succes gejaagd door K. D.-ten¹⁴, mensjewieken en S.R.-en. Aan ernstige hervormingen denkt men eigenlijk helemaal niet, die moeten maar wachten, 'tot de Constituerende

Vergadering', en die wordt kalmpjes aan uitgesteld tot na de oorlog! Maar met het verdelen van de buit, met het bezetten van minister-, staatssecretaris- en gouverneursposten enz. werd allerm minst getalmd of gewacht tot de Constituerende Vergadering! Het gekonkel en gecombineer met kabinetsformaties was eigenlijk niets anders dan zo'n verdeling en herverdeling van de 'buit' die op hoog en op laag niveau in het hele land, zowel in het centrale als in het plaatselijke apparaat bedreven wordt. De balans, en wel de objectieve balans van het halve jaar 27-II tot 27-VIII 1917 is buiten kijf: de hervormingen zijn verdaagd, de verdeling van de beambtenbaantjes heeft plaatsgevonden en de 'fouten', die daarbij werden begaan zijn hersteld door enige herverdelingen.

Maar hoe meer de verschillende burgerlijke en kleinburgerlijke partijen (in Rusland bv. de K.D.-ten, S.R.-en en mensjewieken) het bestuursapparaat onder elkaar 'herverdelen' des te duidelijker worden de onderdrukte klassen met het proletariaat voorop, zich bewust van hun onverzoenlijke vijandigheid tegenover *de hele* burgerlijke maatschappij. Vandaar dat alle burgerlijke partijen, met inbegrip van de meest democratische en zelfs 'revolutionair-democratische', genoodzaakt worden hun dwangmaatregelen tegen het revolutionaire proletariaat, alsook het onderdrukkingsapparaat, d.w.z. diezelfde staatsmachinerie te versterken. Deze ontwikkeling dwingt de revolutie '*alle vernietigingskrachten te concentreren*' tegen de staatsmacht, en zich niet de verbetering van de staatsmachine, maar haar *vernietiging*, haar *verbrijzeling* ten taak te stellen.

Het waren geen redenaties, maar de gebeurtenissen zelf, de levende ervaringen van 1848—1851, die tot deze stelling hebben beleid. Uit het feit dat Marx zich in 1852 nog niet afvroeg *waardoor* de te vernietigen staatsmachine concreet vervangen moest worden, blijkt hoe streng hij zich hield aan de reële historische ervaring. Want toen leverde de ervaring nog geen gegevens voor deze vraagstelling die pas later, in 1871 aan de orde is gesteld. In 1852 kon men met de nauwkeurigheid van een natuurhistorische waar-

neming slechts vaststellen dat de proletarische revolutie voor de taak stond 'alle vernietigingskrachten te concentreren' tegen de staatsmacht, de staatsmachine te 'verbrijzelen'.

Hier kan we vraag rijzen of het juist is deze ervaringen en conclusies van Marx te generaliseren en toe te passen buiten het raam van Frankrijks geschiedenis in de drie jaren 1848—1851. Eer wij deze vraag aan de hand van feitenmateriaal beantwoorden, willen wij aan de volgende opmerking van Engels in het voorwoord bij de derde druk van de 'Achtste Brumaire' herinneren:

'Frankrijk is het land, waar de historische klassengevechten meer dan elders telkens tot aan de beslissing werden uitgevochten; waar dus ook de wisselende politieke vormen waarbinnen zij zich bewegen en waarin hun resultaten zijn samengevat, in de scherpste trekken tot uitdrukking zijn gekomen. Frankrijk, het middelpunt van het feodalisme in de Middeleeuwen, het modelland van de unitaire standenmonarchie sinds de Renaissance, dit Frankrijk heeft tijdens de Grote Revolutie het feodalisme vernietigd en de zuivere heerschappij van de bourgeoisie gegrondvest in zulk een klassieke vorm als geen ander Europees land dit heeft gedaan. En ook de strijd van het omhoog strevende proletariaat tegen de heersende bourgeoisie treedt hier in een elders onbekende, scherpe vorm op.'¹⁵

Deze laatste opmerking is verouderd omdat de revolutionaire strijd van het Franse proletariaat sinds 1871 onderbroken is. Hoe lang deze onderbreking ook duren mag, zij sluit allermindst de mogelijkheid uit, dat Frankrijk in de komende proletarische revolutie zal bewijzen het klassieke land van de klassenstrijd tot het beslissende einde te zijn.

Maar laat ons een blik werpen op de meest ontwikkelde landen in het algemeen. Wij moeten dan constateren dat het zelfde proces zich tegen het einde van de 19de en in het begin van de 20ste eeuw langzamer, veelzijdiger en op een veel groter schouwtoneel afspeelde: enerzijds met de uitbouw van de 'parlementaire macht' zowel in republieken

(bijvoorbeeld, Frankrijk, Amerika, Zwitserland), als in monarchieën (met name Engeland, tot op zekere hoogte Duitsland, Italië, de Scandinavische staten enz.); anderzijds met de strijd om de macht tussen de verschillende burgerlijke en kleinburgerlijke partijen die de 'buit' aan beambtenposten onder elkaar verdeelden en herverdeelde zonder dat de grondslagen van de burgerlijke orde aangetast werden; tenslotte met het perfectioneren en consolideren van de 'uitvoerende macht', van zijn beambten- en militair apparaat.

Er is geen twijfel aan dat dit gemeenschappelijke trekken zijn van de hele jongste evolutie der kapitalistische staten in het algemeen. Gedurende de drie jaren van 1848 tot 1851 bood Frankrijk in versneld tempo en onverhulde, geconcentreerde vorm het beeld van de ontwikkelingsprocessen die eigen zijn aan de hele kapitalistische wereld.

Vooraf onder het imperialisme, in het tijdperk van het bankkapitaal en de reusachtige kapitalistische monopolies, waarin het monopolistisch kapitalisme uitgroeit tot staatsmonopolistisch kapitalisme, komt het zowel in monarchale landen als in de meest vrije republieken, in verband met de toenemende repressieve acties tegen het proletariaat, tot een ongekennde versterking van de 'staatsmachinerie' en een enorme uitbreiding van haar beambten- en militair apparaat.

De ontwikkeling in de hele wereld leidt heden ten dage zonder twijfel in veel groter mate dan in 1852, tot de 'concentratie van alle krachten' der proletarische revolutie op de 'verbrijzeling' van de staatsmachine.

Over de vraag, waardoor het proletariaat deze machine zal vervangen, leverde de Parijse Commune uiterst leersaam materiaal.

3. Hoe Marx de kwestie in 1852 stelde

In 1907 publiceerde Mehring in 'Die Neue Zeit'¹⁶ XXV, II, blz. 164, uittreksels uit een brief van Marx aan Weydemeyer van 5 maart 1852. Hierin komt o.a. de volgende belangrijke passage voor:

'Wat mij betreft — de eer het bestaan der klassen of hun onderlinge strijd te hebben ontdekt, komt mij niet toe. Reeds lang vóór mij hadden burgerlijke geschiedschrijvers de historische ontwikkeling van deze strijd der klassen, en burgerlijke económen de economische anatomie der klassen in beeld gebracht. Het nieuwe dat ik deed, was dat ik bewees: 1. dat het bestaan der klassen slechts met bepaalde historische ontwikkelingsfasen van de produktie verbonden is; 2. dat klassenstrijd noodzakelijkerwijs tot de dictatuur van het proletariaat leidt; 3. dat deze dictatuur zelf slechts de overgang tot de opheffing van alle klassen en tot een klasseloze samenleving vormt. ...'

Het is Marx gelukt met deze woorden wonderlijk plastisch te formuleren: 1. wat het voornaamste en fundamentele onderscheid is tussen zijn leer en die van de vooraanstaande ernstige denkers der bourgeoisie, en 2. waar het in zijn leer van de staat op aan komt.

Men zegt en schrijft dikwijls dat de klassenstrijd de hoofdzaak is in Marx' leer. Maar dat is niet juist! En het resultaat van deze onjuistheid is maar al te vaak een opportunistische verminking van het marxisme, dat vervalst wordt tot een voor de bourgeoisie aannemelijke leer. De leer van de klassenstrijd is immers *niet door Marx, maar vóór hem* door de bourgeoisie ontwikkeld en daarom voor deze over het algemeen *aannemelijk*. Hij die *alléén* de klassenstrijd erkent is nog geen marxist en kan nog binnen de perken van het burgerlijke denken en de burgerlijke politiek verblijven. Het marxisme beperken tot de leer van de klassenstrijd betekent het marxisme snoeien, verminken, reduceren tot wat voor de bourgeoisie aannemelijk is. Marxist is slechts hij, die de erkenning van de klassenstrijd *uitbreidt* tot die van de *dictatuur van het proletariaat*! Hierin ligt het wezenlijke onderscheid tussen een marxist en de alledaagse kleine (en ook grote) bourgeois. Dit is de toetssteen voor het daadwerkelijk begrip en onderschrijven van het marxisme. Toen de historische ontwikkeling in Europa de arbeidersklasse *praktisch* voor dit vraagstuk plaatste, bleek dan ook vanzelfsprekend

dat niet alleen de opportunisten en reformisten, maar ook alle 'kautskianen' (de mensen die tussen reformisme en marxisme weifelen) povere filisters en kleinburgerlijke democraten waren, die de dictatuur van het proletariaat afwezen. De in augustus 1918, dus geruime tijd na de eerste druk van het onderhavige boekje verschenen brochure van Kautsky 'De dictatuur van het proletariaat' is een voorbeeld van kleinburgerlijke vervalsing van het marxisme dat *in de praktijk* laaghartig wordt afgewezen, maar *met de lippen* huichelachtig erkend. (Zie mijn brochure 'De proletarische revolutie en de renegaat Kautsky', Petrograd en Moskou 1918).

Het moderne, door zijn voornaamste vertegenwoordiger, de voormalige marxist K. Kautsky verpersoonlijkte opportunisme valt geheel en al onder Marx' definitie van het *burgerlijke* standpunt, want het erkent de klassenstrijd slechts binnen de burgerlijke verhoudingen. (En binnen de grenzen van deze verhoudingen is ieder beschaafd liberaal bereid de klassenstrijd 'in beginsel' te erkennen!). Het opportunisme breidt de erkenning van de klassenstrijd *just niet uit* tot de hoofdzaak, tot het *overgangstijdperk* van kapitalisme naar communisme, tot het tijdperk van de *omverwerping* en algehele *vernietiging* van de bourgeoisie. In werkelijkheid is dit juist onvermijdelijk een tijdperk van ongekend verbitterde en toegespitste klassenstrijd, en daarom moet ook de staat in dit tijdperk onvermijdelijk op *een nieuwe manier* democratisch (voor de proletariërs en onbemiddelden in het algemeen) en op *een nieuwe manier* dictatoriaal (tegen de bourgeoisie) zijn.

Verder. Men zal het wezen van Marx' leer van de staat pas doorgrond hebben, wanneer men begrepen heeft dat de dictatuur van *één* klasse niet alleen voor de klassenmaatschappij in het algemeen, en niet alleen voor het *proletariaat* dat de bourgeoisie ten val bracht, maar eveneens voor het hele *historische tijdperk* dat het kapitalisme van de 'klasseloze samenleving', van het communisme scheidt, absoluut noodzakelijk is. De burgerlijke staten hebben de meest verschillende vormen, maar hun wezen is overal

hetzelfde: alle zijn ze hoe dan ook noodzakelijkerwijs een *dictatuur van de bourgeoisie*. De overgang van kapitalisme naar communisme zal natuurlijk een enorme verscheidenheid en overvloed van politieke vormen doen ontstaan, maar in wezen zullen die onvermijdelijk neerkomen op dit ene: de *dictatuur van het proletariaat*!

III

Staat en revolutie De ervaring van de Parijse Commune van 1871 Marx' analyse

1. Waarom was de poging der communards zo heldhaftig?

Zoals men weet waarschuwde Marx de Parijse arbeiders reeds eind 1870, enige maanden vóór de Commune, dat een poging de regering omver te werpen, een wanhopige domheid zou zijn. Maar toen men de arbeiders in maart 1871 een beslissende strijd *opdrong*, en zij daarop ingingen — toen dus de opstand een feit was geworden, juichte Marx de proletarische revolutie in wecrwil der boze voor- tekenen geestdriftig toe. Marx was niet zo pedant de 'ontijdige' beweging stokstijf te veroordelen, zoals Plechanow, de treurigberoemde Russische renegaat van het marxisme, dit later deed. Deze spoorde de arbeiders en boeren in november 1905 aan tot de strijd, maar na december 1905 jammerde hij als een echte liberaal: 'Men had niet naar de wapens moeten grijpen!'

Marx beperkte zich echter niet tot het toejuichen van de heldenmoed der, zoals hij zich uitdrukte: 'hemelbestormende' communards. Hoewel de revolutionaire massabeweging haar doel niet bereikte, beschouwde hij haar als een historische ervaring van ontzaglijke draagwijdte, als een stap in de richting van de internationale proletarische revolutie, als een daadwerkelijke vooruitgang die veel belangrijker was dan honderden programs en uiteenzettingen. Hij stelde zich dan ook ten doel deze ervaring te analyseren, er op tactisch gebied van te leren en zijn theorie overeenkomstig te herzien.

De enige 'verbetering' die Marx in het 'Communistisch Manifest' meende te moeten aanbrengen, werd hem inge-

geven door de revolutionaire ervaringen van de Parijse communards.

De laatste door beide auteurs ondertekende voorwoord bij een latere Duitse druk van het 'Communistisch Manifest' dateert van 4 juni 1872. Hier zeggen Karl Marx en Friedrich Engels, dat het 'Communistisch Manifest' 'heden... hier en daar verouderd is':

'Inzonderheid', zo gaan zij voort, 'heeft de Commune het bewijs geleverd, dat "de arbeidersklasse de bestaande staatsmachine niet maar eenvoudig in bezit kan nemen en ze voor haar eigen doeleinden in beweging zetten"...

De in de binnenste aanhalingstekens vervatte passage is door de schrijvers aan Marx' werk: 'De burgeroorlog in Frankrijk' ontleend.

Marx en Engels achtten de belangrijkste, fundamentele ervaring van de Parijse Commune dus van zo'n ontzaglijke betekenis, dat zij haar als een wezenlijke 'verbetering' in het 'Communistisch Manifest' aanbrachten.

Het is wel bijzonder typerend, dat juist deze wezenlijke verbetering door de opportunisten vervalst werd, zodat haar werkelijke betekenis aan 90% of zelfs 99% der lezers moest ongaan. Op deze vervalsing zullen wij later uitvoerig terugkomen in een hoofdstuk, dat speciaal aan de vervalsingen is gewijd. Hier kunnen wij volstaan met de opmerking, dat de gangbare vulgaire 'opvatting' van Marx' beroemde, door ons geciteerde uitspraak het doet voorkomen alsof Marx hier o.a. het idee zou huldigen van een langzame ontwikkeling, in tegenstelling tot een greep naar de macht.

In feite is het evenwel *juist omgekeerd!* Marx' gedachte is, dat de arbeidende klasse 'de bestaande staatsmachine' moet *stukslaan, breken*, en zich niet mag vergenoegen met een inbezitnemen alléén.

Op 12 april 1872, dus tijdens de Commune, schreef Marx aan Kugelmann:

'... Wanneer je het laatste hoofdstuk van mijn "Acht-tiende Brumaire" naleest, zul je zien dat ik als eerst-

volgende poging van de Franse revolutie noem: de bureau-cratisch-militaire staatsmachine niet meer, zoals tot nu toe, van de éne hand in de andere te doen overgaan, maar *haar te breken*' (cursief van Marx), 'en dit is de voorwaarde voor iedere werkelijke volksrevolutie op het vasteland. Dit is juist ook de poging van onze heldhaftige Parijse partijgenoten' ('Die Neue Zeit', 1901/1902, XX, I, blz. 709). (Marx' brieven aan Kugelmann verschenen minstens in twee Russische uitgaven, één daarvan onder mijn redactie en met een voorwoord van mij.)

In de woorden 'de bureaucratisch-militaire staatsmachine breken' is de voornaamste marxistische leer samengevat over de taak die het proletariaat tijdens de revolutie met betrekking tot de staat heeft. En juist deze leer is niet alleen in het vergeetboek geraakt, maar werd door de heersende 'uitleg' van het marxisme à la Kautsky ook direct vervalst.

Wat Marx' verwijzing naar 'De Acht-tiende Brumaire' betreft — wij hebben de bedoelde passage reeds eerder in haar geheel geciteerd.

Het is van belang de aandacht te vestigen op twee passages in Marx' beschouwing. Ten eerste beperkt hij zijn conclusie tot het vasteland. Dit was begrijpelijk in 1871, toen Engeland nog een voorbeeld was van een zuiver kapitalistisch land dat geen militarisme en ook vrijwel geen bureaucratie kende. Marx sloot Engeland uit omdat een revolutie en zelfs een volksrevolutie daar toen mogelijk leek en was, *zonder* dat de 'bestaande staatsmachine' vooraf vernietigd werd.

Thans, in 1917, in het tijdperk van de eerste grote imperialistische oorlog, vervalt deze beperking van Marx. Zowel Engeland als Amerika, die de grootste en laatste vertegenwoordigers der Angelsaksische 'vrijheid' (vrij van militarisme en bureaucratie) ter wereld waren, zijn thans geheel verzonken in het al-Europese, vuile en bloedige moeras van bureaucratisch-militaire instellingen die alles aan zich onderwerpen en alles verdrukken. Thans is dus ook in Engeland en Amerika het *vernietigen* en het

de staatsmachine vernietigen en de staat vernietigen en de staat vernietigen en de staat vernietigen 45

breken van de 'bestaande' (in 1914—1917 tot 'Europese' algemeen-imperialistische volmaaktheid gebrachte) 'staatsmachine', 'voorwaarde voor iedere echte volksrevolutie'.

Bijzondere opmerkelijkheid verdient verder Marx' buitengewoon zinrijke opmerking, dat de vernietiging van de bureaucratisch-militaire staatsmachine 'de voorwaarde voor iedere volksrevolutie' is. Het woord 'volksrevolutie' klinkt vreemd in de mond van Marx. De Russische Plechanow-aanhangers en de mensjewieken, d.w.z. de navolgers van Stroeve die zich voor marxisten uitgeven, zijn allicht geneigd te verklaren, dat Marx zich hier 'versproken' heeft. Zij hebben het marxisme op zo'n primitief-liberale wijze verdraaid, dat ze nog slechts de tegenstelling zien tussen burgerlijke en proletarische revolutie, en zelfs deze tegenstelling uiterst schematisch opvatten.

Van de 20ste eeuwse revoluties bv. hebben zowel de Portugese als de Turkse natuurlijk een burgerlijk karakter. Geen van beide zijn 'volksrevoluties' want de grote massa, de overwegende meerderheid van het volk is noch in de ene, noch in de andere actief, zelfstandig, met eigen politieke en economische eisen op de voorgrond getreden. Daarentegen was de Russische burgerlijke revolutie van 1905 tot 1907 — hoewel zij niet op zulke 'schitterende' successen kon bogen, als de Portugese en de Turkse af en toe ten deel vielen — zonder twijfel een 'echte volksrevolutie', want de massa, de meerderheid van 't volk, zijn meest geknechte en uitgebuite 'onderste' lagen, verhieven zich zelfstandig en drukten op de hele loop der revolutie de stempel van hun eisen, van hun pogingen om op eigen manier een nieuwe maatschappij op te bouwen ter vervanging van de oude die vernietigd wordt.

In 1871 vormde het proletariaat op het Europese vasteland nergens de meerderheid der bevolking. Een 'volksrevolutie, die werkelijk de meerderheid in beweging bracht, moet dus zowel het proletariaat als de boeren omvatten. Deze beide klassen vormden toen ook het 'volk'. Deze beide klassen zijn verbonden door het feit dat de 'bureaucratisch-militaire staatsmachine' ze neerhoudt, verdrukt en uitbuit. Daarom is het vernietigen, het breken

van deze machine van reëel belang voor de meerderheid van het 'volk', voor de arbeiders en het grootste deel der boeren. Het is de 'voorwaarde' waarop een vrijwillig verbond van de armste boeren met de proletariërs ontstaat — een verbond dat onontbeerlijk is, wil de democratie hecht, en de socialistische omwenteling mogelijk zijn.

Zoals men weet baande de Parijse Commune zich de weg naar zo'n verbond, maar miste haar doel door allerlei interne en algemene oorzaken.

Marx hield dus, toen hij van de 'echte volksrevolutie' sprak, nauwkeurig rekening met de werkelijke klassenverhoudingen in de meeste Europese staten op het vasteland in 1871, en wel zonder ook maar in 't minst het bijzondere karakter van de kleinburgerij waarover hij veel en dikwijls sprak, uit het oog te verliezen. Anderzijds constateert hij dat het 'breken' van de staatsmachine vereist is in het belang van de arbeiders zowel als van de boeren; dat dit doel ze verenigt en gezamenlijk voor de taak plaatst, zich te ontdoen van het bestaande 'parasiterende lichaam' en dit te vervangen door iets nieuws.

Maar waardoor?

2. Waardoor moet de vernietigde staatsmachine vervangen worden?

In 1847 beantwoordt Marx deze vraag in het 'Communistisch Manifest' nog geheel abstract, of beter gezegd door de taken te stellen, zonder te zeggen hoe zij uitgevoerd moeten worden. In het 'Communistisch Manifest' luidde dit antwoord: 'door de organisatie van het proletariaat tot heersende klasse', door 'het veroveren van de democratie'.

Marx liet zich niet met utopieën in en meende dat de ervaring der massabeweging moest uitmaken welke concrete vormen deze organisatie van het proletariaat tot heersende klasse zou aannemen; op welke wijze deze organisatie zou samengaan met het meest volledige en consequente 'veroveren van de democratie'.

Hoe gering de ervaring der Commune ook mocht zijn, Marx analyseerde haar uiterst zorgvuldig in zijn 'Burgeroorlog in Frankrijk'. Wij zullen de belangrijkste passages uit dit werk aanhalen:

In de 19de eeuw ontwikkelde zich de uit de Middeleeuwen afkomstige 'gecentraliseerde staatsmacht, met zijn alomtegenwoordige organen — staand leger, politie, bureaucratie, geestelijkheid, rechterlijke stand'. Naarmate de klassentegenstellingen tussen kapitaal en arbeid tot ontwikkeling kwamen 'kreeg de staatsmacht meer en meer het karakter van een openbaar dwangmiddel tot onderdrukking der arbeidersklasse, van een instrument van klasseheerschappij. Na iedere revolutie die vooruitgang van de klassenstrijd betekent, treedt het puur onderdrukkende karakter van de staatsmacht steeds duidelijker aan het licht'. Na de revolutie van 1848/1849 wordt de staatsmacht 'het nationale strijdwapen van het kapitaal tegen de arbeid'. Het Tweede Keizerrijk bezegelt dit.

'De Commune was precies het omgekeerde van het keizerrijk'. 'Zij was de concrete vorm'... van een 'republiek die niet alleen de monarchale vorm der klasseheerschappij wilde opheffen, maar de klasseheerschappij zelf...'

Waarin bestond deze 'concrete' vorm van de proletarische, socialistische republiek? Hoe zag de staat er uit, die zij begon op te bouwen?

'...Het eerste besluit van de Commune betrof de opheffing van het staande leger en zijn vervanging door het gewapende volk'.

Deze eis staat nu in het program van alle partijen die socialistisch willen heten. Maar wat al deze programs waard zijn, blijkt het best uit het gedrag van onze S.R.-en en mensjewieken, die juist na de revolutie van 27 februari metterdaad van deze eis afzagen!

'...De Commune werd samengesteld uit de volgens algemeen kiesrecht in de verschillende districten van Parijs gekozen gemeenteraadsleden. Zij moesten zich verantwoorden en waren te allen tijde afzetbaar. Me-

rendeels waren zij vanzelfsprekend arbeiders of bekende vertegenwoordigers van de arbeidersklasse...

'...De politie, tot nu toe het werktuig der staatsregering, werd terstond van al haar politieke eigenschappen ontdaan en tot het rekenschap verschuldigde en te allen tijde afzetbare werktuig van de Commune gemaakt...

'...Hetzelfde gold ook voor de ambtenaren van alle andere bestuurslichamen. Van boven tot beneden, en te beginnen met de leden der Commune, moesten openbare functies voor *het loon van een arbeider* worden vervuld. De privileges en representatiegelden der hoge staatsautoriteiten verdwenen met deze autoriteiten zelf... Toen het staande leger en de politie, deze werktuigen van de materiële macht der oude regering, eenmaal verwijderd waren, begon de Commune terstond het werktuig voor geestelijke onderdrukking — de macht der priesters — te breken... De rechterlijke ambtenaren verloren hun schijnbare onafhankelijkheid... ook zij zouden in het vervolg gekozen worden, rekenschap verschuldigd en afzetbaar zijn...'

De Commune scheen de stukgeslagen staatsmachine dus 'slechts' te vervangen door een ruimere democratie: opheffing van het staande leger, absolute verkiesbaarheid en afzetbaarheid van alle functionarissen... In werkelijkheid omvat dit 'slechts' echter de massale vervanging van de ene soort instellingen door instellingen van principieel andere aard. Hier hebben wij juist een geval van 'omslaan van kwantiteit in kwaliteit'. Wanneer de democratie zo volledig en consequent wordt als men zich maar kan voorstellen, slaat ze van burgerlijke democratie om in proletarische; wordt de staat (d.i. speciaal machtsapparaat tot onderdrukking van een bepaalde klasse) tot iets dat reeds geen eigenlijke staat meer is.

Het blijft nog steeds noodzakelijk de bourgeoisie en haar verzet te breken. Dit gold speciaal voor de Commune, en een der oorzaken van haar nederlaag was dan ook dat zij dit onderdrukken niet vastberaden genoeg doorzette. Het onderdrukkingsorgaan is hier echter de meerderheid

en niet de minderheid der bevolking (zoals dat voordien het geval was bij de slavernij, de lijfeigenschap of de loonslavernij). En wanneer de meerderheid van het volk *zelf* de uitbuiters onderdrukt, is een 'speciaal machtsapparaat' ter onderdrukking *reeds niet meer* nodig! In deze zin *begint* de staat *af te sterven*. In plaats van de bijzondere lichamen der bevoorrechte minderheid (het gepri-vilegieerde leger van ambtenaren, de officieren van het staande leger), kan de meerderheid zelf nu rechtstreeks de macht uitoefenen en hoe meer het hele volk betrokken wordt bij het vervullen van functies bij de staatsmacht, des de minder is die macht van node.

Bijzonder belangrijk zijn in dit opzicht de door Marx beklemtoonde maatregelen der Commune: het afschaffen van alle representatie-gelden en privileges der ambtenaren, en het terugbrengen der salarissen van *alle* staatsfunctionarissen tot het peil van 'arbeidersloon'. Juist daarin openbaart zich het meest aanschouwelijk de *ken-tering* van burgerlijke tot proletarische democratie, van onderdrukkers-democratie tot onderdrukten-democratie; van de staat als '*speciaal machtsapparaat*' voor het onderdrukken van een bepaalde klasse, tot de onderdrukking van de uitbuiters door de *gebundelde macht* van de meerderheid van het volk, der arbeiders en boeren. En juist op dit zo aanschouwelijke en met betrekking tot de staat wel belangrijkste punt, werden Marx' lessen het grondigst vergeten! In het enorme aantal populaire uiteenzettingen is hiervan nooit sprake. Het is 'gewoonte' aan dit punt voorbij te gaan alsof het een primitieve 'naïveteit' was — zo ongeveer als het tot staatsgodsdienst geworden christendom de 'naïveteit' van het oerchristendom met zijn democratisch-revolutionaire geest 'vergat'.

Vermindering van salaris voor hoge staatsambtenaren lijkt 'eenvoudig' de eis van een soort naïeve, primitieve democratie. Een der 'grondleggers' van het nieuwste opportunisme, de vroegere sociaal-democraat Eduard Bernstein, heeft de laag-bij-de-grondse burgerlijke grapjes over 'primitieve' democratie herhaaldelijk nagewauweld. Even-

als alle opportunisten en hedendaagse kautskianen, heeft hij absoluut niet begrepen dat: 1. de *overgang van* het kapitalisme naar het socialisme *onmogelijk* is zonder een zekere 'terugkeer' tot de 'primitieve' democratie, want hoe zou men anders kunnen komen tot de uitoefening van staatsfuncties door de meerderheid, ja, zelfs door letterlijk elk lid van de bevolking? en 2. de 'primitieve democratie' op basis van het kapitalisme en van een kapitalistische beschaving iets heel anders is dan de primitieve democratie uit de oertijd of uit het vóórkapitalistische tijdperk. De kapitalistische beschaving *heeft* massaproductie, fabrieken, spoorwegen, communicaties enz. *voortgebracht* en *hierdoor* is het merendeel der functies van het oude 'staatsbewind' zo vereenvoudigd en kan teruggebracht worden tot zo simpele registratie, boeking en controle, dat iedereen die het lezen en schrijven machtig is, ze vervullen kan. Zodat ze met gewoon 'arbeidersloon' volop betaald zijn en hun iedere schijn van 'privilegiëring' en 'machts-uitoefening' ontnomen kan (en moet) worden!

Volledige verkiesbaarheid; afzetbaarheid van alle functionarissen — *te allen tijde* en zonder uitzondering; verlaging van hun salaris tot op het gewone 'arbeidersloon', zijn eenvoudig 'vanzelfsprekende' democratische maatregelen in het gemeenschappelijk belang van de arbeiders en de meerderheid der boeren, die tegelijkertijd als brug dienen van het kapitalisme naar het socialisme. Deze maatregelen hebben dus betrekking op de staatkundige, zuiver politieke reorganisatie van de maatschappij, maar zij krijgen natuurlijk pas zin en betekenis in samenhang met de onteigening van de onteigenaars' (of haar voorbereiding), wanneer de produktiemiddelen van kapitalistische particuliere eigendom overgaan in maatschappelijke eigendom. Marx schreef:

'Door het leger en de ambtenarij, deze twee grote debetposten, op te heffen, *verwerkelijkt* de Commune de leuze van alle bourgeois-revoluties: een goedkope regering'.

Slechts een uiterst geringe minderheid der boeren en andere kleinburgers komt 'er bovenop', 'brengt het tot iets'

in de burgerlijke zin van het woord, nl. tot welgestelde lieden, tot bourgeois of welvarende, geprivilegieerde ambtenaren. In ieder kapitalistisch land, waar boeren zijn (d.i. in het merendeel der kapitalistische staten), worden zij in overweldigende meerderheid door de regering onderdrukt, en dorsten zij naar haar omverwerping, naar een 'goedkope' regering. Alleen het proletariaat kan hun die geven, en door dit te doen, doet het tegelijkertijd een schrede naar de socialistische reconstructie van de staat.

3. De opheffing van het parlementarisme

'De Commune' schrijft Marx, 'moest niet een parlementair, maar een werkend lichaam zijn, tegelijkertijd uitvoerend en wetgevend. ...

...In plaats van eenmaal in de drie of zes jaren te beslissen, welk lid van de heersende klasse het volk in het parlement vertegenwoordigen en vertrappen (verund zertreten) mag, moest het algemene kiesrecht het in communes georganiseerde volk dienen, zoals het individuele kiesrecht iedere andere werkgever dient om arbeiders, opzichters en boekhouders voor zijn zaak te vinden.'

Ook deze schitterende kritiek op het parlementarisme uit 1871 behoort thans tengevolge van het algemeen heersende chauvinisme en opportunisme tot de 'vergeten woorden' van het marxisme. Ministers en beroepsparlementariërs, renegaten van het proletariaat en hedendaagse 'sjacher'-socialisten hebben de kritiek op het parlementarisme uitsluitend aan de anarchisten overgelaten, en om deze wonderlijk vernuftige reden bestempelen, zij iedere kritiek op het parlementarisme als 'anarchisme'!! Geen wonder dat het proletariaat in de meest 'vooraanstaande' parlementaire landen, dat walgt van zulke 'socialisten' als Scheidemann, David, Legien, Sembat, Renaudel, Henderson, Vandervelde, Stauning, Branting, Bissolati & Co., zijn sympathieën meer en meer aan het anarcho-syndicalisme schonk, hoewel dit nauw verwant is aan het opportunisme.

Maar voor Marx was de revolutionaire dialectiek nooit zo'n lege modefrase of -smuk, als Plechanow, Kautsky en de anderen ervan gemaakt hebben. Marx ging het anarchisme onverbiddelijk te lijf omdat het — vooral wanneer een revolutionaire situatie kennelijk ontbrak — zelfs niet in staat was de 'koestal' van het burgerlijke parlementarisme dienstbaar te maken. Maar tegelijkertijd verstond Marx het óók, werkelijk revolutionair-proletarische kritiek op het parlementarisme uit te oefenen.

Niet alleen in de parlementair-constitutionele monarchieën, maar ook in de meest democratische republieken komt het burgerlijk parlementarisme er feitelijk slechts op neer, dat eens in een aantal jaren beslist wordt welk lid van de heersende klasse het volk in het parlement vertegenwoordigen en vertrappen mag.

Maar wanneer men het parlementarisme van staatkundig standpunt als een der staatsinstellingen beschouwt en de taken van het proletariaat op dit gebied in het oog houdt, moet men zich afvragen wat men met het parlementarisme moest beginnen en hoe men het zonder parlementarisme zou kunnen stellen.

Telkens weer is men gedwongen te herhalen dat de lessen die Marx uit het onderzoek van de Commune trok, zó grondig vergeten zijn, dat de hedendaagse 'sociaal-democraat' (d.i. de hedendaagse verrader van het socialisme) zich eenvoudig geen andere dan anarchistische of reactionaire kritiek op het parlementarisme kan voorstellen.

De oplossing van het vraagstuk ligt natuurlijk niet in de afschaffing van de vertegenwoordigende lichamen en van de verkiesbaarheid, maar in het veranderen van de parlementaire kletscolleges in 'werkende lichamen'! 'De Commune moest niet een parlementair, maar een werkend lichaam zijn, tegelijkertijd uitvoerend en wetgevend.'

'Niet een parlementair, maar een werkend lichaam' — dat is een klap in het gezicht van de hedendaagse parlementariërs en parlementaire 'schoothondjes' van de sociaal-democratie! Neem een willekeurig, parlementair geregeerd land — Amerika of Zwitserland, Frankrijk of Engeland, Noorwegen enz. — de werkelijke 'staatszaken'

worden achter de schermen afgehandeld door instanties, departementen en staven. In de parlementen wordt slechts gekletst, speciaal met het doel het 'eenvoudige' volk te bedriegen. Dit is zó waar, dat al deze zonden van het parlementarisme reeds in de Russische burgerlijk-democratische republiek te voorschijn traden nog vóór deze er in slaagde een werkelijk parlement te stichten. Zulke helden van de voze kleinburgerij als Skobeljew en Tseretelli, Tsjernow en Awksentjew slaagden er zelfs in, de Sowjets met het vuilste burgerlijke parlementarisme te besmetten en tot echte kletskamers te maken. De 'socialistische' ministers misbruikten de Sowjets om de goedgelovige boertjes met frases en resoluties om de tuin te leiden. In de regering speelde men stuivertje wisselen, enerzijds om zoveel mogelijk S.R.-en en mensjewieken één voor één met goed betaalde, eervolle ambten een plaatsje aan de 'ruif' in te ruimen, anderzijds om de 'aandacht' van het volk af te leiden. En ondertussen werden de 'staatszaken' op de departementen en in de staven bedisseld!

De 'Djelo Naroda'¹⁷, het orgaan van de regeringspartij der 'sociaal-revolutionairen', heeft onlangs — met de onnavolgbare openhartigheid van mensen 'uit goede kringen', die zich 'allen' met politieke prostitutie afgeven, — in een hoofdartikel erkend dat zelfs in de ministeries die door 'socialisten' (als wie die naam nog mogen gebruiken) worden geleid, het hele beambtenapparaat intact gebleven is, precies zo functioneert als vroeger en 'in alle vrijheid' de revolutionaire maatregelen saboteert! Maar zelfs als we niet over deze bekentenis beschikten, was de hele geschiedenis van de deelname der S.R.-en en mensjewieken aan de regering reeds bewijs genoeg voor dit feit. Het is echter wel opvallend dat de heren Tsjernow, Roesanow, Zenzinow en andere redacteurs van de 'Djelo Naroda', die met de K.D.-ten in de regering zitten, zo onbeschaamd zijn om met een stalen gezicht openlijk, alsof het een futiliteit was, te vertellen dat 'bij hen' in de ministeries alles bij het oude gebleven is!! Revolutionair-democratische praatjes om de boertjes zoet te houden en bureaucratische kunststukjes om de kapitalisten

vertrouwen in te boezemen — dat is de aard van de 'eerlijke' coalitie!

De Commune vervangt het omkoopbare en voze parlementarisme van de burgerlijke maatschappij door lichamen, waarin de vrijheid van oordeel en beraadslaging niet tot bedrog ontaardt, want de parlementariërs moeten hier zelf werken, zelf de wetten uitvoeren, zelf controleren wat in het werkelijke leven daaruit wordt, zelf rechtstreeks rekenschap afleggen aan hun kiezers. De vertegenwoordigende instellingen blijven, maar het parlementarisme als bijzonder stelsel, als arbeidsverdeling tussen de uitvoerende en de wetgevende macht, als bevoorrechte positie van de afgevaardigden, bestaat hier niet. Wij kunnen ons geen democratie, zelfs geen proletarische democratie voorstellen zonder vertegenwoordigende lichamen, maar het parlementarisme kunnen en moeten wij uit ons denken verbannen, indien de kritiek op de burgerlijke maatschappij geen holle frase voor ons is, indien wij er ernstig en eerlijk naar streven de heerschappij van de bourgeoisie omver te werpen, en dit niet slechts als een 'verkiezingsleuze' tot het vangen van arbeidersstemmen beschouwen, zoals de mensjewieken en S.R.-en, of mensen als Scheidemann en Legien, Sembat en Vandervelde, dat doen.

Het is zeer leerzaam dat Marx, wanneer hij over de functies van *het soort* staatspersoneel spreekt, dat zowel de Commune als de proletarische democratie nodig heeft, dit vergelijkt met het personeel van 'iedere andere werkgever' d.w.z. met de 'arbeiders, opzichters en boekhouders' van een gewoon kapitalistisch bedrijf.

Er is bij Marx geen sprake van utopisme in die zin, dat hij een 'nieuwe' maatschappij bij elkaar fantaseerde, uitdacht. Neen, hij bestudeerde de *geboorte* van de nieuwe maatschappij *uit* de oude, de overgangsvormen van deze naar gene, als een natuurhistorisch proces. Hij analyseerde de feitelijke ervaring der proletarische massabeweging en trachtte daaruit praktische lessen te trekken. Hij 'leerde' van de Commune, zoals alle grote revolutionaire denkers onbeschoornd lessen trokken uit de er-

varingen van de massabeweging der onderdrukte klassen, zonder deze ooit een pedante 'moraal' te prediken (als bv. Plechanow met: 'men had niet naar de wapens moeten grijpen', of Tseretelli met: 'een klasse moet zich zelfbeperking opleggen').

Er kan geen sprake van zijn de ambtenarij met één slag overal geheel te vernietigen. Dat is een utopie. Het is echter *geen* utopie, maar een op de ervaring van de Commune berustende rechtstreekse taak van het revolutionaire proletariaat, het oude beambtenapparaat onmiddellijk *stuk te slaan* en terstond te beginnen met de opbouw van een nieuwe organisatie die ons in staat zal stellen langzamerhand iedere ambtenarij overbodig te maken en op te heffen.

Het kapitalisme vereenvoudigt de functies van het staatsbestuur en schept de mogelijkheid het 'commanderen' af te schaffen en alles terug te brengen tot een organisatie van proletariërs (de heersende klasse), die in naam van de hele samenleving 'arbeiders, opzichters en boekhouders' aanstelt.

Wij zijn geen utopisten. Wij geven ons niet af met 'dagdromen' over een *onverwijd* opheffen van alle bestuursfuncties, van alle ondergeschiktheid. Zulke anarchistische fantasieën berusten op een onjuiste opvatting van de taak der proletarische dictatuur en hebben met marxisme niets gemeen. Praktisch komen zij er op neer, dat de socialistische revolutie moet worden uitgesteld tot de mensen anders zijn geworden. Neen, wij willen de socialistische revolutie met de mensen van nu, die het niet zonder ondergeschiktheid, zonder controle, zonder 'opzichters en boekhouders' kunnen stellen.

Ondergeschiktheid echter alléén ten opzichte van de gewapende voorhoede der uitgebuite werkers — van het proletariaat! Het specifieke 'commanderen' der staatsbeambten kan en moet terstond, van heden op morgen vervangen worden door het eenvoudige werk van 'opzichters en boekhouders'. Reeds thans is iedere stedeling ontwikkeld genoeg om deze werkzaamheden te verrichten, en wil voor gewoon 'arbeidersloon'.

Op de basis van hetgeen het kapitalisme reeds tot stand gebracht heeft zullen wij arbeiders *zelf* met behulp van onze arbeiderservaring en een door de staatsmacht der gewapende arbeiders gehandhaafde strenge, ijzeren discipline het grootbedrijf organiseren. Wij zullen de staatsbeambten tot eenvoudige uitvoerders van onze opdrachten maken, tot afzetbare, ons rekenschap verschuldigde, bescheiden gesalarieerde 'opzichters en boekhouders' (met inbegrip natuurlijk van alle mogelijke technici). Dat is *onze* proletarische taak, daarmee kan en moet *begonnen* worden zodra de proletarische revolutie een feit is geworden. Op de grondslag van het grootbedrijf leidt zo'n begin op zich zelf reeds tot het geleidelijk 'afsterven' van elke ambtenarij, tot het geleidelijk ontstaan van een orde (orde zonder aanhalingstekens, die met loonslavernij niets te maken heeft), waarin alle, voortdurend eenvoudiger wordende functies van toezicht en controle door een ieder om de beurt vervuld worden, in routine overgaan en tenslotte als *bijzondere* functies van een bijzondere groep mensen wegvallen.

Een geestig Duits sociaal-democraat (uit de jaren '70) noemde de *posterijen* een voorbeeld van socialistisch bedrijf. Dat is zeer juist. Tegenwoordig zijn de posterijen naar het voorbeeld van staats-kapitalistische monopolies georganiseerd. Het imperialisme verandert haandeweg alle trusts in organisaties van deze soort. Boven de 'eenvoudige' werkers die afgejakkerd worden en gebrek lijden, staat hier dezelfde burgerlijke bureaucratie. Maar het mechanisme voor maatschappelijke bedrijfsvoering is hier reeds gereed. Door de kapitalisten te verslaan en met de ijzeren vuist der gewapende arbeiders de tegenstand der uitbuiters te breken — door de bureaucratische machine van de tegenwoordige staat te vernietigen — krijgen we de beschikking over een van 'parasitisme' bevrijd, technisch zeer volmaakt mechanisme dat de arbeiders met vereende krachten best zelf in beweging kunnen zetten wanneer ze technici, opzichters en boekhouders aanstellen en *hun* *aller* arbeid, evenals de arbeid van *alle* 'staats'-ambtenaren, met arbeidersloon salariëren.

Dit is de concrete praktische taak met betrekking tot alle trusts, die de werkers van uitbuiting bevrijdt en rekening houdt met het experiment dat praktisch, speciaal op staatkundig gebied, reeds door de Commune begonnen werd.

Ons naastbijliggend doel is de *hele* volkshuishouding, onder controle en onder leiding van het gewapende proletariaat, te organiseren naar het voorbeeld van de postertijen, en wel zo, dat *geen enkele* ambtenaar meer salaris krijgt dan een 'arbeidersloon.' Dat is de staat en de economische grondslag die wij nodig hebben. Dat zal de opheffing van het parlementarisme en het behoud van vertegenwoordigende instellingen ons schenken en dat zal de arbeidende klassen bevrijden van de prostitutie van deze instellingen door de bourgeoisie.

4. Het organiseren van de eenheid der natie

'...In een korte schets van de nationale organisatie, die de Commune uit gebrek aan tijd niet meer kon uitwerken, heet het uitdrukkelijk dat zelfs het kleinste dorp de Commune als politieke vorm moest ... krijgen'. Deze Communes op het platteland zouden ook afgevaardigden naar de 'Nationale Vergadering' te Parijs zenden.

'De weinige, maar zeer belangrijke functies die dan nog voor een centrale regering overbleven, moesten niet, zoals dit opzettelijk vervalst is geworden — worden afgeschaft, maar overgedragen aan Commune-functionarissen die van alles rekenschap moesten afleggen...

'...De eenheid van de natie moest niet gebroken, maar integendeel georganiseerd worden door het Communestelsel. Zij zou tot stand komen door de vernietiging van een staatsmacht die voorgaf de belichaming dezer eenheid te zijn, maar onafhankelijk en boven de natie wilde staan, op wier lichaam zij toch slechts een

parasiterende uitwas vormde. ... Het ging erom, de uitsluitend voor onderdrukking bestemde organen der oude regering te amputeren, haar gewettigde functies te ontnemen aan een bewind dat er aanspraak op maakte, boven de gemeenschap te staan, en deze over te dragen aan dienaren die 'verantwoording verschuldigd zijn aan de gemeenschap. ...'

Hoezeer de opportunisten der hedendaagse sociaal-democratie deze beschouwingen van Marx hebben misverstaan (of misschien niet wilden verstaan), bewijst het herostratisch¹⁸ beroemde boek van de renegaat Bernstein 'De voorwaarden van het socialisme en de taak der sociaal-democratie'. Juist over de hierboven aangehaalde woorden van Marx schreef Bernstein, dat dit program 'naar zijn politieke strekking op alle beslissende punten de grootste gelijkenis vertoont met het federalisme van ... Proudhon. ... Bij alle verdere verschillen tussen Marx en de "kleinburger" Proudhon' (Bernstein zet het woord 'kleinburger' tussen ironisch bedoelde aanhalingstekens) 'is hun gedachtengang op deze punten zo verwant, als maar enigszins mogelijk is...' Zeker, vervolgt Bernstein, de betekenis der gemeenteraden wordt vergroot, maar 'of zo'n ontbinding en algehele reorganisatie van de moderne staat (de vorming van een Nationale Vergadering uit afgevaardigden der provincie — en districtsvergaderingen, die op hun beurt uit afgevaardigden van de communes zouden moeten worden gevormd) zoals Marx en Proudhon die schilderen, het eerste werk van de democratie zou moeten zijn, waarbij dus de vorm der nationale vertegenwoordigingen komt te vervallen, lijkt mij twijfelachtig'.¹⁹

Het is werkelijk ongehoord Marx' opvattingen over de 'vernietiging van de staatsmacht, deze parasiterende uitwas', zo te verwarren met het federalisme van Proudhon! Maar het gebeurt niet toevallig, want de opportunisten zien volkomen over het hoofd, dat Marx hier volstrekt niet van federalisme in tegenstelling tot centrisme spreekt, doch van de vernietiging der oude, burgerlijke, in alle burgerlijke landen bestaande staatsmachine.

De opportunisten kunnen zich alleen iets voorstellen, dat zij om zich heen zien, in het milieu van de kleinburgerlijke alledaagse sleur en van het 'reformistische' moeras, — met name alleen de 'gemeenteraden'! Een revolutie van het proletariaat kunnen de opportunisten zich al totaal niet meer voorstellen.

Dat is belachelijk! En merkwaardigerwijs werd Bernstein op dit punt in het geheel niet aangevallen. Velen weerlegden Bernstein, zoals Plechanow in de Russische literatuur, en Kautsky in de Westeuropese, maar *nóch* de een, *nóch* de ander maakte van *deze* vervalsing van Marx door Bernstein gewag!

De opportunist heeft het zózeer verleerd, als revolutionair over de revolutie na te denken, dat hij Marx' 'federalisme' in de schoenen schuift en hem met Proudhon, de stichter van het anarchisme, verwart. Maar Kautsky en Plechanow die zich voor orthodoxe marxisten uitgeven en de leer van het revolutionaire marxisme willen hooghouden, zwijgen daarover! Hierin ligt een van de oorzaken van de uiterst banale kijk op het verschil tussen marxisme en anarchisme, die zowel de kautskianen als de opportunisten kenmerkt, en waarop we nog zullen terugkomen.

In Marx' beschouwingen over de ervaringen der Commune valt geen spoor van federalisme te bekennen. Datgene waarin Marx het met Proudhon eens is, ziet de opportunist Bernstein niet, maar datgene waarin Marx zich van Proudhon onderscheidt, beschouwt Bernstein als hun overeenkomst.

Marx is het met Proudhon eens dat men de tegenwoordige staatsmachine moet 'stukslaan'. Voor deze overeenkomst van het marxisme met het anarchisme (met Proudhon en Bakoenin) sluiten zowel de opportunisten als de kautskianen hun ogen, want op dit punt zijn zij van het marxisme afgestapt.

Maar Marx is het juist niet eens met Proudhon en met Bakoenin over de kwestie van het federalisme (om nog maar niet te spreken over de dictatuur van het proletariaat). Het federalisme ontspruit principieel uit de klein-

burgerlijke opvattingen van het anarchisme. Marx is centralist. In zijn door ons geciteerde beschouwingen is geen enkele afwijking van het centralisme te vinden. Slechts lieden die vervuld zijn van kleinburgerlijk 'bijgelovig vertrouwen' in de staat, kunnen de vernietiging van de burgerlijke staatsmachine aanzien voor vernietiging van het centralisme!

Is het echter niet juist centralisme, wanneer het proletariaat en de armste boeren de staatsmacht in handen nemen, zich geheel vrij in communes organiseren en de activiteiten van alle communes *verenigen* voor de aanval op het kapitalisme om de tegenstand van de kapitalisten te breken en de spoorwegen, fabrieken, grond enz. in eigendom over te dragen aan de *hele* natie, aan de hele gemeenschap? Zal dat niet het meest consequente democratische centralisme zijn? En nog wel proletarisch centralisme?

De mogelijkheid van een vrijwillig centralisme, van een vrijwillige aaneensluiting der communes tot natie, van vrijwillige eendracht der proletarische communes bij de vernietiging van de bourgeois-heerschappij en van de burgerlijke staatsmachine, komt bij Bernstein eenvoudig niet op. Als iedere filister stelt hij zich het centralisme voor als iets, dat uitsluitend van bovenaf, door beampten en militairen opgedrongen en in stand gehouden kan worden.

Marx legde er opzettelijk — alsof hij voorzag dat zijn opvatting verdraaid zou worden — de nadruk op, dat men de feiten bewust vervalst wanneer men de Commune verwijt dat zij de eenheid der natie wilde vernietigen en het centrale bewind opheffen. Marx gebruikte opzettelijk de uitdrukking 'de eenheid der natie *organiseren*', om de tegenstelling tussen het doelbewuste, democratische, proletarische centralisme en het burgerlijke, militaire bureaucraten-centralisme te doen uitkomen.

Maar ... erger dan een dove is hij, die niet horen wil. En de opportunisten der hedendaagse sociaal-democratie willen juist van vernietiging van de staatsmacht, van amputatie van de parasiterende uitwas niets horen.

Democratische machtverwinning

5. De vernietiging van de parasitaire staat

Wij hebben de betreffende woorden van Marx reeds aangehaald en citeren nu verder:

...Het is het gewone lot van nieuwe historische scheppingen te worden aangezien voor het pendant van oudere en zelfs verdwenen vormen van maatschappelijk leven, op welke zij enigermate lijken. Zo heeft men deze nieuwe Commune die de moderne staatsmacht verbrijzelt, aangezien voor een herleving der middeleeuwse communes... een bond van kleine staten, waarvan Montesquieu en de Girondijnen droomden... een overdreven vorm van de oude strijd tegen ultracentralisatie...

...Het Communestelsel zou het maatschappelijke lichaam integendeel alle krachten hebben teruggegeven, welke tot nu toe werden opgeteerd door de parasiteerende uitwas "de staat", die zich van de maatschappij voedt en haar vrije beweging belemmert. Hierdoor alleen al zou zij de wedergeboorte van Frankrijk op gang hebben gebracht.

...Het Communestelsel zou de dorpsproducenten feitelijk onder de geestelijke leiding van de arrondissementshoofdsteden hebben geplaatst, waar zij in de stedelijke arbeiders de natuurlijke vertegenwoordigers hunner belangen hadden gekregen. Alleen al het bestaan der Commune leidde, als iets vanzelfsprekends, tot plaatselijk zelfbestuur, maar nu niet meer als tegenwicht tegen de thans overbodig geworden staatsmacht...

'Vernietiging van de staatsmacht', die een 'parasiterende uitwas' is, haar 'amputatie', 'verbrijzeling', de staatsmacht wordt nu overbodig, — deze uitdrukkingen gebruikte Marx met betrekking tot de staat, toen hij de ervaringen der Commune overwoog en analyseerde.

Dit alles werd bijna een halve eeuw geleden geschreven, en thans is men als het ware gedwongen opgravingen te doen om de brede massa's in kennis te stellen van het

onvervalste marxisme. De gevolgtrekkingen van Marx uit de ervaringen van de laatste grote revolutie tijdens zijn leven werden aan de vergetelheid prijsgegeven, juist toen nieuwe grote proletarische revoluties op komst waren.

...De veelsoortige uitleg die de Commune ten deel viel en de veelsoortige belangen die zij vertegenwoordigde, bewijzen dat zij een door en door elastische politieke vorm was, terwijl alle vroegere regeringsvormen uiteraard onderdrukkend waren. Haar werkelijke geheim was dit: zij was waarlijk een *regering van de arbeidersklasse*, het resultaat van de strijd der voortbrengende klasse tegen de toeëigenende klasse; de eindelijk ontdekte politieke vorm, waarbij de economische bevrijding van de arbeid zich kon voltrekken.

Zonder deze laatste voorwaarde zou het Communestelsel een onmogelijkheid en bedrog geweest zijn...

De utopisten hielden zich bezig met het 'ontdekken' van politieke vormen, waarin de socialistische reconstructie van de maatschappij moest plaatshebben. De anarchisten wilden helemaal niets weten van politieke vormen. De opportunisten van de tegenwoordige sociaal-democratie beschouwden de burgerlijke politieke vormen van de parlementaire, democratische staat als een grens die niet kon worden overschreden. Zij stieten zich het hoofd stuk bij het aanbidden van dit 'toonbeeld', en verklaarden dat elke neiging deze vormen te 'breken' anarchisme is.

Marx heeft uit de hele geschiedenis van het socialisme en van de politieke strijd de conclusie getrokken dat de staat zal moeten verdwijnen en dat de overgangsvorm daarbij (overgang van staat tot niet-staat) het 'als heersende klasse georganiseerde proletariaat' zal zijn. Maar Marx wachtte zich wel de politieke vormen voor deze toekomst te ontdekken. Hij beperkte zich tot een nauwkeurig onderzoek en analyse van Frankrijks geschiedenis en tot de conclusie die het jaar 1851 toestond: de *vernietiging* van de burgerlijke staatsmachine is op komst.

En toen de revolutionaire massabeweging van het proletariaat was uitgebroken, begon Marx niettegenstaande haar

mislukking, korte duur en klaarblijkelijke zwakte, te onderzoeken welke vormen zij had *ontdekt*.

De Commune is de door de proletarische revolutie 'eindelijk ontdekte' vorm, waarbij de economische bevrijding van de arbeid plaats kan hebben.

De Commune is de eerste poging der proletarische revolutie om de burgerlijke staatsmachine te *verbrijzelen*, en tevens de 'eindelijk ontdekte' politieke vorm die de oude, verbrijzelde, kan en moet *vervangen*.

Wij zullen in het verdere verloop van dit opstel zien dat de Russische revoluties van 1905 en 1917 het werk der Commune onder andere omstandigheden en voorwaarden voortzetten en Marx' geniale historische analyse bevestigen.

IV

Vervolg. Aanvullende uitleg van Engels

Met betrekking tot de betekenis van de ervaring der Commune belichtte Marx de kern van het vraagstuk. Engels kwam herhaaldelijk op dit thema terug, commenteerde Marx' analyses en conclusies, en belichtte daarbij soms zo helder en sterk *andere* zijden van het vraagstuk, dat het noodzakelijk is speciaal bij zijn uitleg stil te staan...

1. 'Het woningvraagstuk'

In zijn werk over het woningvraagstuk (1872) houdt Engels reeds rekening met de ervaringen van de Commune en spreekt hij herhaaldelijk over de taak van de revolutie met betrekking tot de staat. Het is interessant dat hij aan de hand van dit concrete onderwerp enerzijds de trekken toont die de proletarische staat met de hedendaagse gemeen heeft (trekken die ons in beide gevallen veroorloven van een staat te spreken), en anderzijds de trekken die ze onderscheiden en die de overgang vormen tot de opheffing van de staat.

'Hoe moet het woningvraagstuk nu opgelost worden?

In de hedendaagse maatschappij precies zo, als iedere andere sociale kwestie: door de geleidelijke economische opheffing van het verschil tussen vraag en aanbod; een oplossing die ons steeds weer opnieuw voor hetzelfde vraagstuk stelt en dus geen oplossing is. Hoe een sociale

revolutie dit vraagstuk zou oplossen, hangt niet alleen af van de concrete omstandigheden, maar staat ook in verband met veel omvattender kwesties, waarvan de opheffing van de tegenstelling tussen stad en platteland een der voornaamste is. Daar wij geen utopistische stelsels voor de inrichting van de toekomstige maatschappij uitspinnen, zou het meer dan overbodig zijn hierop in te gaan. Het staat echter vast dat reeds thans in de grote steden voldoende woonhuizen aanwezig zijn om bij rationeel gebruik iedere werkelijke "woningnood" terstond te lenigen. Dit kan natuurlijk slechts geschieden door onteigening van de tegenwoordige bezitters, of door het bij hen inkwartieren van woninglozen en overmatig engbehuisde arbeiders. Zodra het proletariaat de politieke macht veroverd heeft, zal zo'n maatregel in het algemeen belang even gemakkelijk uitgevoerd worden als andere onteigeningen en inkwartieringen door de hedendaagse staat.

Hier blijft de vormverandering van de staatsmacht buiten beschouwing en wordt alleen de strekking van zijn activiteit onderzocht. Onteigeningen en inkwartieringen worden ook door de hedendaagse staat verordend. Formeel zal ook de proletarische staat vordering van woningen en onteigening van huizen 'verordenen'. Maar het is duidelijk dat het oude uitvoerende apparaat, de met de bourgeoisie verkleefde ambtenarij, eenvoudig niet zou deugen voor het uitvoeren der verordeningen van de proletarische staat.

...Overigens moet geconstateerd worden dat daadwerkelijke inbezitneming van alle werktuigen, de inbezitneming van de hele industrie door het arbeidende volk, precies het tegenovergestelde is van Proudhons 'aflossing'. Bij deze laatste wordt de *individuele arbeider* eigenaar van de woning, van de boerderij, van het werktuig; bij de eerste blijft het 'werkende volk' collectief eigenaar van de huizen, fabrieken en werktuigen. Het gebruik van deze bezittingen zal (althans in de overgangstijd wel niet zonder vergoeding) worden overgelaten aan enkelingen of genootschappen. Net zo als

afschaffing van de grondeigendom geen afschaffing van de grondrente is, maar haar overdracht — zij het dan ook in andere vorm — aan de maatschappij. De daadwerkelijke inbezitneming van alle arbeidsmiddelen door het werkende volk sluit dus het behoud van de huurverhouding geenszins uit.

De kwestie der economische grondslagen van het afsterven van de staat, die hier aangeroerd wordt, zullen wij in het volgende hoofdstuk onderzoeken. Engels drukt zich uiterst voorzichtig uit, waar hij zegt dat de proletarische staat 'wel niet' zonder vergoeding woningen ter beschikking kan stellen 'althans in de overgangstijd'. Het tegen betaling aan afzonderlijke families beschikbaar stellen van aan het hele volk behorende woningen, veronderstelt ook het incasseren van de huur, een zekere controle en bepaalde reglementen voor het verdelen van de woningen. Dit alles vereist een zeker soort staat, maar volstrekt geen bijzonder militair en bureaucratisch apparaat met bevoorrechte ambtenaren. De overgang tot een stelsel waarbij de woningen kosteloos ter beschikking worden gesteld is verbonden met het totale 'afsterven' van de staat.

Als Engels het heeft over de blanquisten²⁰ die na de Commune en onder invloed van haar ervaringen, overhielden naar een principieel marxistische standpunt, formuleert hij dit standpunt terloops als volgt:

'...Noodwendigheid van de politieke activiteit en dictatuur van het proletariaat als overgang tot de afschaffing der klassen en daarmee van de staat...'

Waarschijnlijk zullen liefhebbers van haarkloverij of burgerlijke 'verdelgers van het marxisme' deze *erkenning* van de 'afschaffing van de staat' in tegenspraak achten met het afwijzen van deze formule in de boven geciteerde passage uit 'Anti-Dühring', waar zij anarchistisch genoemd wordt. Het zou niet verwonderlijk zijn als de opportunisten ook Engels tot de 'anarchisten' gingen rekenen, want steeds vaker krijten de sociaal-chauvinisten de internationalisten thans voor anarchisten uit.

Dat tegelijk met de afschaffing der klassen ook de staat wordt afgeschaft, is iets wat het marxisme immer heeft

geleerd. De algemeen bekende passage in 'Anti-Dühring' over het 'afsterven van de staat' verwijt de anarchisten niet eenvoudig dat zij de staat willen afschaffen, maar dat zij de mogelijkheid prediken de staat 'van vandaag op morgen' af te schaffen.

Daar de thans heersende 'sociaal-democratische' leer over de verhouding van het marxisme tot het anarchisme de kwestie van de afschaffing van de staat volkomen verdraait, is het bijzonder nuttig een polemiëk van Marx en Engels met de anarchisten in herinnering te brengen.

2. Een polemiëk tegen de anarchisten

Deze polemiëk dateert uit 1873. Marx en Engels hadden toen voor een Italiaanse socialistische almanak artikelen tegen de 'autonomische' of 'anti-autoritaire' proudhoniëten geschreven, die pas in 1913 in Duitse vertaling in 'Die Neue Zeit' verschenen²¹.

'...Wanneer de politieke strijd der arbeidersklasse revolutionaire vormen aanneemt', schreef Marx, spottend met de anarchisten en hun afkeer van politiek, — 'wanneer de arbeiders de dictatuur der bourgeoisie vervangen door hun revolutionaire dictatuur, begaan zij de vreselijke misdaad van beginselverkrachting, want om hun jammerlijke, profane dagelijkse behoeften te bevredigen, om de tegenstand van de bourgeoisie te breken, geven zij de staat een revolutionaire en voorbijgaande vorm, in plaats van de wapens neer te leggen en de staat af te schaffen...' ²²

In zijn polemiëk met de anarchisten verzette Marx zich dus uitsluitend tegen deze laatste soort van 'afschaffing' van de staat. Geenszins tegen het verdwijnen (of afschaffen) van de staat met het verdwijnen (of afschaffen) der klassen. Hij wilde niet dat de arbeiders de wapens zouden neerleggen en afzien van georganiseerd geweld, d.w.z. *van de staat die ten doel heeft 'de tegenstand van de bourgeoisie te breken'*.

Opdat men de ware bedoeling van zijn strijd tegen het anarchisme niet zou verdraaien, legde Marx opzettelijk de

georganiseerd geweld is noodig

nadruk op de 'revolutionaire en voorbijgaande vorm' van de staat die het proletariaat nodig heeft. Het proletariaat heeft de staat slechts voorbijgaand (d.w.z. tijdelijk) nodig. Ons meningsverschil met de anarchisten betreft geenszins de afschaffing van de staat als *doel*. Wij zijn van mening dat het ten behoeve van dit doel noodzakelijk is, tijdelijk de werktuigen, middelen en methoden van de staatsmacht *tegen* de uitbuiters te gebruiken; zoals een voorbijgaande dictatuur van de onderdrukte klasse noodzakelijk is om tot opheffing der klassen te komen. In zijn polemiëk tegen de anarchisten koos Marx de scherpste en duidelijkste formulering: moeten de arbeiders 'de wapens neerleggen' wanneer zij het juk van het kapitalisme afschudden, of deze tegen de kapitalisten inzetten om hun tegenstand te breken? Is het systematisch gebruik van wapens door de ene klasse tegen de andere soms iets anders dan een 'voorbijgaande vorm' van de staat?

Iedere sociaal-democraat moge zich afvragen of hij in zijn polemiëk met de anarchisten het vraagstuk van de staat *op deze wijze* heeft gesteld, en of de overgrote meerderheid der officiële socialistische partijen van de IIde Internationale het *op deze wijze* gesteld heeft.

Engels heeft deze kwestie nog veel uitvoeriger en bevattelijker uiteengezet. Om te beginnen drijft hij de spot met de warhoofdige proudhoniëten die zich 'anti-autoritair' noemden en iedere autoriteit, iedere ondergeschiktheid, ieder geweld afwijzen. Neem bv. een fabriek, een spoorweg, een schip op volle zee — zegt Engels, en vraagt dan: — is het niet duidelijk dat geen dezer gecompliceerde technische organisaties, die op de toepassing van machines en op de weloverlegde samenwerking van vele personen zijn aangewezen, kan functioneren zonder een zekere ondergeschiktheid en dus ook zonder een zekere autoriteit of machtsuitoefening?

'...Wanneer ik dit argument tegen de meest verwoede anti-autoritairen aanvoer', schrijft Engels, 'kunnen zij mij slechts antwoorden: "Ah, dat is goed en wel, maar het heeft geen betrekking op de autoriteit die wij aan afgevaardigden verlenen, *doch op een op-*

dracht"... Deze lieden geloven dat wij een zaak veranderen kunnen door de naam te wijzigen.²³

Nadat Engels op deze wijze had aangetoond dat autoriteit en autonomie relatieve begrippen zijn; dat hun draagwijdte met de verschillende fasen der maatschappelijke ontwikkeling verandert en het dus dwaasheid is, ze voor iets absoluuts te houden; en nadat hij er nog aan toegevoegd had dat machines en grootbedrijven steeds meer verbreiding vinden, ging hij van algemene beschouwingen inzake autoriteit over tot het vraagstuk van de staat.

'... Met de autonomisten', schrijft hij, 'zou men tot een akkoord kunnen komen indien zij zich bepaalden tot de verklaring dat de sociale organisatie van de toekomst autoriteiten slechts zal toelaten voorzover de productieomstandigheden dit noodzakelijk maken. Zij zijn echter blind voor alle omstandigheden die autoriteit (gezag) vereisen, en strijden hartstochtelijk tegen het woord.

Waarom beperken de anti-autoritaireren zich er niet toe, tegen de politieke autoriteit, tegen de staat te schreeuwen? Alle socialisten zijn het er eens dat de staat en mét hem de politieke autoriteit dank zij de toekomstige sociale revolutie verdwijnen zullen, d.w.z. dat de openbare functies hun politieke karakter zullen verliezen en tot eenvoudige administratieve functies worden, die over de sociale belangen waken. De anti-autoritaireren eisen echter dat de politieke staat met één slag afgeschaft moet worden — nog eer de sociale verhoudingen zijn afgeschaft, die hem hebben voortgebracht. Zij eisen dat de sociale revolutie allereerst het gezag, de autoriteit moet afschaffen.

Hebben deze heren ooit een revolutie gezien? Een revolutie is zeker de meest autoritaire zaak die er bestaat, een actie waarbij een deel der bevolking — met zulke zeer autoritaire middelen als geweren, bajonetten en kanonnen — zijn wil opdringt aan het andere deel, en de partij die overwonnen heeft haar heerschappij moet handhaven met behulp van de angst die haar wapenen

de reactionairen inboezemen. Zou de Parijse Commune zich langer dan één dag staande hebben kunnen houden indien zij zich niet bediend had van de autoriteit van een gewapend volk tegen de bourgeoisie? Zouden wij haar integendeel niet moeten verwijten dat zij zich te weinig van deze autoriteit heeft bediend? Er zijn dus slechts twee mogelijkheden: óf de anti-autoritaireren weten zelf niet wat zij zeggen, en in dit geval stichten zij slechts verwarring, óf ze weten het, en in dat geval verraden zij de zaak van het proletariaat. In beide gevallen dienen zij slechts de reactie.'

In deze brochure worden kwesties aangesneden die samenhangen met de verhouding tussen politiek en economie bij het afsterven van de staat (aan dit onderwerp is met volgende hoofdstuk gewijd), met name de verandering der openbare functies van politieke in eenvoudige administratieve, — en de 'politieke staat'. Deze laatste, allicht misverstand verwekkende uitdrukking wijst op het proces van het afsterven van de staat: de afstervende staat kan in een zekere fase van zijn afsterven als onpolitieke staat worden aangeduid.

Het meest belangwekkende in deze beschouwing van Engels is alweer de wijze van optreden tegen de anarchisten. Sinds 1873 hebben de sociaal-democraten die leerlingen van Engels willen zijn, miljoenen maal tegen de anarchisten gepolemiseerd, maar zij deden het juist *niet* zoals marxisten polemiseren kunnen en moeten. Engels gaat er van uit dat de anarchistische voorstelling van de afschaffing van de staat verward en *niet-revolutionair* is. De anarchisten sluiten hun ogen juist voor het ontstaan en de ontwikkeling der revolutie, voor haar specifieke taak ten aanzien van geweld, autoriteit, regering en staat.

De gebruikelijke kritiek der hedendaagse sociaal-democraten op het anarchisme beperkt zich tot de typisch kleinburgerlijke banaliteit: 'wij erkennen de staat, de anarchisten niet!' Een dergelijke banaliteit stoot natuurlijk iedere enigermate denkende en revolutionaire arbeider tegen de borst. Engels formuleert het anders: hij legt er de nadruk op dat alle socialisten het eens zijn over het ver-

dwijnen van de staat als gevolg van een socialistische omwenteling. Het vraagstuk van de revolutie, dat de sociaal-democraten gewoonlijk uit opportunisme ontwijken en bij wijze van spreken geheel aan de anarchisten ter 'behandeling' overlaten, wordt door Engels concreet gesteld. Daarbij pakt hij de koe bij de horens: — had de Commune de *revolutionaire* macht van de staat, d.i. van het gewapende, tot heersende klasse georganiseerde proletariaat, niet in *grotere mate* moeten gebruiken?

De heersende officiële sociaal-democratie beschouwt de concrete taak van het proletariaat in de revolutie gewoonlijk als een kwestie waarvan men zich met filistergezwam afmaakt, of die men met een sofistich 'dat zullen we dan wel zien!' ontwijkt. Dit gaf de anarchisten het recht te verklaren dat deze sociaal-democratie haar taak tot revolutionaire opvoeding der arbeiders verzaakt en verraadt. Engels gebruikt de ervaring van de jongste proletarische revolutie juist om zo concreet mogelijk te onderzoeken hoe en wat het proletariaat met betrekking tot de banken en de staat moet doen.

3. Een brief aan Bebel

Een der meest opmerkenswaardige, zo niet de belangrijkste beschouwing van Marx en Engels over de staat vindt men in de brief van Engels aan Bebel van 18-28 maart 1875, die wij hier citeren. Voor zover ons bekend, werd deze brief door Bebel voor het eerst in 1911 in zijn gedenkschriften *'Uit mijn leven'* gepubliceerd — dus 36 jaar nadat hij was geschreven en afgezonden.

Engels kritiseerde hier hetzelfde ontwerp voor het Program van Gotha, waarop ook Marx kritiek oefende in zijn beroemde brief aan Bracke. Engels schreef, speciaal over de staat:

'...De vrije volksstaat is in een vrije staat veranderd. Grammaticaal is een vrije staat een staat die vrij is tegenover zijn burgers — dus een staat met despotische regering. Men moest maar liever ophouden

met al dat gepraat over de staat, vooral sinds de Commune die reeds geen staat meer was in de eigenlijke zin van het woord. Ofschoon reeds in Marx' brochure tegen Proudhon en later in het "Communistisch Manifest" rechtstreeks gezegd wordt dat de staat zich vanzelf oplost en verdwijnt wanneer een socialistisch maatschappelijk stelsel wordt opgericht, hebben de anarchisten ons de "volksstaat" tot vervelens toe voor de voeten geworpen. Daar de staat dus slechts een voorlopige instelling is, waarvan men zich in de strijd tijdens de revolutie bedient om zijn tegenstanders met geweld er onder te houden, is het gepraat over een vrije volksstaat pure onzin. Zolang het proletariaat de staat nog *gebruikt*, doet het dit niet ten behoeve van de vrijheid, maar om er zijn tegenstanders mee onder de duim te houden. Zodra er sprake kan zijn van vrijheid, houdt de staat als zodanig op te bestaan. Wij zouden dus voorstellen het woord *staat* overal te vervangen door "Gemeinwesen" (gemenebest), een goed oud Duits woord dat het Franse "Commune" uitstekend kan vervangen".²⁴

Men moet in het oog houden dat deze brief betrekking heeft op het door Marx slechts enige weken later (5 mei 1875) gekritiseerde partijprogram, en dat Engels toen evenals Marx in Londen woonde. Waar Engels 'wij' schrijft in de laatste zin, stelt hij de leider van de Duitse arbeiderspartij dus ongetwijfeld uit hun beider naam voor, het woord 'staat' uit het *program* te schrappen en te vervangen door 'gemenebest'.

Wat zouden de kopstukken van het hedendaagse, aan het gemak der opportunisten aangepaste 'marxisme' over 'anarchisme' geschreeuwd hebben indien men ze zo'n verandering in het partijprogram had voorgesteld!

Laat ze schreeuwen! Daarvoor zullen zij door de bourgeoisie geprezen worden!

Wij echter zullen doen wat gedaan moet worden. Bij een herziening van ons partijprogram moet absoluut met deze raad van Engels en Marx rekening gehouden worden, teneinde dichter bij de waarheid te blijven, tenein-

de het marxisme in ere te herstellen en van vervalsingen te zuiveren, teneinde de bevrijdingsstrijd der arbeidersklasse doeltreffender te leiden. Onder de bolsjewiki is zeker niemand tegen deze raad van Engels en Marx. Alleen het vinden van een passend Russisch woord zal misschien een moeilijkheid opleveren. In het Duits bestaan er twee woorden: 'Gemeinde' en 'Gemeinwesen'. Engels kiest het laatste omdat het *niet* één enkele gemeenschap aanduidt, maar het totaal der gemeenschappen, het gemeenschapssysteem of gemeenebest. In het Russisch bestaat geen overeenkomstig woord en men zou misschien het Franse woord 'commune' moeten kiezen, al heeft dat ook nadelen.

'De Commune was geen staat meer in de eigenlijke zin van het woord' — dat was de uiterst belangrijke theoretische conclusie van Engels. Na al het gezegde is deze gevolgtrekking volkomen begrijpelijk. De Commune *hield op* staat te zijn, waar zij niet de meerderheid van het volk onder de duim te houden had, maar de minderheid (de uitbuiters). Zij had de burgerlijke staatsmachine vernietigd en in plaats van een *bijzondere* onderdrukkende macht werd de bevolking zelf ingeschakeld. Dit alles wijkt af van wat de staat-bij-uitstek is. En indien de Commune was blijven bestaan, zouden de overblijfselen van de staat die zij nog bevatte, vanzelf zijn 'afgestorven'. Zij had de staatsinstellingen niet behoeven 'af te schaffen', want deze zouden hun werk gestaakt hebben naarmate ze niets meer te doen hadden.

De 'volksstaat' werd ons voor de voeten geworpen door de anarchisten'. Hier doelt Engels allereerst op Bakoenin en diens uitvallen tegen de Duitse sociaal-democraten. Engels vindt deze uitvallen *inzoverre* gerechtigd, als een 'volksstaat' en een 'vrije volksstaat' in gelijke mate onzinnig en onsocialistisch zijn. Engels tracht de strijd der Duitse sociaal-democraten tegen de anarchisten in het goede vaarwater te brengen, principieel te stellen en te zuiveren van opportunistische vooroordelen met betrekking tot de 'staat'. Maar tevergeefs! De brief van Engels bleef 36 jaar voor de wereld verborgen! En zoals

federalist →
machtverdeling aan de basis

we verderop zullen zien, herhaalt Kautsky zelfs na de publicatie van deze brief hardnekkig de zelfde fouten, waartegen Engels waarschuwde.

Bebel antwoordde Engels op 21 september 1875 dat hij 'volkomen instemt' met Engels' oordeel over het program-ontwerp en dat hij Liebknecht verwijten gemaakt heeft over diens toegevendheid ('Aus meinem Leben', deel II, blz. 314). Wanneer men echter Bebels brochure 'Ons doel' doorleest, vindt men er ook foutieve beschouwingen over de staat:

'De staat moet dus van een op *klasseheerschappij* berustende staat in een *volksstaat* veranderd worden.' ('Unsere Ziele', 9 druk, Berlijn 1886, blz. 14.).

Dat staat zwart op wit in de 9de (*negende*) druk van Bebels brochure.²⁵ Geen wonder dat de Duitse sociaal-democratie op deze wijze werd doordrongen van opportunistische beschouwingen over de staat, te meer daar Engels' revolutionaire uitleg verborgen werd gehouden en de levensvoorwaarden de mensen voor lange tijd van de revolutie 'afhielden'.

4. Kritiek op het ontwerp voor het Erfurtse Program

De kritiek op het ontwerp voor het Erfurtse program²⁶ die Engels op 29 juni 1891 aan Kautsky zond, en die eerst 10 jaar later in de 'Neue Zeit' werd gepubliceerd, mag bij een analyse van de marxistische leer van de staat niet worden overgeslagen, omdat zij in hoofdzaak is gewijd aan de *opportunistische* beschouwingen van de sociaal-democraten over de *staatsinrichting*.

Terloops zij nog aangestipt dat Engels hier ook met betrekking tot de economie een uiterst belangrijke opmerking maakt, die toont hoe opmerkelijk en aandachtig hij juist de veranderingen in het jongste kapitalisme volgde, en hoe hij daardoor de problemen van onze tegenwoordige imperialistische tijd grotendeels kon voorzien. Deze opmerking maakte Engels naar aanleiding

van het woord 'planloosheid', waarmee in het program-ontwerp het kapitalisme gekenschetst wordt:

'...Als wij ons van de N.Y.'s tot de trusts wenden, die hele takken van industrie beheersen en monopoliseren, dan blijkt dat daar niet alleen de particuliere produktie, maar ook de planloosheid ophoudt.' ('Neue Zeit', 20ste jaargang, deel I, 1901/1902, blz. 8).

Hier wordt het meest fundamentele in de theoretische beoordeling van het moderne kapitalisme, d.w.z. van het imperialisme geformuleerd, nl. dat het kapitalisme wordt tot monopolistisch *kapitalisme*. Op dit laatste woord moet de nadruk gelegd worden omdat de burgerlijk-reformistische bewering, als zou het monopolistische of staats-monopolistische kapitalisme *geen kapitalisme* meer zijn, maar reeds 'staatssocialisme', tot de meest verbreide dwalingen behoort. Volledige planmatigheid bereiken de trusts natuurlijk niet, en dat zullen zij ook nooit. Maar hoezeer zij ook volgens een plan werken, hoezeer de kapitaalmagnaten vooraf de omvang van de produktie (op nationale of zelfs internationale schaal) bepalen en hoezeer zij deze produktie volgens een vast plan regelen, — toch wordt de grens van het *kapitalisme* niet overschreden. En al belanden wij ook in een nieuw stadium, we blijven zonder enige twijfel binnen het kapitalisme. De 'verwantschap' van *zulk* kapitalisme met socialisme mag voor echte vertegenwoordigers van het proletariaat het bewijs zijn van de nabijheid, mogelijkheid, uitvoerbaarheid en onafwendbaarheid van de socialistische revolutie, maar mag ze in geen geval aanleiding geven te dulden dat de revolutie wordt afgewezen en het kapitalisme goedgepraat, zoals de reformisten dat allen doen. Maar laat ons terugkeren tot de staat! Drieërlei waardevolle aanwijzingen geeft Engels ons hier: 1. met betrekking tot de republiek; 2. over het verband tussen het nationale vraagstuk en de staatsinrichting; 3. over het plaatselijk zelfbestuur.

De kwestie van de republiek wordt door Engels tot het zwaartepunt van zijn kritiek op het Erfurtse program-ontwerp gemaakt. En als wij nu bedenken welke bete-

kenis dit program voor de hele internationale sociaal-democratie heeft gekregen, hoe het in de hele IIde Internationale als voorbeeld geldt, dan kunnen we zonder overdrijving vaststellen, dat Engels hier het opportunisme kritiseert van deze Internationale in haar geheel.

'De politieke eisen in dit ontwerp', schrijft hij, 'lijden aan een grote fout: dat wat eigenlijk gezegd moest worden, *staat er niet in*' (cursief van Engels).

Verder wordt dan uiteengezet dat de Duitse grondwet eigenlijk een afgietsel is van de uiterst reactionaire grondwet van 1850; dat de Rijksdag, naar Wilhelm Liebknechts woord 'als vijgeblad voor het absolutisme' dient, en dat het 'uiteraard onzinnig' is in het raam van deze grondwet, die de verbroekeling en het bondgenootschap van kleine Duitse staatjes sanctioneert, 'alle arbeidsmiddelen tot gemeenschappelijk eigendom' te willen maken.

Engels, die maar al te goed weet dat men in Duitsland niet legaal in het program de republiek kan eisen; voegt hieraan toe: 'Het is evenwel gevaarlijk deze kwestie aan te snijden'. Maar hij laat het niet bij de erkenning van dit algemeen aanvaarde feit waarmee 'iedereen' genoegen neemt. Hij gaat verder:

'En toch moet de zaak op de een of andere manier aangepakt worden. Het juist thans in een groot deel van de sociaal-democratische pers op de voorgrond tredende opportunisme bewijst hoe noodzakelijk dat is. Uit angst voor hernieuwde socialistenwet²⁷, of doordat men zich allerlei overhaaste uitingen uit de tijd van die wetten herinnert, stelt men de zaak nu ineens voor, alsof de partij al haar eisen langs vreedzame weg door kan zetten binnen het raam van de huidige wetgeving in Duitsland...'

Engels stelt als het belangrijkste op de voorgrond dat de Duitse sociaal-democraten zo handelden uit angst voor hernieuwing van de socialistenwet en noemt dat onomwonden opportunisme. Juist omdat in Duitsland republiek en vrijheid ontbreken, noemt hij het dromen van een 'vreedzame' weg zinloos. Engels is voorzichtig ge-

noeg om zich niet te binden. Hij erkent dat men zich in republieken of in landen met vérgaande vrijheden een vreedzame ontwikkeling naar het socialisme kan 'voorstellen' (slechts 'voorstellen!'), maar in Duitsland...

'...In Duitsland, waar de regering bijna almachtig is en de Rijksdag en alle andere vertegenwoordigende lichamen zonder werkelijke macht zijn, in Duitsland zoiets te proclameren, en dan nog wel zonder noodzaak, dat betekent... het vigeblad aan het absolutisme ontnemen en het voor de eigen naaktheid binden...'

Zij die het absolutisme dekten, waren inderdaad voor het overgrote merendeel officiële leiders van de Duitse sociaal-democratische partij, die deze raadgevingen in het archief opgeborgen had.

'...Zo'n politiek kan alleen de eigen partij op den duur misleiden. Men schuift algemene en abstracte politieke vraagstukken op de voorgrond en verbergt daarachter de meest actuele concrete problemen, de problemen die zich bij de eerste grote gebeurtenis, bij de eerste de beste politieke crisis zullen opdringen. Het onvermijdelijke gevolg daarvan is natuurlijk dat de partij plotseling op het beslissende ogenblik hulpeloos is, dat er over de meest kritieke punten onklarheid en onenigheid heerst omdat men nooit over deze punten heeft gediscussieerd...

Dit vergeten van de belangrijkste gezichtspunten ter wille van actuele dagelijkse belangen; dit worstelen en schipperen om een momenteel succes, zonder aan de gevolgen te denken; dit prijsgeven van de toekomst der beweging terwille van het heden, kan 'eerlijk' gemeend zijn, maar is en blijft opportunisme! En 'eerlijk' opportunisme is misschien wel het gevaarlijkste van alle...

In ieder geval staat het vast dat onze partij en de arbeidersklasse uitsluitend aan de macht kunnen komen in de vorm van de democratische republiek. Deze is zelfs de specifieke vorm voor de dictatuur van het proletariaat, zoals de grote Franse revolutie reeds heeft getoond...

In een bijzonder aansprekende vorm herhaalt Engels

hier de als een rode draad door Marx' hele oeuvre lopende grondgedachte dat de democratische republiek de naaste weg is naar de dictatuur van het proletariaat. Want hoewel deze republiek de heerschappij van het kapitaal en daarmee de onderdrukking van de massa en dus ook de klassenstrijd allerm minst opheft, voert zij toch onvermijdelijk tot zo'n uitbreiding, ontplooiing, veralgemening en verscherping van deze strijd, dat iedere eventuele mogelijkheid te voorzien in de fundamentele behoeften van de onderdrukte massa's, onvermijdelijk en uitsluitend wordt gerealiseerd door de dictatuur van het proletariaat, door de proletarische leiding van deze massa's. Voor de hele IIde Internationale zijn ook dit 'vergeten woorden' van het marxisme en dat wordt buitengewoon spectaculair bevestigd door de lotgevallen van de partij der mensjewieken gedurende het eerste halve jaar van de Russische revolutie in 1917.

Over de kwestie van de federatieve republiek in verband met de nationale samenstelling der bevolking schreef Engels:

'Wat moet er in de plaats komen' (van het huidige Duitsland met zijn reactionair-monarchale staatsinrichting en zijn even reactionaire staatkundige verbrokkeling die het specifieke 'Preußentum' vereeuwigt, in plaats van deze staten te doen opgaan in Duitsland als geheel)? Naar mijn mening kan het proletariaat alleen de vorm van de één-en-ondeelbare republiek gebruiken. De federatieve republiek is in het reusachtige gebied van de Verenigde Staten nu nog over het algemeen een noodzakelijkheid, hoewel zij in het oosten reeds tot een hindernis wordt. Zij zou een vooruitgang zijn in Engeland, waar op de beide eilanden vier naties wonen en ondanks één parlement nu reeds drieërlei wetgevingen naast elkaar bestaan. Zij is in het kleine Zwitserland reeds lang een beletsel geworden, dat slechts getolereerd wordt omdat dit land zich tevreden stelt met een zuiver passief lidmaatschap van het Europese statenstelsel. Voor Duitsland zou een federalistische verzwitsering een enorme stap achterwaarts zijn.

Twée kenmerken onderscheiden de bondstaat van de eenheidsstaat: 1. dat iedere aparte staat van de bond, ieder kanton zijn eigen burgerlijke en strafrecht, als-ook jurisprudentie heeft; 2. dat naast de volkskamer een statenkamer bestaat, waarin ieder kanton, groot of klein, als zodanig stemt.' In Duitsland vormt de bondstaat een overgang naar de eenheidsstaat, en de revolutie 'van boven' uit de jaren 1866 en 1870 moet niet ongedaan gemaakt, maar aangevuld worden 'door een beweging van onderop'.

De verschillende vormen van de staat laten Engels allerm minst onverschillig. Hij tracht juist buitengewoon zorgvuldig de overgangsvormen te analyseren, teneinde aan de hand der concreet-historische omstandigheden in elk apart geval het *uitgangspunt* en het *resultaat* van de betreffende overgang vast te stellen.

Evenals Marx staat Engels op het standpunt dat het proletariaat en de proletarische revolutie het democratische centralisme, de één-en-ondeelbare republiek nodig hebben. De federatieve republiek beschouwt hij ofwel als 'n uitzonderingsgeval en een beletsel voor de ontwikkeling, ofwel — onder bepaalde uitzonderlijke omstandigheden — als een 'schrede voorwaarts' bij de overgang van monarchie tot centralistische republiek. En onder deze uitzonderlijke omstandigheden neemt het nationale vraagstuk een vooraanstaande plaats in.

Ondanks de meedogenloze kritiek die zowel Engels als Marx uitoefent op het reactionaire karakter van 'snipperstaatjes' en het in bepaalde concrete gevallen verhullen van dit reactionaire karakter met behulp van de nationale kwestie, streven zij er niet in het minst naar het nationale vraagstuk te omzeilen, iets waaraan Nederlandse en Poolse marxisten zich vaak schuldig maken in hun volkomen gewettigde strijd tegen het eng-kleinburgerlijke nationalisme in 'hun' kleine staten.

Zelfs in Engeland, waar de geografische situatie, de eenheid van taal en de eeuwenlange geschiedenis nationale problemen in de verschillende kleine landsdelen toch hadden moeten 'oplossen', — zelfs dáár constateert

Engels het bestaan van deze kwestie, en beschouwt hij dus de federatieve republiek als een 'schrede voorwaarts'. Uiteraard zweemt dit allerm minst naar afzien van kritiek op de federatieve republiek, of van besliste propaganda en strijd voor de één-en-ondeelbare, centralistisch-democratische republiek.

Maar Engels vat het democratische centralisme volstrekt niet op in de bureaucratische zin, waarin dit begrip wordt gebruikt door burgerlijke en kleinburgerlijke ideologen en onder deze laatsten ook door anarchisten. Voor Engels sluit centralisme geenszins algemeen lokaal zelfbestuur uit, dat niets gemeen heeft met bureaucratie en 'commanderen van bovenaf', wanneer de 'communes' en gewesten vrijwillig de eenheid van de staat behoeven.

Engels ontvouwt de marxistische programstellingen over de staat als volgt:

'... Dus de één-en-ondeelbare (einhedliche) republiek, maar niet in de geest van de huidige Franse, die niets anders is dan het in 1798 gestichte keizerrijk zonder de keizer. Van 1792 tot 1798 bezat ieder Frans departement, iedere gemeente volledig zelfbestuur naar Amerikaans model, en dat moeten wij óók hebben. Hoe dat zelfbestuur ingericht moet worden en hoe men het zonder bureaucratie klaarspeelt, bewezen Amerika en de eerste Franse republiek, en demonstren nog heden Australië, Canada en andere Engelse kolonies. En zo'n provinciaal en gemeentelijk zelfbestuur is heel wat vrijer dan bv. onder het Zwitserse federalisme, waar het kanton weliswaar zeer onafhankelijk is tegenover de bond' (d.w.z. tegenover de federatieve staat als geheel), 'maar ook tegenover het district en de gemeente. De kantonale regeringen be noemen districts-stadhouders en prefecten, iets waarvan men in Angelsaksische landen geen idee heeft en waarvan wij in de toekomst evenzeer verschoond wenssen te blijven als van de Pruisische heren land- en regeringsraden (en van hogerhand aangestelde ambtenaren in het algemeen). In overeenstemming daarmee stelt Engels dan ook voor het programpunt over het

zelfbestuur zo te formuleren: 'Volkomen zelfbestuur in provincie' (gouvernement of gebied), 'district en gemeente, door bij algemeen kiesrecht gekozen ambtenaren. Afschaffing van alle van staatswege benoemde plaatselijke en provinciale overheden.'

In de door de regering van Kerensky en andere 'socialistische' ministers verboden 'Prawda'²⁸ had ik gelegenheid er op te wijzen hoe onze would-be socialistische vertegenwoordigers van de would-be revolutionaire would-be democratie zich op dit punt, en zeker niet alleen op dit punt, allerergerlijkste afwijkingen van de democratie veroorloofden. Het is te begrijpen dat mensen die zich door een 'coalitie' met de imperialistische bourgeoisie gebonden hadden, deze waarschuwingen in de wind sloegen.

Het is uitermate belangrijk er op te wijzen dat Engels aan de hand van feiten en een onaanvechtbaar voorbeeld het vooral onder kleinburgerlijke democraten enorm verbreide vooroordeel weerlegt, dat een federatieve republiek onvermijdelijk meer vrijheid zou bieden dan een centralistische. Deze onjuiste mening wordt weerlegd door de feiten die Engels over de Franse centralistische republiek van 1792—1798 en over de Zwitserse federatieve republiek aanhaalt. De werkelijk democratische, centralistische republiek bood *meer* vrijheid dan de federatieve. Of met andere woorden: de *hoogste mate* van plaatselijke, gewestelijke enz. vrijheid die de geschiedenis kent, werd niet door een federatieve, maar door een *centralistische* republiek geboden.

Aan dit feit en aan de hele kwestie: federatieve of centralistische republiek en plaatselijk zelfbestuur in het algemeen, werd en wordt ook thans bij onze partij-propaganda en -agitatie te weinig aandacht besteed.

5. Het voorwoord van 1891 bij Marx' 'Burgeroorlog in Frankrijk'

In zijn voorwoord bij de derde druk van Marx' 'Burgeroorlog in Frankrijk' van 18 maart 1891, dat oorspronkelijk is verschenen in 'Die Neue Zeit', maakt Engels ter-

loops enige interessante opmerkingen over de verhouding tot de staat, en geeft dan een ongemeen verhelderend overzicht van de ervaringen der Commune. Dit overzicht, dat in de 20ste jaren na de Commune nog aan diepte gewonnen had, was speciaal gericht tegen het in Duitsland verbreide 'bijgelovige vertrouwen' in de staat en kan met recht als het *laatste woord* van het marxisme over dit vraagstuk beschouwd worden.

'In Frankrijk', zegt Engels, 'waren de arbeiders na iedere revolutie gewapend. De ontwapening der arbeiders was dus het eerste gebod voor de bourgeois die het schip van staat bestuurden. Vandaar de nieuwe strijd die na iedere, door de arbeiders gewonnen revolutie oplaait en steevast met de nederlaag der arbeiders eindigt...'

Hoe kort en krachtig klinkt deze conclusie uit de ervaringen der burgerlijke revoluties! De kern van de zaak — overigens ook met betrekking tot de staat (*heeft de onderdrukte klasse wapens of niet?*) — is hier allerduidelijkst samengevat. Daarbij wordt juist deze kern zowel door burgerlijk beïnvloede professoren als door kleinburgerlijke democraten meestal genegeerd. Ten tijde van de Russische revolutie in 1917 viel de 'mensjewiek' en 'ook-marxist' Tseretelli de eer (een eer à la Cavaignac!) toe, dit geheim der burgerlijke revolutie te hebben prijsgegeven. In zijn 'historische' rede op 11 juni verklapte Tseretelli dat de bourgeoisie vastbesloten was de Petersburgse arbeiders te ontwapenen, waarbij hij dit besluit natuurlijk voor het zijne uitgaf en het een 'staatkundige' noodzakelijkheid noemde.

Voor iedere geschiedschrijver der revolutie van 1917 zal de historische rede van Tseretelli op 11 juni ongetwijfeld een schoolvoorbeeld zijn van de wijze waarop het door hem geleide blok van mensjewieken en S.R.-en de zijde der bourgeoisie koos *tegen* het revolutionaire proletariaat.

En andere terloopse opmerking van Engels in verband met het vraagstuk van de staat betreft de godsdienst. Zoals men weet, neigde de Duitse sociaal-democratie,

naarmate zij opportunistischer en vozer werd, steeds meer tot een filisterachtige verdraaiing van de beroemde stelling 'Godsdienst is privaatzaak'. Deze werd nl. zó uitgelegd, alsof ook de partij van het revolutionaire proletariaat de godsdienst kon beschouwen als privaat-aangelegenheid!! Engels protesteert tegen dit uitgesproken verraad aan het revolutionaire program van het proletariaat, maar omdat hij in 1891 slechts *zeer zwakke* kiemen van opportunisme in zijn partij waarnaam, drukte hij zich zo voorzichtig uit:

'...Daar in de Commune bijna alleen arbeiders of hun erkende vertegenwoordigers zitting hadden, droegen haar besluiten een uitgesproken proletarisch karakter. Of wel zij decreteerde hervormingen die de republikeinse bourgeoisie alleen uit lafheid had nagelaten, doch die een noodzakelijke grondslag vormden voor de vrije activiteit van de arbeidersklasse, zoals het verwerkelijken van de stelling dat de godsdienst *tegenover de staat* zuiver privaatszaak is; óf zij nam besluiten die rechtstreeks in het belang der arbeidersklasse waren en deels diep ingrepen in het oude maatschappelijke bestel.'

Engels onderstreept opzettelijk de woorden '*tegenover de staat*' en trof daarmee de achilleshiel van het Duitse opportunisme, dat de godsdienst tot privaatzaak verklaarde *tegenover de partij* en de partij van het revolutionaire proletariaat op deze wijze deed afzakken tot het peil van de banaalste 'vrijdenkende' kleinburgerij, die een confessieloze toestand wel dult, maar *van partijwege* niet op wil treden tegen het godsdienstig opium waardoor het volk wordt afgestompt.

De toekomstige geschiedschrijver van de Duitse sociaal-democratie, die de oorzaken van haar smadelijke ineenstorting in 1914 wil nagaan, zal veel belangrijk materiaal kunnen putten uit de ontwikkende, het opportunisme vrije baan latende formuleringen in de geschriften van partij-ideoloog Kautsky, zowel als uit het partijstandpunt ten opzichte van de 'los-van-de-kerk'-beweging in 1913²⁰.

Doch laat ons nagaan hoe Engels de lessen van de Commune na 20 jaar samenvatte voor het strijdende proletariaat en daarbij het volgende op de voorgrond plaatste:

'...Juist de onderdrukkende macht van de tot dusver bestaande gecentraliseerde regering, leger, politieke politiek, bureaucratie, die Napoleon in 1798 had geschapen en die iedere nieuwe regering sindsdien als welkom werktuig overgenomen en tegen haar tegenstanders gebruikt had, — juist deze macht moest in heel Frankrijk ten val gebracht worden, zoals dit in Parijs reeds gebeurd was.

De Commune moest van meet af aan erkennen dat de arbeidersklasse, na de macht gegrepen te hebben, de oude staatsmachine niet meer voor haar doeleinden kon gebruiken — dat deze arbeidersklasse, om haar eigen zojuist veroverde heerschappij niet te verliezen, enerzijds de oude, tegen haar zelf gebruikte onderdrukkingsmachine moest afschaffen, en zich anderzijds tegen haar eigen afgevaardigden en beampten moest beschermen door te besluiten dat dezen zonder enige uitzondering te allen tijde afzetbaar waren.'

Engels legt er steeds weer de nadruk op dat de staat niet alleen in een monarchie, maar ook in een *democratische republiek*, staat blijft en het kenmerk van zijn wezen behoudt: nl. dat hij de ambtenaren, de 'dienaren van de maatschappij' en haar organen, tot *heersers* over de maatschappij maakt.

'...Tegen deze, in alle vroegere staten onvermijdelijke metamorfose van de staat en staatsorganen, waarbij de dienaren van de maatschappij tot heersers over de maatschappij worden, wendde de Commune twee onfeilbare middelen aan. Ten eerste liet zij alle posten — bij het bestuur, de rechtspraak, het onderwijs — bezetten door volgens algemeen kiesrecht der belanghebbenden gekozen functionarissen die door dezelfde belanghebbenden te allen tijde konden worden teruggeroepen. Ten tweede betaalde zij voor alle diensten, hoge zowel als lage, slechts het loon dat andere arbeiders

ontvingen. Het hoogste loon dat zij in het algemeen betaalde, was 6000 frank.*

Daarmee was de deur gesloten voor baantjesjagerij en "Strebertum", ook zonder de imperatieve mandaten voor leden van vertegenwoordigende lichamen, die de Commune bovendien invoerde...

Engels komt hier aan het zo interessante overgangsmoment, waarop 'n consequente democratie enerzijds in socialisme *overgaat* en anderzijds socialisme *eist*. De opheffing van de staat vereist immers dat de bestuursfuncties teruggebracht worden tot het zó eenvoudig uitoefenen van toezicht en controle, dat de meerderheid van het volk en tenslotte ook het hele volk daaraan deel kan nemen. Het volledig uitroeien van de baantjesjagerij vereist dat een 'eervolle', zij het ook ongehonoreerde staatspositie *niet meer* als brug zal kunnen dienen naar schitterend betaalde functies in banken en N.V.'s, zoals dat ook in de meest vrije kapitalistische landen *voortdurend* plaatsvindt.

Engels vermijdt echter de fout van sommige marxisten met betrekking tot het recht op zelfbeschikking der volken, die menen dat dit recht onder het kapitalisme onmogelijk, en onder het socialisme overbodig is. Zo'n spitsvondig lijkende, maar onjuiste formule kan men op *iedere willekeurige* democratische instelling met inbegrip van het bescheiden ambtenaarssalaris toespassen, want echt consequente democratie is onder het kapitalisme onmogelijk, en onder het socialisme moet iedere democratie toch *afsterven*.

Een dergelijk sofisme herinnert aan de oudbakken grap, dat een mens kaler wordt wanneer men hem één haar uittrekt.

Het *maximaal* ontwikkelen van de democratie, het opsporen van de *vormen* dezer ontwikkeling, het toetsen

* Nominaal betekent dat bij de 2400 roebel, naar de huidige (1918) koers 6000 roebel. Onvergeeflijk is het voorstel van zekere bolsjewiki, de gemeenteraadsleden een salaris van 9000 roebel te betalen, in plaats van voor het hele land een maximum van 6000 roebel, een som die voldoende is, voor te stellen!

daarvan aan de *praktijk* enz. zijn juist noodzakelijke taken in de strijd voor sociale revolutie. Democratie alléén kan nooit tot socialisme leiden, maar de werkelijkheid kent ook geen democratie 'alléén', want deze gaat steeds 'samen' met andere verschijnselen; zij oefent haar werking uit op het bedrijfsleven, bevordert veranderingen in de *economie*, staat op haar beurt bloot aan de invloed van de economische ontwikkeling enz. Zo is de dialectiek van de levende geschiedenis nu eenmaal!

Engels vervolgt:

'... Deze verbrijzeling van de bestaande staatsmacht en zijn vervanging door een nieuwe, werkelijk democratische, wordt in deel III van de 'Burgeroorlog' uitvoerig geschilderd. Het was evenwel noodzakelijk hier nogmaals in het kort op enige van haar trekken te wijzen, omdat juist in Duitsland het bijgeloof aan de staat zich uit de filosofie in het algemeen bewustzijn van de bourgeoisie en zelfs van vele arbeiders heeft voortgeplant. Volgens de filosofische voorstelling is de staat de "verwerkelijking van de idee", of het in het filosofische omgezette Rijk Gods op aarde, het gebied waar de eeuwige waarheid en rechtvaardigheid zich verwerkelijkt en verwerkelijken moet. En daaruit volgt dan een bijgelovige verering voor de staat en voor alles wat met de staat samenhangt, een bijgelovige verering die zo gemakkelijk wortel schiet, omdat men van kindsbeen in de waan gebracht wordt dat de gemeenschappelijke aangelegenheden en de belangen der hele maatschappij slechts zó behartigd kunnen worden als tot nu toe het geval was, nl. door de staat en zijn rijk gesalarieerde beambten. En men verbeeldt zich een geweldig koene stap gedaan te hebben, wanneer men zich van het geloof aan de erfelijke monarchie heeft vrijgemaakt en zweert bij de democratische republiek. In werkelijkheid is de staat evenwel niets anders dan een machine ter onderdrukking van de éne klasse door de andere — in een democratische republiek niet minder dan in een monarchie. In het beste geval is de staat een kwaad dat het zegevierende proletariaat in zijn strijd om de klas-

seheerschappij als erfenis toevalt. Dan zal het, evenals de Commune, gedwongen zijn de uitwassen van het staatsapparaat zo snel mogelijk te besnijden, totdat een in nieuwe, vrije maatschappelijke verhoudingen opgegroeide generatie de gelegenheid krijgt zich van de hele staatsrommel te ontdoen.

Engels waarschuwde de Duitsers dat de vervanging van de monarchie door een republiek hen niet blind mocht maken voor de socialistische principes met betrekking tot de staat in het algemeen. Zijn waarschuwing klinkt heden als een regelrechte les voor de heren Tseretelli en Tsjernow, die met hun 'coalitie'-praktijken van een bijgelovig vertrouwen in de staat en van een bijgelovige verering voor de staat getuigen!

Nog twee opmerkingen: 1. Wanneer Engels zegt dat de staat in een democratische republiek 'niet minder een machine ter onderdrukking van de éne klasse door de andere' is dan in een monarchie, betekent dit volstrekt niet dat de *vorm* waarin de onderdrukking plaats heeft het proletariaat onverschillig zou zijn, zoals sommige anarchisten 'leren'. Een bredere, vrijere en ruimere *vorm* van klassenstrijd en klasseonderdrukking vergemakkelijkt de strijd van het proletariaat voor de afschaffing van de klassen enorm!

2. Waarom alleen de opgroeiende generatie in staat is, zich van de hele staatsrommel te ontdoen? Deze vraag houdt nauw verband met de kwestie van het te boven komen van de democratie, waartoe we nu overgaan.

6. Engels over het te boven komen van de democratie

Engels kwam hierover te spreken in verband met de *wetenschappelijke* ontoreikendheid van de naam 'sociaal-democraat'.

In het voorwoord bij zijn bundel gemengde, hoofdzakelijk aan internationale vraagstukken gewijde artikelen uit de jaren '70, 'Internationales aus dem "Volksstaat"',

(een voorwoord gedateerd 3 januari 1894, dat dus anderhalf jaar vóór zijn overlijden geschreven werd), zegt Engels dat hij in al die artikelen het woord 'communist' en *niet* 'sociaal-democraat' heeft gebruikt, omdat toentertijd de proudhonisten in Frankrijk en de lassalleanen in Duitsland zich sociaal-democraten noemden.

'... Voor Marx en mij was het daarom volstrekt onmogelijk een zo rekbare term te gebruiken om ons specifieke standpunt aan te duiden. Tegenwoordig is dat anders en dus kan het woord ("sociaal-democraat") er mee door, hoewel het allerm minst past voor een partij, waarvan het economische program niet enkel algemeen-socialistisch, maar rechtstreeks communistisch is; waarvan het einddoel de overwinning op de hele staat, en dus ook op de democratie is. De namen *van werkelijke* (cursief van Engels) "politieke partijen kloppen echter nooit helemaal: de partij ontwikkelt zich, de naam blijft."

De dialecticus Engels blijft ook aan het eind van zijn levensweg de dialectiek trouw! Marx en ik, zegt hij, hadden een voortreffelijke, wetenschappelijk exacte benaming voor de partij, maar het ontbrak ons aan een werkelijke, d.i. proletarische massa-partij; thans (aan het eind van de 19de eeuw) bestaat er 'n werkelijke partij, maar haar naam is wetenschappelijk onjuist. Afijn, het 'kan er mee door', als de partij zich maar *ontwikkelt, als de wetenschappelijke* onnauwkeurigheid van haar naam maar niet voor haar verborgen wordt en haar niet verhindert zich in de goede richting te ontwikkelen!

Een grappenmaker zou ons bolsjewieken ook met Engels' woorden kunnen troosten: wij hebben een werkelijke partij die zich uitstekend ontwikkelt, en dus kan het zinloze, raar gevormde woord 'bolsjewiek' er ook wel mee door — een woord dat enkel de zuiver toevallige omstandigheid uitdrukt, dat wij in 1903 op het Brussels-Londense congres de meerderheid hadden... Nu de vervolgingen waaraan onze partij in juli en augustus 1917 van de kant der republikeinen en 'revolutionaire' kleinburgerlijke democraten bloot stond, het woord 'bolsje-

wiek' tot een populaire ere naam gemaakt hebben en bovendien de zo geweldige historische vooruitgang onderstrepen, die onze partij in haar *werkelijke* ontwikkeling boekte, zou ik misschien afzien van het voorstel de naam van de partij te veranderen, dat ik in april jl. deed. Misschien zou ik echter liever een 'compromis' voorstellen: laten wij ons Communistische Partij noemen, en het woord 'bolsjewieken' er tussen haakjes bij behouden. . .³⁰

De kwestie van de naam van onze partij is intussen bij lange na niet zo belangrijk als 't standpunt van het revolutionaire proletariaat tegenover de staat. Gewoonlijk wordt in beschouwingen over de staat steeds de fout gemaakt, waarvoor Engels hier waarschuwt en waarop wij in het voorafgaande reeds hebben gewezen, nl. men vergeet telkens weer dat afschaffing van de staat ook afshaffing van de democratie betekent; dat het afsterven van de staat ook het afsterven van de democratie meebrengt.

Op het eerste gezicht lijkt dit zeer zonderling en onbegrijpelijk. Misschien zal deze of gene zelfs gaan vrezen dat wij een vorm van samenleving tegemoetzien, waarin het principe van onderwerping der minderheid aan de meerderheid niet van kracht is. . . want democratie is immers juist erkenning van dit principe!

Neen. Democratie is *niet* identiek met onderwerping van de minderheid aan de meerderheid. Een democratie is een *staat* die de onderwerping van de minderheid aan de meerderheid erkent, d.w.z. een organisatie voor het *gewelddadig onderdrukken* van de ene klasse door de andere, van het ene volksdeel door het andere.

Ons einddoel is de afschaffing van de staat, d.i. de afschaffing van iedere soort georganiseerde en systematische dwangmaatregelen; van ieder geweld tegen mensen in het algemeen. Wij zijn niet uit op een vorm van samenleving, waarin het principe van onderwerping der minderheid aan de meerderheid niet in acht genomen wordt. Maar terwijl we streven naar socialisme, zijn we er van overtuigd dat dit tot communisme uitgroeien zal; dat zo iedere noodzakelijkheid van geweldpleging aan mensen zal verdwijnen, zowel als iedere *onderwerping*

van de ene mens aan de andere . . . want de mensen zullen *er aan wennen* de meest elementaire wetten van het samenleven na te komen, zonder dat geweld en onderwerping toegepast worden.

Om de nadruk te leggen op dit 'gewoonte-element', spreekt Engels van de 'komende, in nieuwe vrije maatschappelijke verhoudingen opgroeiende *generatie*, die in staat zal zijn zich van de hele staatsrommel te ontdoen', dus van iedere staatsvorm, met inbegrip van de democratische republiek!

Om dit duidelijk te maken is het noodzakelijk de economische grondslagen van het afsterven van de staat na te gaan.

leger → militaristisch apparaat
pers → ideologisch apparaat

V

De economische grondslagen voor het afsterven van de staat

Het meest uitvoerig heeft Marx dit vraagstuk besproken in zijn 'Kritiek op het Program van Gotha' (zijn brief aan Bracke van 5 mei 1875, voor het eerst gepubliceerd in 'Die Neue Zeit', 1891, XI, I, in het Russisch verschenen als brochure). Het polemische deel van dit voortreffelijke werkje, bestaande uit kritiek op de lassalleanen, heeft het positieve deel, nl. de analyse van het verband tussen de ontwikkeling van het communisme en het afsterven van de staat, zo te zeggen op de achtergrond gedrongen.

1. Hoe stelde Marx de vraag?

Op het eerste gezicht zou een vergelijking van Marx' brief aan Bracke van 5 mei 1875 en die van Engels aan Bebel van 28 maart 1875, de indruk kunnen wekken dat Marx veel meer met de staat 'op had' dan Engels en dat er tussen de opvattingen van beide mannen over de staat een aanzienlijk onderscheid bestond.

Engels schrijft aan Bebel: 'men moest maar liever ophouden met al dat gepraat over de staat', het woord 'staat' uit het program schrappen en in zijn plaats het woord 'gemenebest' zetten. Engels zegt zelfs dat de Commune reeds geen staat in de eigenlijke zin van het woord meer was. Marx spreekt echter van 'het toekomstige staatswezen van de communistische samenleving', alsof

hij de noodzakelijkheid van de staat zelfs onder het communisme erkent.

Maar zo'n indruk zou toch geheel fout zijn. Bij nadere beschouwing blijkt dat de inzichten van Marx en Engels over de staat en zijn afsterven elkaar volkomen dekken en dat de betreffende uitdrukking van Marx juist op deze *afstervende* staat betrekking heeft.

Van het bepalen van een tijdstip voor het *toekomstige* 'afsterven' van de staat kan uiteraard geen sprake zijn, te meer omdat dit natuurlijk een langdurig proces is. Dat er een onderscheid tussen Marx en Engels lijkt te bestaan, komt doordat zij verschillende onderwerpen behandelden en daarbij verschillende doeleinden nastreefden. Engels stelde zich ten doel Bebel aanschouwelijk en scherp, in grote trekken de hele onzinnigheid van de in zwang zijnde (en in niet geringe mate door Lassalle gedeelde) vooroordelen over de staat te demonstren. Marx heeft het slechts terloops over *deze* kwestie, want zijn oog is op een ander onderwerp gericht: op de *ontwikkeling* van de communistische samenleving.

Marx' theorie is over het algemeen een toepassing van de ontwikkelingsleer in haar meest consequente, alzijdig doordachte en inhoudrijke vorm, op het moderne kapitalisme. Natuurlijk kwam Marx daarbij voor de vraag te staan, hoe deze theorie kon worden toegepast op de *naderende* ineenstorting van het kapitalisme en op de *toekomstige* ontwikkeling van het *op komst zijnde* communisme.

Van welke *gegevens* kan men uitgaan bij het onderzoek van de toekomstige ontwikkeling van het komende communisme. Van het feit dat het communisme *voortkomt* uit het kapitalisme, zich historisch uit het kapitalisme ontwikkelt en resulteert uit de activiteit van een maatschappelijke kracht die door het kapitalisme wordt *voortgebracht*. Bij Marx vinden we geen spoor van een poging utopieën te construeren en te fantaseren over datgene wat men niet weten kan. Marx pakt het vraagstuk van het communisme aan, zoals een natuurkundige dat zou doen met de ontwikkeling van een nieuwe biologi-

sche variëteit, wanneer hij weet dat deze zus of zo is ontstaan en zich in deze of gene richting wijzigt.

Om te beginnen maakte Marx 'n eind aan de verwarring die het Program van Gotha met betrekking tot de verhouding tussen staat en maatschappij had gesticht.

'... De "huidige maatschappij"', schrijft hij, 'is de kapitalistische maatschappij die min of meer vrij van middeleeuwse toevoegsels, min of meer gemodificeerd door de bijzondere historische ontwikkeling van ieder land, en min of meer ontwikkeld, bestaat in alle beschaafde landen. De "huidige staat" daarentegen wijzigt zich al naar de landsgrenzen. In het Pruisisch-Duitse Rijk is hij anders dan in Zwitserland, in Engeland anders dan in de Verenigde Staten. De "huidige staat" is dus een fictie!

Toch hebben de verschillende staten in de verschillende beschaafde landen, niettegenstaande vormverschillen, alle gemeen dat zij wortelen in de moderne burgerlijke maatschappij die slechts in meerdere of mindere mate kapitalistisch ontwikkeld is. Daarom hebben zij ook zekere wezenlijke karaktertrekken gemeen. In deze zin kan men van het "huidige staatswezen" spreken, als tegenstelling tot het toekomstige, wanneer zijn tegenwoordige voedingsbodem, de burgerlijke maatschappij, uitgeput is.

Dan rijst de vraag welke verandering het staatswezen in een communistische samenleving zal ondergaan. Met andere woorden: welke met de huidige staatsfuncties vergelijkbare openbare functies blijven er dan over? Deze vraag kan alleen wetenschappelijk beantwoord worden. Door het woord "volk" op duizenderlei wijze te combineren met het woord "staat", komt men het antwoord geen vlooijsprong nader!

Door zo al het gepraat over de 'volksstaat' belachelijk te maken, stelt Marx het probleem en waarschuwt hij dat een wetenschappelijk antwoord slechts verkregen kan worden door met uitsluitend wetenschappelijke gegevens te opereren.

Het eerste wat nauwkeurig door de hele ontwikkelings-

theorie, door de hele wetenschap in het algemeen werd vastgesteld, en wat vergeten werd door de utopisten en vergeten wordt door de hedendaagse opportunisten die voor sociale revolutie terugdeinzen — is het onomstotelijke feit dat er historisch een bijzonder stadium of etappe van *overgang* van het kapitalisme naar het communisme zal moeten komen.

2. De overgang van kapitalisme naar communisme

'... Tussen de kapitalistische en de communistische maatschappij', gaat Marx voort, 'ligt de periode van revolutionaire verandering van de ene in de andere. Deze komt ook overeen met een politieke overgangperiode waarin de staat niets anders zijn kan dan de *revolutionaire dictatuur van het proletariaat*.'

Deze conclusie berust bij Marx op de analyse van de rol die het proletariaat in de moderne kapitalistische maatschappij speelt; op gegevens over de ontwikkeling van deze maatschappij en over de onverzoenlijkheid der tegenstrijdige belangen van proletariaat en bourgeoisie.

Vroeger stelde men dit vraagstuk zó: om zich te bevrijden moet het proletariaat de bourgeoisie omverwerpen, de politieke macht veroveren en zijn revolutionaire dictatuur instellen.

Thans wordt het probleem enigszins anders gesteld: de overgang van een (zich naar het communisme ontwikkelende) kapitalistische samenleving naar de communistische, is onmogelijk zonder 'politieke overgangperiode', en tijdens deze periode kan de staat slechts de revolutionaire dictatuur van het proletariaat zijn.

Hoe verhoudt zich deze dictatuur tot de democratie?

Wij zagen dat het 'Communistisch Manifest' eenvoudig twee begrippen naast elkaar stelt: 'organisatie van het proletariaat tot heersende klasse' en 'verovering van de democratie'. Maar aan de hand van al het voorafgaande kan men nauwkeuriger vaststellen welke veranderingen de democratie tijdens de overgang van kapitalisme naar communisme ondergaat.

Wanneer de kapitalistische maatschappij zich onder de gunstige omstandigheden ontwikkelt, vinden wij een meer of minder volledige democratie in de democratische republiek. Deze democratie wordt echter steeds beperkt door het enge raam van de kapitalistische uitbuiting, en blijft dus uiteraard altijd een democratie voor de minderheid, alleen voor de bezittende klassen, alleen voor de rijken. In de kapitalistische maatschappij blijft de vrijheid steeds min of meer wat zij in de Griekse Oudheid was: vrijheid voor slavenhouders. Tengevolge van de voorwaarden waaronder de kapitalistische uitbuiting plaatsvindt, gaan de hedendaagse loonslaven zó gebukt onder gebrek en armoede, dat zij wel andere zorgen hebben dan 'democratie' en 'politiek', zodat de meerderheid der bevolking onder normale omstandigheden feitelijk geen deel heeft aan het openbare en politieke leven.

De juistheid van deze stelling wordt wellicht juist het aanschouwelijkst door Duitsland bevestigd, omdat de grondwettelijke legaliteit in dit land opvallend lang, bijna een halve eeuw (1871—1914), stand hield. De sociaal-democratie heeft daar gedurende deze tijd veel meer dan elders gedaan om deze 'legaliteit te benutten' en een groter percentage arbeiders tot politieke partij te organiseren dan waar ook ter wereld.

Maar hoe groot is dit in de kapitalistische maatschappij geconstateerde maximum-percentage van politiek georganiseerde en politiek actieve loonslaven? Eén miljoen leden van de sociaal-democratische partij onder de 15 miljoen loonarbeiders! Drie miljoen vakbondsleden onder de 15 miljoen!

Democratie voor een uiterst geringe minderheid, democratie voor de rijken — daarop komt het democratische karakter van de kapitalistische wereld neer. Bekijk men het mechanisme van de kapitalistische democratie wat nauwkeuriger, dan ontdekt men overal beperking en nog eens beperking van de democratie: aan de 'futiele' (schijnbaar futiele) details van het kiesrecht (duur van ingezetenschap, uitsluiting van vrouwen enz.); aan de reglementatie van de verschillende vertegenwoordigende

lichamen; aan het feitelijk belemmeren van het recht op vergadering (openbare gebouwen zijn niet voor 'proleten'); aan de zuiver kapitalistische organisatie van de dagbladpers enz., enz.

Ja, degene die de nood nooit aan den lijve heeft gevoeld en zelf nooit met de massa der onderdrukte klassen in aanraking is gekomen (en tot dezen behoort 90% zonet 99% van alle burgerlijke politici en schrijvers), kan deze beperkingen, bijzondere bepalingen en belemmeringen voor de armen 'futiliteiten' noemen, maar alle tezamen genomen sluiten ze toch de armen uit van de politiek en de actieve deelname aan de democratie.

Marx heeft dit *wezenlijke* in de kapitalistische democratie schitterend uit de doeken gedaan toen hij in zijn analyse van de ervaringen der Commune zei dat het de onderdrukten eenmaal in de zoveel jaren veroorloofd wordt te beslissen welk lid van de heersende klasse hen in het parlement mag vertegenwoordigen en vertrappen.

Maar deze kapitalistische democratie die de armen in het geheim afstoot en enge grenzen heeft, zodat zij huichelachtig en vals is, kan zich niet eenvoudig, rechtstreeks en zonder strubbelingen 'tot steeds grotere en grotere democratie' ontwikkelen, zoals liberale professoren en kleinburgerlijke opportunisten het gelieven voor te stellen! Geenszins. De ontwikkeling die voorwaarts, d.w.z. naar het communisme voert, kan zich niet anders dan via de dictatuur van het proletariaat voltrekken, want alleen het proletariaat en verder niemand en niets is in staat de *tegenstand* van de uitbuitende klassen te breken.

Daarbij kan de dictatuur van het proletariaat, d.w.z. de voor het neerhouden der onderdrukkers tot heersende klasse georganiseerde voorhoede der onderdrukten, niet tot een gewone uitbreiding—alleen van de democratie voeren. *Tegelijk* met een reusachtige uitbreiding van de democratie die *voor het eerst*, een democratie voor de armen, een democratie voor het volk, en niet alleen een democratie voor de goed gesitueerden wordt, brengt de dictatuur van het proletariaat een hele reeks vrijheidsbeperkingen voor de onderdrukkers, uitbuiters, kapitalisten.

Wij moeten dezen er onder houden om de mensheid te bevrijden van de loonslavernij; hun tegenstand moet met geweld worden gebroken en het is duidelijk dat daar waar onderdrukking en geweld voorkomt, geen vrijheid en geen democratie bestaat.

Engels heeft dit in zijn brief aan Bebel voortreffelijk uitgedrukt toen hij, zoals de lezer zich zal herinneren, zei: 'het proletariaat gebruikt de staat niet ten behoeve van de vrijheid, maar om er zijn tegenstanders mee onder de duim te houden. Zodra er sprake kan zijn van vrijheid, houdt de staat als zodanig op te bestaan!'

Democratie voor de overweldigende meerderheid van het volk: gewelddadige onderdrukking, d.w.z. géén democratie voor uitbuiters en onderdrukkers van het volk — dat is de gemodificeerde democratie tijdens de overgang van kapitalisme naar communisme.

Pas in de communistische samenleving, wanneer de tegenstand der kapitalisten reeds definitief gebroken is en er geen kapitalisten meer zijn; wanneer ook de klassen (d.i. het onderscheid tussen de leden der maatschappij met betrekking tot de gemeenschappelijke produktiemiddelen) zijn verdwenen, — *pas dan* 'houdt de staat op te bestaan en *kan er van vrijheid sprake zijn*'. Pas dan is werkelijk volledige democratie mogelijk en zal deze ook zonder enige beperking verwerkelijkt worden. En pas dan zal de democratie beginnen *af te sterven*, eenvoudig omdat de mensen dan bevrijd zullen zijn van de kapitalistische slavernij, de ontelbare gruwelen, brutaliteiten, onzinnigheden en gemeenheden van de kapitalistische uitbuiting, en het langzamerhand *gewoonte* zal worden de meest elementaire, eeuwenlang bekende en gepredikte regels in acht te nemen zonder dat daartoe geweld wordt toegepast, zonder dwang en *zonder het bijzondere apparaat* voor het uitoefenen van dwang, dat staat heet.

De uitdrukking 'de staat sterft af' is zeer gelukkig gekozen, want zij wijst zowel op het geleidelijke als op het spontane van dit proces. Alleen de gewoonte *kàn* (en zal ook zeker) een dergelijke uitwerking hebben. Miljoenen

malen zien wij immers om ons heen hoe licht de mensen wennen aan het nakomen van voor hen verplichte maatschappelijke regels, wanneer er geen uitbuiting bij betrokken is en niets protest of opstand uitlokt en de noodzakelijkheid van *onderdrukking* schept.

In de kapitalistische maatschappij hebben we dus te maken met een besneden, jammerlijke, valse democratie, een democratie voor de bezittenden, voor de minderheid. De dictatuur van het proletariaat, de overgangperiode naar het communisme biedt voor het eerst democratie voor het volk, voor de meerderheid, maar houdt tegelijkertijd noodzakelijk de minderheid, de uitbuiters, onder de knie. Alleen het communisme kan een werkelijk volledige democratie bieden, en hoe vollediger deze zal zijn, des te sneller zal zij overbodig worden en vanzelf afsterven.

Met andere woorden — onder het kapitalisme hebben we een staat in de eigenlijke betekenis van het woord: een bijzondere machine tot onderdrukking van de ene klasse door de andere, en wel van de meerderheid door de minderheid. Het is begrijpelijk dat stelselmatige effectieve onderdrukking der uitgebuite meerderheid door de uitbuitende minderheid uiterste wreedheid en beestachtige gewelddadigheid vereist — zeeën van bloed waardoor de mensheid zich als slaaf, lijfeigene en loonarbeider een weg baant.

Verder. Bij de *overgang* van kapitalisme naar communisme is dwang *nog* noodzakelijk, maar dit is reeds dwang tegen de uitbuitende minderheid, gebruikt door de uitgebuite meerderheid. Het bijzondere apparaat, de bijzondere onderdrukkingsmachine die 'staat' heet *is nog* noodzakelijk, maar is reeds een overgangstaat — geen staat meer in de eigenlijke zin van het woord, want het neerhouden van de uitbuitende minderheid door de meerderheid van *vroegere* loonslaven is relatief *zó* gemakkelijk, eenvoudig en natuurlijk, dat het veel minder bloed kost dan de onderdrukking van slaven-, lijfeigenen-, loonarbeidersopstanden, en dus de mensheid ook goedkoper te staan komt. Een dergelijke dwang is zeer wel

verenigbaar met het betrekken van zo'n overweldigende meerderheid van de bevolking bij de democratie, dat de noodzaak van een *bijzondere machine* voor het neerhouden begint te verdwijnen. De uitbuiters zijn natuurlijk niet in staat het volk er onder te houden zonder een hoogst gecompliceerde machinerie, maar het volk kan de uitbuiters er onder houden met een zeer eenvoudige 'machine'; ja, zelfs bijna zonder 'machine', zonder een bijzonder apparaat — uitsluitend door een *organisatie van de gewapende massa* (zoals, om even vooruit te lopen, de Sowjets van arbeiders- en soldatenafgevaardigden).

Tenslotte. Alleen het communisme leidt tot algehele overbodigheid van de staat, want dan is er *niemand* meer die onder de duim gehouden moet worden, '*niemand*' in de zin van *klassen*, in de zin van stelselmatige bestrijding van een bepaalde volksgroep. Wij zijn geen utopisten en loochenen allermindst de mogelijkheid en onvermijdelijkheid van overtredingen door *individue*n, evenmin als de noodzakelijkheid *dergelijke* overtredingen te onderdrukken. Maar ten eerste heeft men daartoe geen afzonderlijke machinerie, geen afzonderlijk onderdrukkingsapparaat nodig: het gewapende volk zelf zal daar zo gemakkelijk en eenvoudig voor zorgen, als zelfs in de huidige maatschappij de eerste de beste beschaafde menigte een eind maakt aan een vechtpartij, of zich het lot aantrekt van een vrouw die wordt lastig gevallen. Ten tweede weten wij toch dat juist massale uitbuiting, armoede en nood de werkelijke sociale oorzaken zijn van overtredingen der maatschappelijke regels. Wanneer deze voornaamste oorzaken niet meer bestaan, zullen de overtredingen vanzelf beginnen '*af te sterven*'. Wij weten niet hoe snel of geleidelijk dit gaat gebeuren, maar dat het gebeuren gaat weten we. En met het afsterven van wets-overtredingen zal ook de staat *afsterven*.

Zonder zich met utopieën in te laten, heeft Marx nader onderzocht wat *thans* met betrekking tot deze toekomst kan worden vastgesteld, nl. het onderscheid tussen de lagere en de hogere fase (trap, etappe) van de communistische maatschappij.

3. De eerste fase van de communistische maatschappij

In zijn 'Kritiek op het Program van Gotha' weerlegt Marx uitvoerig Lassalles gedachte dat de arbeiders onder het socialisme de 'onverminderde' of 'volle opbrengst van hun arbeid' zullen krijgen. Marx toont hier aan dat van de totale maatschappelijke arbeidsopbrengst een reservefonds en een fonds voor bedrijfsuitbreiding moet worden gereserveerd; verder de vervangingskosten van 'versleten' machines enz.; en dan uit de consumptiemiddelen een fonds ter bekostiging van het bestuur, voor scholen, ziekenhuizen, tehuizen voor ouden van dagen enz.

In plaats van de duistere, onduidelijke algemene frase van Lassalle ('de volle opbrengst van de arbeid aan de arbeiders!') berekent Marx nuchter hoe de socialistische maatschappij feitelijk zal hebben huis te houden. Marx komt tot een *concrete* analyse van de levensvoorwaarden in een maatschappij zonder kapitalisme en zegt:

'Wij hebben hier' (bij de bespreking van het program van de arbeiderspartij), 'niet te doen met een communistische samenleving die zich op haar eigen grondslag *ontwikkeld* heeft, maar die nu eenmaal omgekeerd uit de kapitalistische maatschappij *voortkomt*; die dus in elk opzicht, economisch, zedelijk, geestelijk, nog behept is met de moedervlekken van de oude maatschappij uit welke schoot zij ontsproten is.'

En deze communistische samenleving die zoëven uit de schoot van het kapitalisme ter wereld kwam en die in elk opzicht nog de stempel draagt van de oude maatschappij, noemt Marx de 'eerste' of laagste fase van de communistische samenleving.

De produktiemiddelen zijn al niet meer particulier eigendom van particulieren. Zij behoren aan de hele maatschappij. Ieder lid van de maatschappij vervult een bepaald deel van de maatschappelijk noodzakelijke arbeid en ontvangt van de maatschappij een reçu voor een zekere hoeveelheid geleverde arbeid. Op dit reçu kan hij uit de openbare magazijnen een overeenkomstige hoeveelheid consumptiemiddelen betrekken. Na aftrek van

de arbeidshoeveelheid die voor het gemeenschappelijk fonds bestemd is, krijgt dus iedere arbeider van de maatschappij evenveel terug als hij haar gegeven heeft.

Het lijkt alsof er 'gelijkheid' heerst!

Maar Lassalle dwaalt wanneer hij over deze maatschappelijke regeling (die men gewoonlijk socialisme noemt, doch die bij Marx 'eerste fase van het communisme' heet) zegt dat zij een 'rechtvaardige verdeling' en 'gelijk recht op een zelfde arbeidsprodukt' betekent. Marx onthult deze dwaling.

'Gelijk recht', zegt Marx, hebben wij hier inderdaad, maar het is nog het 'burgerlijk recht' dat, zoals elk recht *ongelijkheid vooronderstelt*. Ieder recht is aanwending van *dezelfde* maatstaf op mensen die van elkaar *verschillen* en dus in werkelijkheid niet aan elkaar gelijk zijn. Daarom is 'gelijk recht' een verstorning van de gelijkheid en dus een onrechtvaardigheid. Inderdaad krijgt ieder die een gelijke hoeveelheid maatschappelijke arbeid levert, een gelijk aandeel in het maatschappelijk arbeidsprodukt (na genoemde aftrek).

De mensen zijn intussen niet aan elkaar gelijk: de een is sterker, de ander zwakker; de een is getrouwd, de ander niet; de een heeft meer kinderen, de ander minder enz.

'...Bij gelijke arbeidsprestatie', concludeert Marx, 'en daarom ook gelijk aandeel aan de maatschappelijke consumptiefondsen, ontvangt de een dus feitelijk meer dan de ander; is de een rijker dan de ander enz. Om al deze misstanden te vermijden, zou het recht in plaats van gelijk, ongelijk moeten zijn.'

De eerste fase van het communisme kan dus nog geen rechtvaardigheid en gelijkheid geven: verschillen in rijkdom en onrechtvaardige verschillen blijven bestaan, maar de *uitbuiting* van de ene mens door de andere wordt onmogelijk, want de *produktiemiddelen*, fabrieken, machines, grond enz. kunnen niet meer als particulier eigendom ingepalmd worden. Marx ontzenuwt Lassalles kleinburgerlijke en onduidelijke frase over 'gelijkheid' en 'rechtvaardigheid' in het algemeen, en toont de *ontwik-*

kelingsgang van de communistische maatschappij die *gedwongen* is om te beginnen *uitsluitend* deze onrechtvaardige particuliere toeëigening der produktiemiddelen op te heffen, *zonder in staat te zijn* met één slag een eind te maken aan de overige onrechtvaardigheid — die van de verdeling der consumptiemiddelen naar 'prestatie' (en niet naar behoefte).

Vulgair-economen, waaronder burgerlijke professoren als 'onze' Toegan-Baranowski, verwijten de socialistten steeds dat zij de menselijke ongelijkheid over het hoofd zien of 'dromen' van haar opheffing. Uit het voorafgaande blijkt dat een dergelijk verwijt alleen maar bewijst hoe buitengewoon onwetend de heren burgerlijke ideologen zijn!

Marx houdt niet alleen bijzonder nauwkeurig rekening met de onvermijdelijke ongelijkheid der mensen, maar ook met het feit dat de overgang der produktiemiddelen in het bezit van de hele maatschappij ('socialisme' in de gewone zin van het woord) *alléén nog geen eind maakt* aan de onbevredigende verdeling en aan de ongelijkheid van het 'burgerlijk recht' dat *blijft heersen*, zolang de produkten 'naar prestatie' verdeeld worden.

'...Maar deze misstanden', vervolgt Marx, 'zijn onvermijdelijk in de eerste fase van de communistische maatschappij, omdat deze nu eenmaal na lange barenswecen zódanig uit de kapitalistische maatschappij is ontsproten. Het recht kan de economische organisatievorm en de daardoor bepaalde culturele ontwikkeling van de maatschappij nooit inhalen...'

Het 'burgerlijk recht' wordt in de eerste fase van de communistische maatschappij (die men gewoonlijk socialisme noemt) dus *niet* geheel opgeheven, maar slechts gedeeltelijk, naar gelang van de reeds voltrokken economische omwenteling, d.w.z. alleen met betrekking tot de produktiemiddelen. Het 'burgerlijk recht' beschouwt deze als particuliere eigendom — het socialisme maakt ze tot *gemeenschappelijke* eigendom. In zoverre, en alleen in zoverre, valt het 'burgerlijk recht' weg.

Maar voor het overige blijft het toch bestaan, en wel

als reguleur (etalon) bij de verdeling van de consumptiemiddelen en bij de verdeling van het werk onder de leden van de maatschappij. 'Wie niet werkt, zal niet eten' — dit socialistische beginsel *is reeds* van toepassing; 'voor gelijke hoeveelheid arbeid, gelijk aandeel in het produkt' — ook dit socialistische beginsel *is reeds* verwirkelijkt. Toch is dit nog geen communisme, en maakt het geen eind aan het 'burgerlijk recht', volgens hetwelk ongelijke personen voor ongelijke (feitelijk ongelijke) hoeveelheden arbeid een gelijke hoeveelheid produkten ontvangen.

Marx noemt dit een 'misstand' die in de eerste fase van het communisme onvermijdelijk is, omdat het utopisme zou zijn te veronderstellen dat de mensen dadelijk na de omverwerping van het kapitalisme geleerd zullen hebben geheel *zonder rechtsnormen* in het belang van de samenleving te werken. Daarbij komt dat de afschaffing van het kapitalisme niet zo maar incens leidt tot de economische voorwaarden voor zo'n verandering.

Wij bezitten geen andere normen dan die van het 'burgerlijk recht'. En in zoverre blijft een staat noodzakelijk, die door de gemeenschappelijke eigendom aan produktiemiddelen te beschermen, gelijkheid van de arbeid en van de verdeling der produkten beschermt.

De staat sterft af omdat er al geen kapitalisten; geen klassen meer zijn, en er daarom ook geen sprake kan zijn van het *onderdrukken* van welke *klasse* dan ook.

Maar de staat is niet geheel afgestorven, want het 'burgerlijk recht' dat de feitelijke ongelijkheid sanctioneert, moet nog gehandhaafd worden. Voor het volledig afsterven van de staat is volledig communisme nodig.

4. De hoogste fase van de communistische samenleving

Marx gaat verder:

'... In een hogere fase van de communistische maatschappij, nadat de knechtende onderwerping van de individuen aan de arbeidsverdeling en daarmee ook

de tegenstelling tussen geestelijke en lichamelijke arbeid verdwenen is; nadat de arbeid niet alleen middel om te leven, maar zelfs eerste levensbehoefte geworden is; nadat met de alzijdige ontwikkeling van de individuen ook de produktiekrachten zijn gegroeid en alle bronnen van de gezamenlijke rijkdom overvloedig vloeien, — eerst dan kan de enge burgerlijke rechtshorizon geheel worden overschreden en kan de maatschappij op haar vanen schrijven: Ieder naar zijn bekwaamheid, aan ieder naar zijn behoeften!'

Nu pas kunnen wij beoordelen hoe juist de opmerkingen waren, waarmee Engels meedogenloos de onzinnigheid hekelde van combinaties met de woorden 'vrijheid' en 'staat'. Zolang er een staat is, bestaat er geen vrijheid. Wanneer er vrijheid zal zijn, zal er geen staat meer bestaan.

De economische grondslag van het volledig afsterven van de staat is een zo hoge ontwikkeling van het communisme, dat de tegenstelling verdwijnt tussen geestelijke en lichamelijke arbeid, de tegenstelling die één van de voornaamste oorzaken van de huidige *maatschappelijke* ongelijkheid is en die volstrekt nog niet uit de weg geruimd kan worden door alleen de produktiemiddelen te vermaatschappelijken of de kapitalisten te onteigenen.

Deze onteigening zal de *mogelijkheid* van een kolosale ontwikkeling der produktiekrachten openen. Wanneer men ziet hoe deze ontwikkeling reeds thans door het kapitalisme ongelooflijk wordt *tegengehouden*, hoe ze op de basis van de huidige techniek reeds veel verder gebracht had kunnen worden, is er geen twijfel meer aan dat de onteigening van de kapitalisten onvermijdelijk een enorme opbloei van de produktiekrachten der menselijke maatschappij ten gevolge zal hebben. Wij weten echter niet, en *kunnen* niet weten, hoe snel deze ontwikkeling zich voort zal zetten; wanneer zij tot het einde van de arbeidsverdeling, tot opheffing van de tegenstelling tussen geestelijke en lichamelijke arbeid en de verheffing van de arbeid tot 'eerste levensbehoefte' zal voeren.

Daarom mogen wij ook slechts spreken van het onvermijdelijk afsterven van de staat. Wij houden in het oog dat dit proces zeer langdurig is en afhangt van het tempo waarin de *hoogste fase* van het communisme zich ontwikkelt; maar wanneer en in welke concrete vormen dit afsterven zich zal hebben voltrokken, is een vraag die we volkomen open laten omdat er *geen* gegevens bestaan, die het beantwoorden van dergelijke vragen mogelijk maken.

De staat zal geheel kunnen afsterven wanneer de samenleving de regel 'ieder naar zijn bekwaamheid, aan ieder naar zijn behoeften' in praktijk zal hebben gebracht, d.w.z. wanneer de mensen zich zó eraan gewend zullen hebben de voornaamste maatschappelijke regels na te komen, en hun arbeid zó produktief zal zijn, dat zij vrijwillig *naar bekwaamheid* zullen werken. De 'enge burgerlijke horizon' die de mensen dwingt als Shylock-de-vrek af te wegen of ze tenslotte niet een half uur langer gewerkt of iets minder betaald gekregen hebben dan een ander, zal dan tot het verleden behoren. De maatschappij zal de verdeling der produkten onder haar leden dan niet meer hoeven te regelen, want ieder zal vrij nemen 'naar zijn behoeften'.

Van burgerlijk standpunt kan men een dergelijke sociale regeling makkelijk als 'pure utopie' bestempelen en zich vrolijk maken over socialisten die een ieder beloven dat hij onafhankelijk van de persoonlijk gepresteerde arbeid, zijn recht zal kunnen doen gelden op zoveel truffels, auto's of piano's enz., als hij maar wil. De meeste burgerlijke geleerden ridiculiseren dit alles ook thans nog en demonstrieren daarmee zowel hun onwetendheid, als de baatzuchtigheid waarmee zij het kapitalisme in bescherming nemen.

Onwetendheid — omdat geen socialist er ooit aan heeft gedacht te 'beloven' dat de hoogste ontwikkelingsfase van het communisme voor de deur staat. Wanneer de grote socialist de komst van een dergelijke tijd *voorzagen*, dan toch zeker niet bij de huidige produktiviteit van de arbeid, en *niet met de huidige* kleinburger die het,

zoals Pomjalowski's seminaristen,³¹ klaarspeelt 'zomaar' maatschappelijke rijkdommen te verknoeien en het onmogelijke te verlangen.

Zolang de 'hoogste' fase van het communisme niet is aangebroken, eisen de socialisten de *allerstrengste* kwantitatieve controle op de arbeid en op het verbruik, door maatschappij *en door de staat*; deze controle moet evenwel *beginnen* met de onteigening van de kapitalisten die de arbeiders, door de staat der *gewapende arbeiders* gecontroleerd moeten worden, en niet door een beambtenstaat.

De burgerlijke ideologen en hun trawanten als Tseretelli, Tsjernow & Co. dienen in hun eigen belang het kapitalisme, door discussies op touw te zetten en praatjes te verkopen over een verre toekomst. Zo *omzeilen* zij de dringende actuele vraagstukken van de *hedendaagse* politiek: onteigening der kapitalisten; verandering van *alle* burgers in arbeiders en employé's van *één enkel* groot 'syndicaat', nl. van de staat als geheel; volledige ondergeschiktheid van alle activiteiten van dit syndicaat aan een werkelijk democratische staat, die der *Sowjets van arbeiders- en soldatenafgevaardigden*.

Wanneer een geleerde prof. nagepraat door de kleinburgers plus de heren Tseretelli en Tsjernow, het heeft over dwaze utopieën en demagogische beloften van de bolsjewieken of over de onmogelijkheid het socialisme 'in te stellen', beogen zij eigenlijk het hoogste stadium of de hoogste fase van het communisme, maar dit 'in te stellen' heeft niemand ooit beloofd en is niemand ooit van plan geweest, want zoiets 'instellen' is absoluut onmogelijk!

Hiermee komen wij op de kwestie van het wetenschappelijk onderscheid tussen socialisme en communisme — een onderscheid dat Engels in de geciteerde opmerking over het onjuiste van de naam 'sociaal-democraat' ook aanroert. Mettertijd zal het politieke onderscheid tussen de eerste of laagste en de hogere fase van het communisme waarschijnlijk enorm groot zijn, maar thans onder het kapitalisme is het belachelijk daarover te praten, en hoogstens een enkele anarchist zou het op de voorgrond kunnen plaatsen (indien er althans onder de anarchisten

nog lieden overgebleven zijn, die niets hebben geleerd nadat mensen als Kropotkin, Grave, Cornelissen en andere 'sterren' aan de anarchistische hemel, à la Plechanow sociaal-chauvinisten zijn geworden, of 'loopgraaf-anarchisten' — zoals G , een der weinige anarchistten die hun eer en geweten niet kwijt zijn, ze noemt).

Het wetenschappelijke onderscheid tussen socialisme en communisme is evenwel duidelijk. Wat gewoonlijk socialisme genoemd wordt, heet bij Marx de eerste of laagste fase van de communistische maatschappij. In zoverre de produktiemiddelen *gemeenschappelijk* eigendom zijn kan het woord 'communisme' daar ook aangewend worden, indien men niet vergeet dat dit *onvolledig* communisme is. Marx' uiteenzetting heeft zo'n enorme waarde omdat hij ook hier consequent de materialistische dialectiek, de ontwikkelingsleer toepast, en het communisme opvat als iets dat zich *uit* het kapitalisme ontwikkelt. In plaats van scholastisch-geconstrueerde, 'bedachte' definities en onvruchtbare haarkloverijen (wat betekent communisme, wat socialisme?), geeft Marx ons een analyse van wat men trappen van economische rijpheid van het communisme zou kunnen noemen.

In zijn eerste fase, op zijn eerste trap, kan het communisme economisch *nog niet* geheel rijp en *nog niet* geheel vrij van kapitalistische tradities en restanten zijn. Vandaar het zo interessante verschijnsel van het voortbestaan van de 'enge *burgerlijke* rechtshorizon' tijdens de eerste fase van het communisme. Burgerlijk recht met betrekking tot de verdeling van *consumptiegoederen* impliceert vanzelfsprekend de *burgerlijke* staat, want recht is niets zonder een apparaat dat tot het nakomen van zijn bepalingen kan *dwingen*!

Zo blijkt dat onder het communisme gedurende een zeker tijdsbestek niet alleen het burgerlijke recht blijft bestaan, maar zelfs de burgerlijke staat, zij het zonder de bourgeoisie!

Dit lijkt op een paradox of een dialectische goocheltoer — iets waarvan het marxisme dikwijls beschuldigd wordt door mensen die zich nooit de geringste moeite

gaven de ongekennde diepte van zijn gedachten te peilen.

Toch toont het leven zelf ons zowel in de natuur als in de maatschappij ieder ogenblik restanten van het oude, die in het nieuwe bewaard zijn gebleven. Marx lardeerde het communisme dan ook niet willekeurig met stukjes 'burgerlijk' recht, maar ging uit van wat economisch en politiek onvermijdelijk is in een *uit de schoot* van het kapitalisme geboren nieuwe maatschappij.

Democratie heeft een kolossale betekenis in de bevrijdingsstrijd van de arbeidersklasse tegen de kapitalisten. Zij is echter volstrekt geen onovertreffbare climax, doch slechts een der etappes op de weg van feodalisme naar kapitalisme en van kapitalisme naar communisme.

Democratie betekent gelijkheid. Het is duidelijk welke grote betekenis de strijd van het proletariaat voor gelijkheid en de betreffende leuze hebben, indien men gelijkheid althans in de goede zin van afschaffing der *klassen* opvat. Maar democratie betekent slechts *formele* gelijkheid. Zodra alle leden van de maatschappij gelijk zijn geworden *met betrekking tot* de eigendom van de produktiemiddelen, d.w.z. zodra gelijkheid van arbeid en van arbeidsloon bereikt is, wordt de mensheid onvermijdelijk geconfronteerd met de noodzakelijkheid deze formele gelijkheid te ontwikkelen tot daadwerkelijke; met andere woorden, tot verwezenlijking van de regel: 'ieder naar zijn bekwaamheid, aan ieder naar zijn behoeften!' Via welke etappes, door middel van welke praktische maatregelen zal de mensheid dit verheven doel bereiken? Dat weten we niet en dat kunnen we thans ook niet weten. Wel is het belangrijk dat we ons realiseren hoe hopeloos foutief de gangbare burgerlijke stelling is, als zou het socialisme iets doodts, iets verstants en onveranderlijks zijn, terwijl het in feite *juist* een snelle, echte, werkelijk massale vooruitgang op alle gebieden van het maatschappelijke en particuliere leven inluit; een vooruitgang waarbij aanvankelijk de *meerderheid* en vervolgens de hele bevolking betrokken worden.

Democratie is een vorm van de staat, een van zijn variëteiten. Dus berust zij evenals iedere andere staat op

georganiseerde, systematische aanwending van geweld tegenover de mensen. Dit is haar ene zijde. Anderzijds echter betekent zij formele erkenning van de gelijkheid aller staatsburgers, van hun aller gelijk recht op het bepalen van de staatsinrichting en op het staatsbestuur. Daardoor wederom smeedt de democratie op een bepaalde trap van haar ontwikkeling de revolutionaire anti-kapitalistische klasse aaneen, — het proletariaat, dat zo de mogelijkheid krijgt de burgerlijke, zij het dan ook de republikeins-burgerlijke staatsmachine met haar staande leger, politie en ambtenarij te verbrijzelen, van de aardbodem weg te vagen en te vervangen door een staatsmachine die *democratischer* is, maar toch nog een staat, bestaande uit de gewapende arbeidersmassa's die uitgroeien tot een allen omvattende volksmilitie.

In dit geval gaat 'kwantiteit in kwaliteit' over: een *dergelijke* peil van democratie gaat het raam van de burgerlijke maatschappij te buiten en is het begin van haar socialistische omvorming. Wanneer werkelijk *allen* deelnemen aan het bestuur van de staat, kan het kapitalisme zich niet langer handhaven. Daarbij schept de ontwikkeling van het kapitalisme op haar beurt juist de *voorwaarden*, waarbij 'allen' *capabel worden* werkelijk aan het staatsbestuur deel te nemen. Tot deze voorwaarden behoort een zeker peil van algemeen schoolonderricht, dat in een reeks vooraanstaande kapitalistische landen reeds is bereikt; verder het 'scholen en disciplineren' van miljoenen arbeiders door grootscheepse, gecompliceerde vermaatschappelijke instellingen als de posterijen, de spoorwegen, de industrie, groothandel, bankwezen enz., enz.

Onder zulke *economische* voorwaarden is het zeer wel mogelijk de kapitalisten en ambtenaren onverwijld, van vandaag op morgen ten val te brengen en voor het *controleren* van produktie en distributie, zowel als voor het *registreren* van arbeid en produkten, te vervangen door gewapende arbeiders, door het hele gewapende volk. (Controle en registratiewerkzaamheden verwisselen men niet met die van het wetenschappelijk gevormde personeel — ingenieurs, landbouwkundigen enz. Deze he-

ren werken thans als ondergeschikten der kapitalisten, en morgen zullen zij nog beter werken als ondergeschikten van de gewapende arbeiders.)

Registratie en controle zijn de *belangrijkste* factoren voor het 'op gang brengen' en juiste functioneren van de communistische maatschappij in haar *eerste fase*. Alle burgers worden hier tot gesalarieerd personeel van de tot staat geconstitueerde gewapende arbeiders. *Alle* burgers worden employé's en arbeiders van één enkel, het hele volk toebehorend staats-'syndicaat'. Het gaat er alleen om dat zij gelijkop, met inachtnaam van de arbeidsmaat werken, en gelijkop verdienen. Het kapitalisme heeft de registratie en controle uiterst *vereenvoudigd* en teruggebracht tot de simpelste, voor een ieder die lezen en schrijven kan toegankelijke werkzaamheden: waarnemen en optekenen, eenvoudige rekensommetjes maken en kwitanties uitschrijven.*

Wanneer de *meerderheid* van het volk allereerste zelfstandig zo'n controle gaat uitoefenen op de kapitalisten (die dan employé's zullen zijn), zowel als op het soort intellectuelen dat kapitalistische allures heeft bewaard, wordt deze controle een werkelijk universele, algemene volksaangelegenheid, en omdat zij 'alomvattend' zal zijn, zal niemand zich aan haar kunnen onttrekken.

De hele maatschappij wordt één groot bureau, één grote fabriek met gelijke arbeid en gelijke verdiensten voor iedereen.

Het soort 'fabrieks'-discipline dat het proletariaat na overwinning op de kapitalisten en omverwerping van uitbuiters zal strekken tot de hele maatschappij, is echter allermint ons ideaal of einddoel, maar slechts een *stapje voorwaarts*, noodzakelijk voor de radicale bevrijding der maatschappij van alle laagheden en vuilheid van de

* Wanneer de staat voor het overgrote deel van zijn functies tot zo'n registratie en controle door de arbeiders zelf is teruggebracht, houdt hij op 'politieke staat' te zijn; dan worden politieke, sociale functies eenvoudig administratieve. (Zie boven: Hfd. IV, 2 over Engels' polemieken tegen de anarchisten.)

kapitalistische uitbuiting, — noodzakelijk om *vervolgens* verder te kunnen gaan.

De noodzakelijkheid van alle soort bestuur in het algemeen gaat verdwijnen vanaf het moment dat alle leden van de maatschappij (of althans hun overgrote meerderheid) geleerd zullen hebben *zelf* de staat te besturen, dit bestuur in eigen handen hebben genomen en de controle uitoefenen op een onbeduidende minderheid van kapitalisten; op heertjes die hun kapitalistische allures graag zouden willen behouden, en op arbeiders die grondig gedemoraliseerd waren door het kapitalisme.

Hoe vollediger de democratie is, des te nader is het ogenblik waarop ze overvloedig wordt. Hoe democratischer de uit gewapende arbeiders bestaande 'staat' (die reeds geen 'staat in de eigenlijke zin van het woord' meer is), des te eerder zal de *staat in al zijn hoedanigheden* beginnen af te sterven.

Want wanneer *allen* zich vertrouwd hebben gemaakt met de bestuursfuncties en metterdaad zelfstandig de maatschappelijke produktie zullen leiden, zelfstandig zullen registreren en controle uitoefenen op nietsdoeners, 'fils à papa', zwendelaars en dergelijke 'steunpilaren van de kapitalistische tradities' — dan zal het ontduiken van deze algemene registratie en controle buitengewoon moeilijk worden, tot de zeldzame uitzonderingen gaan behoren en waarschijnlijk zo snel en streng bestraft worden (gewapende arbeiders zijn geen sentimentele intellectuelen, maar mensen van de praktijk die niet met zich laten spotten), dat de *noodzakelijkheid* de eenvoudige grondregeis van het menselijk samenleven in acht te nemen, zeer spoedig tot *gewoonte* zal worden.

En dan zal de deur tussen de eerste fase der communistische maatschappij en haar hoogste fase, en daarmee naar het volledig afsterven van de staat, wijd open staan!

VI

De vervlakking van het marxisme door de opportunisten

De vraagstukken van de wederzijdse verhouding tussen staat en sociale revolutie, zowel als de revolutie in het algemeen hielden de voornaamste theoretici en publicisten van de IIde Internationale (1889—1914) zeer weinig bezig. Maar het meest typische van het geleidelijk toenemen van het opportunisme, dat in 1914 tot de ineenstorting van de IIde Internationale heeft geleid, is wel dat men, met de neus op dit vraagstuk gedrukt, steeds *trachtte het te omzeilen* of er de ogen voor sloot.

In het algemeen kan men zeggen dat een dergelijk *ontwijken* van kwesties aangaande de verhouding van de proletarische revolutie tot de staat — een ontwijken dat het opportunisme bevorderde en voedde — geleid heeft tot volkomen vervlakking en *vervalsing* van het marxisme.

Teneinde dit droevige proces, zij het ook in het kort, te kenschetsen, wenden wij ons tot de voornaamste theoretici van het marxisme: Plechanow en Kautsky.

1. Plechanows polemieken tegen de anarchisten

Plechanow heeft aan de verhouding tussen anarchisme en socialisme een speciale brochure gewijd: 'Anarchisme en Socialisme', die in 1894 in het Duits is verschenen.

Plechanow heeft het daarin klaargespeeld het meest actuele, meest dringende en politiek belangrijkste bij de

bestrijding van het anarchisme volkomen te omzeilen: de verhouding van de revolutie tot de staat, en het vraagstuk van de staat in het algemeen! Zijn brochure bestaat uit twee delen, waarvan het ene, historisch-literaire, waardevol materiaal bevat over de geschiedenis der ideeën van Stirner, Proudhon enz., en het andere op kleinburgerlijk-onbehouwen wijze verkondigt dat een anarchist zich nauwelijks onderscheidt van een bandiet.

Een komische verstrengeling van onderwerpen, die in hoge mate typerend is voor Plechanows activiteiten aan de vooravond en in de loop van de revolutionaire periode in Rusland. Plechanow ontpopte zich in de jaren 1905—1917 dan ook als iemand die voor de helft doctrinair is en voor de helft droogstoppel, als iemand die op politiek gebied in het kielzog van de bourgeoisie zwemt.

Wij hebben gezien dat Marx en Engels tijdens hun polemiek tegen de anarchisten bijzonder de nadruk legden op hun opvattingen over de verhouding van de revolutie tot de staat. Toen Engels in 1891 de 'Kritiek op het program van Gotha' van Marx uitgaf, schreef hij:

'Wij waren (d.w.z. Marx en Engels) toen, nauwelijks twee jaar na het congres van de Eerste Internationale in Den Haag³², in een hevige strijd verwickeld met Bakoenin en zijn anarchisten'.

De anarchisten probeerden de Commune van Parijs voor 'de hunne' en voor een bevestiging van hun leer uit te geven, zonder ook maar iets begrepen te hebben van haar lessen en van Marx' analyse dezer lessen. Het anarchisme heeft niets opgeleverd, dat ook maar enigszins het juiste antwoord benadert op de concreet-politieke vraag of de oude staatsmachine *verbrijzeld*, en *waardoor* zij vervangen moet worden.

Praten over 'anarchisme en socialisme' en daarbij het vraagstuk van de staat omzeilen, *zonder acht te slaan* op de hele ontwikkeling van het marxisme vóór en na de Commune, kon echter slechts een onvermijdelijk afglijden tot opportunisme betekenen. Want het enige waar het opportunisme op af stuurt is juist dat de beide zoëven

door ons aangeroerde vraagstukken helemaal *niet* worden aangesneden. Dat is *reeds* overwinning van het opportunisme!

2. Kautsky's polemiek tegen de opportunisten

Kautsky's werken zijn ongetwijfeld op veel groter schaal vertaald in het Russisch dan in enige andere taal. Niet ten onrechte zeggen sommige Duitse sociaal-democraten bij wijze van scherts, dat Kautsky in Rusland meer gelezen wordt dan in Duitsland. (Deze scherts is overigens historisch veel inhoudsvoller dan de spotters vermoeden. De Russische arbeiders die in 1905 een buitengewoon sterke, ongekende honger naar de beste werken van de beste sociaal-democratische wereldliteratuur aan de dag legden, en die een in andere landen ongekende menigte vertalingen en uitgaven van deze werken tot hun beschikking kregen, hebben de reusachtige ervaring van het meer gevorderde naburige land rechtstreeks op de maagdelijke bodem van onze proletarische beweging overgebracht.)

Behalve wegens zijn populaire uiteenzetting van het marxisme is Kautsky bij ons bijzonder bekend om zijn strijd tegen de door Bernstein geleide opportunisten. Vrijwel onbekend bleef echter een feit dat men niet uit het oog mag verliezen wanneer men zich tot taak stelt na te gaan, hoe Kautsky tijdens de enorme crisis van 1914—1915 verviel in ontzettend beschamende hulpeloosheid en er toe kwam het sociaal-chauvinisme te verdedigen. Wij doelen namelijk op het feit dat Kautsky langdurig weifelde vóór hij tegen de voornaamste vertegenwoordigers van het opportunisme in Frankrijk (Millerand en Jaurès) en in Duitsland (Bernstein) optrad. De marxistische 'Zarja'³³ die in 1901—1902 te Stuttgart verscheen en een revolutionair-proletarisch standpunt innam, zag zich gedwongen tegen Kautsky te *polemiseren* en zijn weifelende, ontwijkende en ten opzichte van de opportunisten verzoenende resolutie op het Parijse Internationale Socialis-

tencongres van 1900³⁴ als 'gummiachtig' te brandmerken. In de Duitse literatuur werden brieven van Kautsky gepubliceerd, waaruit blijkt dat hij vóór zijn veldtocht tegen Bernstein al even wankelmoedig was.

Van veel groter betekenis is echter het feit dat wij thans, bij het onderzoek naar de *geschiedenis* van Kautsky's jongste verraad aan het marxisme, moeten vaststellen dat hij reeds in zijn polemieken tegen de opportunisten (in de wijze waarop hij de kwestie stelde en behandelde) vooral in het vraagstuk van de staat, zelf een systematische neiging tot opportunisme aan de dag legde.

In Kautsky's eerste grote werk tegen het opportunisme, 'Bernstein en het sociaal-democratische program', wordt Bernstein uitvoerig weerlegd, maar daarbij is het volgende wel zeer typerend.

In zijn herostratische beroemd geworden 'Voorwaarden van het socialisme' beschuldigt Bernstein het marxisme van '*blanquisme*' (een beschuldiging die later in Rusland duizendmaal door opportunisten en liberale bourgeois werd herhaald tegen de vertegenwoordigers van het revolutionaire marxisme, de bolsjewieken). Daarbij staat Bernstein speciaal stil bij Marx' 'Burgeroorlog in Frankrijk' en tracht — naar we zagen volkomen zonder succes — diens standpunt ten opzichte van de lessen der Commune te vereenzelvigen met dat van Proudhon. Bernsteins aandacht wordt speciaal getrokken door de conclusie die Marx in zijn voorrede van 1872 bij het 'Communistisch Manifest' onderstreepte: 'De arbeidersklasse kan de bestaande staatsmachine niet eenvoudig in bezit nemen en voor haar eigen doeleinden in beweging zetten'.

Bernstein vindt zo'n 'behagen' in deze uitspraak, dat hij haar minstens driemaal in zijn boek herhaalt om er een volkomen verdraaide, opportunistische uitleg aan te geven.

Zoals wij gezien hebben bedoelt Marx dat de arbeidersklasse de hele staatmachine moet *stukslaan*, *vernietigen*, *verbrijzelen* ('Sprengung' is de term die Engels gebruikt). Maar Bernstein doet het voorkomen alsof Marx de arbeidersklasse met deze woorden waarschuwde *tegen* een

bovenmatig revolutionair optreden bij het grijpen van de macht.

Men vraagt zich af hoe iemand Marx' gedachte zo grof en gewetenloos kan verdraaien.

En hoe ging Kautsky te werk bij zijn zeer breedvoerige weerlegging van deze 'bernsteinerij'.

Hij vermeed het deze bepaalde opportunistische verdraaiing van het marxisme consequent te analyseren. Hij citeerde de boven aangehaalde regels uit Engels' voorwoord bij de 'Burgeroorlog in Frankrijk' en beperkte zich tot de verklaring dat volgens Marx de arbeidersklasse de *bestaande* staatsmachine niet *eenvoudig* in bezit nemen kan, maar ze toch in het algemeen in bezit nemen *kan*. Geen woord over het feit dat Bernstein de gedachten van Marx *juist in hun tegendeel* verdraaide en dat Marx de proletarische revolutie sinds 1852 ten taak stelde de staatsmachine te 'breken'!

Het gevolg was dat Kautsky het meest wezenlijke onderscheid tussen marxisme en opportunisme met betrekking tot de taak van de proletarische revolutie verdoezelde!

'De beslissing over het probleem van de proletarische dictatuur', schreef Kautsky '*tegen*' Bernstein, 'kunnen we wel rustig aan de toekomst overlaten'.

Dat is geen polemieken *tegen*, maar uiteraard een *concessie* aan Bernstein; dat is capitulatie voor het opportunisme, want voorlopig willen de opportunisten immers slechts bereiken dat alle principiële kwesties met betrekking tot de taak van de revolutie 'rustig aan de toekomst worden overgelaten'.

Veertig jaar lang, van 1852 tot 1891, hebben Marx en Engels het proletariaat voorgehouden dat het de staatsmachine in stukken moest slaan. Maar in 1899, toen de opportunisten het marxisme op dit punt volkomen hadden verraden, *verving* Kautsky de kwestie van principiële vernietiging der staatsmachinerie onderhands door die van de concrete vormen dezer vernietiging en ontglippen vervolgens onder de vleugels van de 'onaanvechtbare' (en ook onvruchtbare) filisterwaarheid, dat wij

tencongres van 1900³⁴ als 'gummiachtig' te brandmerken. In de Duitse literatuur werden brieven van Kautsky gepubliceerd, waaruit blijkt dat hij vóór zijn veldtocht tegen Bernstein al even wankelmoedig was.

Van veel groter betekenis is echter het feit dat wij thans, bij het onderzoek naar de *geschiedenis* van Kautsky's jongste verraad aan het marxisme, moeten vaststellen dat hij reeds in zijn polemieken tegen de opportunisten (in de wijze waarop hij de kwestie stelde en behandelde) vooral in het vraagstuk van de staat, zelf een systematische neiging tot opportunisme aan de dag legde.

In Kautsky's eerste grote werk tegen het opportunisme, 'Bernstein en het sociaal-democratische program', wordt Bernstein uitvoerig weerlegd, maar daarbij is het volgende wel zeer typerend.

In zijn herostratische beroemd geworden 'Voorwaarden van het socialisme' beschuldigt Bernstein het marxisme van '*blanquisme*' (een beschuldiging die later in Rusland duizendmaal door opportunisten en liberale bourgeois werd herhaald tegen de vertegenwoordigers van het revolutionaire marxisme, de bolsjewieken). Daarbij staat Bernstein speciaal stil bij Marx' 'Burgeroorlog in Frankrijk' en tracht — naar we zagen volkomen zonder succes — diens standpunt ten opzichte van de lessen der Commune te vereenzelvigen met dat van Proudhon. Bernsteins aandacht wordt speciaal getrokken door de conclusie die Marx in zijn voorrede van 1872 bij het 'Communistisch Manifest' onderstreepte: 'De arbeidersklasse kan de bestaande staatsmachine niet eenvoudig in bezit nemen en voor haar eigen doeleinden in beweging zetten'.

Bernstein vindt zo'n 'behagen' in deze uitspraak, dat hij haar minstens driemaal in zijn boek herhaalt om er een volkomen verdraaide, opportunistische uitleg aan te geven.

Zoals wij gezien hebben bedoelt Marx dat de arbeidersklasse de hele staatsmachine moet *stukslaan*, *vernietigen*, *verbrijzelen* ('Sprengung' is de term die Engels gebruikt). Maar Bernstein doet het voorkomen alsof Marx de arbeidersklasse met deze woorden waarschuwde *tegen* een

bovenmatig revolutionair optreden bij het grijpen van de macht.

Men vraagt zich af hoe iemand Marx' gedachte zo grof en gewetenloos kan verdraaien.

En hoe ging Kautsky te werk bij zijn zeer breedvoerige weerlegging van deze 'bernsteinerij'.

Hij vermeed het deze bepaalde opportunistische verdraaiing van het marxisme consequent te analyseren. Hij citeerde de boven aangehaalde regels uit Engels' voorwoord bij de 'Burgeroorlog in Frankrijk' en beperkte zich tot de verklaring dat volgens Marx de arbeidersklasse de *bestaande* staatsmachine niet *eenvoudig* in bezit nemen kan, maar ze toch in het algemeen in bezit nemen *kan*. Geen woord over het feit dat Bernstein de gedachten van Marx *juist in hun tegendeel* verdraaide en dat Marx de proletarische revolutie sinds 1852 ten taak stelde de staatsmachine te 'breken'!

Het gevolg was dat Kautsky het meest wezenlijke onderscheid tussen marxisme en opportunisme met betrekking tot de taak van de proletarische revolutie verdoezelde!

'De beslissing over het probleem van de proletarische dictatuur', schreef Kautsky *tegen* Bernstein, 'kunnen we wel rustig aan de toekomst overlaten'.

Dat is geen polemieken *tegen*, maar uiteraard een *concessie* aan Bernstein; dat is capitulatie voor het opportunisme, want voorlopig willen de opportunisten immers slechts bereiken dat alle principiële kwesties met betrekking tot de taak van de revolutie 'rustig aan de toekomst worden overgelaten'.

Veertig jaar lang, van 1852 tot 1891, hebben Marx en Engels het proletariaat voorgehouden dat het de staatsmachine in stukken moest slaan. Maar in 1899, toen de opportunisten het marxisme op dit punt volkomen hadden verraden, *verving* Kautsky de kwestie van principiële vernietiging der staatsmachinerie onderhands door die van de concrete vormen dezer vernietiging en ontglip-te vervolgens onder de vleugels van de 'onaanvechtbare' (en ook onvruchtbare) filisterwaarheid, dat wij

die concrete vormen niet van te voren kunnen vaststellen!

Er ligt werkelijk een afgrond tussen de opvatting van Kautsky en die van Marx over de wijze waarop de proletarische partij de arbeidersklasse moet voorbereiden op de revolutie.

Neem het volgende, rijpere werk van Kautsky, dat eveneens voor een groot deel gewijd is aan het weerleggen der opportunistische dwalingen, nl. de brochure 'De sociale revolutie'. De schrijver behandelt hier speciaal het vraagstuk van de 'proletarische revolutie' en het 'proletarische regime'. Hij biedt ons hier zeer veel waardevols, maar *ontwijkt* bewust het vraagstuk van de staat. In de brochure is overal sprake van verovering van de staatsmacht zonder meer — een formule waarmee hij de opportunisten tegemoet komt voorzover zij een verovering van de staatsmacht *zonder* vernietiging van de staatsmachine *toelaat*. Juist datgene wat Marx in 1872 verouderd noemt in het program van het 'Communistisch Manifest', wordt door Kautsky in 1902 *in ere hersteld*.

Een speciale paragraaf der brochure is gewijd aan de 'vormen en wapens van de sociale revolutie'. Hier wordt gesproken over politieke massastaking, over burgeroorlog en over zulke 'machtsmiddelen van de moderne grote staat, als bureaucratie en leger', maar met geen woord wordt gerept over datgene wat de Commune de arbeiders reeds geleerd heeft. Engels had kennelijk aanleiding de socialisten en in het bijzonder de Duitse, tegen 'bijgelovige eerbied' voor de staat te waarschuwen!

Kautsky zet uiteen dat het overwinnende proletariaat het 'democratische program verwezenlijken' zal en gaat dan tot de betreffende paragrafen over, zonder ook maar één woord te besteden aan het nieuwe dat het jaar 1871 heeft opgeleverd met betrekking tot de vervanging der burgerlijke democratie door de proletarische. Kautsky maakt zich van de zaak af met zo 'solide' klinkende banaliteiten als:

'En toch is het vanzelfsprekend dat wij onder de huidige verhoudingen niet aan de macht komen. Op

zichzelf vooronderstelt de revolutie een lange en diepgaande strijd die onze huidige politiek en sociale structuur reeds zal veranderen'.

Inderdaad! Even 'vanzelfsprekend' als het feit dat paarden haver vreten en dat de Wolga in de Kaspische Zee stroomt. Het is alleen jammer dat deze zinledige en opgeblazen frase over 'diepgaande' strijd moet dienen *ter ontwijking* van de voor het revolutionaire proletariaat beslissende vraag, *waarin* dan wel het 'diepgaan' tot uitdrukking komt van *zijn* revolutie ten opzichte van de staat en van de democratie, vergeleken bij vroegere niet-proletarische revoluties.

Door deze vraag te ontwijken, doet Kautsky in deze meest essentiële kwestie *feitelijk* een concessie aan het opportunisme, hoewel hij het met *woorden* een vreselijke oorlog verklaart door de betekenis te onderstrepen van de 'revolutionaire idee' (wat is deze 'idee' waard, wanneer men ervoor terugschrikt, de concrete lessen van de revolutie onder de arbeiders te propageren?), door uit te roepen 'het revolutionaire idealisme vóór alles!', of te verklaren dat de Engelse arbeiders 'heden niet veel anders zijn dan kleine bourgeois'.

'In een socialistische maatschappij', schrijft Kautsky, 'kunnen... de meest verschillende vormen van bedrijf — bureaucratische (??), vakverenigings-, coöperatieve en eenmansbedrijven — naast elkaar bestaan... Er bestaan bv. bedrijven die het niet zonder bureaucratische (??) organisatie kunnen stellen, zoals de spoorwegen. De democratische organisatie kan daar zo worden ingericht, dat de arbeiders afgevaardigden kiezen, die een soort van parlement vormen dat de regeling van de arbeid vaststelt en over de werkzaamheden van het bureaucratische apparaat waakt. Andere bedrijven kan men door vakverenigingen laten beheren en weer andere kunnen op coöperatieve grondslag geleid worden.'

Deze beschouwing is fout en vormt een stap achterwaarts vergeleken met wat Marx en Engels in de jaren '70 formuleerden aan de hand van de lessen der Commune.

Wat betreft de zogenaamd onontbeerlijke 'bureaucratische' organisatie, onderscheiden de spoorwegen zich absoluut niet van ieder ander industrieel grootbedrijf, van iedere fabriek, grote winkel of grootkapitalistische landbouwonderneming. In al deze bedrijven schrijft de techniek onvoorwaardelijk de strengste discipline, de hoogste nauwkeurigheid bij het vervullen van de aan ieder toegewezen taak voor, op straffe van stremming van het produktieproces of van schade aan installaties en produkten. In al deze bedrijven zullen de arbeiders natuurlijk 'afgevaardigden kiezen, die een soort van parlement vormen.'

Maar het gaat er nu juist om dat dit 'soort van parlement' *geen* parlement zal zijn in de zin van burgerlijke parlementaire instelling. Het gaat er juist om dat dit 'soort van parlement' *niet* slechts 'de regeling van de arbeid vaststellen en over de werkzaamheden van het 'apparaat', maar dit apparaat zal *niet* van 'bureaucratische aard' zijn. Nadat de arbeiders de politieke macht veroverd hebben, zullen zij het oude bureaucratische apparaat verbrijzelen, met de grond gelijk maken. Ze zullen er geen steen van op de andere laten en het vervangen door een ander apparaat dat bestaan zal uit arbeiders en employé's uit hun eigen midden. Om te voorkomen dat deze lieden ook bureaucraten worden, zullen terstond maatregelen getroffen worden, die door Marx en Engels zorgvuldig overwogen werden: 1. ze worden niet alleen gekozen, maar kunnen ook te allen tijde afgezet worden; 2. ze ontvangen een loon dat niet hoger is dan dat van de arbeiders; 3. onmiddellijk wordt *iedereen* betrokken bij het toezicht en de controle, zodat *allen* slechts bij tijden 'bureaucraten' zullen zijn en *niemand* dus echt 'bureaucraat' kan worden.

Kautsky heeft absoluut niet nagedacht over Marx' woorden 'de Commune was geen parlementaire, maar een werkende corporatie, wetgevend en uitvoerend tegelijk'.

Kautsky heeft niets begrepen van het onderscheid tussen het burgerlijke parlementarisme dat democratie (*niet voor het volk*) verbindt met bureaucratie (*tegen het volk*), en de proletarische democratie die terstond doeltreffende maatregelen treft om de bureaucratie uit te roeien en deze maatregelen zal kunnen doorzetten tot de volledige vernietiging van de bureaucratie en volledige democratie voor het hele volk een feit zullen zijn.

Kautsky geeft hier weer eens blijk van zijn 'bijgelovige eerbied' voor de staat en zijn 'bijgelovig' vertrouwen in de bureaucratie.

Wij zullen nu overgaan tot het laatste en beste werk van Kautsky tegen het opportunisme, nl. de brochure 'De weg naar de macht' (naar ik meen niet in het Russisch uitgegeven, want zij verscheen juist in 1909, toen de Russische reactie hoogtij vierde).³⁵ Deze brochure is een grote stap in de goede richting, omdat ze in tegenstelling tot de brochure van 1899 tegen Bernstein niet over een revolutionair program in het algemeen handelt (en niet over de taken der sociale revolutie, los van het tijdstip waarop deze uitbreekt, zoals de brochure 'De sociale revolutie' van 1902), maar over concrete omstandigheden die ons nopen te erkennen dat een 'tijdperk van revoluties' *op komst is*.

De schrijver wijst zonder omhaal op de toespitsing der klassentegenstellingen in het algemeen en op het imperialisme dat daarbij een bijzonder grote rol speelt. Na 'het revolutionaire tijdperk van 1779—1871' in West-Europa, begint anno 1905 een overeenkomstig tijdperk in het oosten. De wereldoorlog nadert met vervaarlijke snelheid. 'Het proletariaat kan niet meer spreken van een voortijdige revolutie'; 'Wij bevinden ons in een revolutionaire periode'; 'De revolutionaire aera die begint'...

Deze uitspraken zijn volkomen duidelijk. Aan de hand van Kautsky's brochure kan men datgene wat de Duitse sociaal-democratie vóór de imperialistische wereldoorlog *beloofde te zijn*, vergelijken met de diepte van haar (en

Kautsky's) val bij het uitbreken van de oorlog. 'Aan de tegenwoordige situatie', schreef Kautsky in deze brochure, 'is evenwel het gevaar verbonden, dat wij (d.w.z. de Duitse sociaal-democraten) licht voor gematigder gehouden worden dan we in werkelijkheid zijn'. De werkelijkheid heeft echter bewezen dat de Duitse sociaal-democratische partij veel gematigder en opportunistischer was dan zij scheen.

Het tekent Kautsky dan ook wel ten voeten uit, dat hij niettegenstaande zijn duidelijke uitspraken over het reeds begonnen tijdperk van revoluties, ook in deze volgens hem aan het vraagstuk van de 'politieke revolutie' gewijde brochure het vraagstuk van de staat alweer geheel buiten beschouwing liet.

Als onvermijdelijk resultaat van al dit ontwijken, omzeilen en verzwijgen van vraagstukken volgde dan ook de volledige overgang naar het opportunisme, die wij thans onder ogen zullen moeten zien.

Bij monde van Kautsky heeft de Duitse sociaal-democratie als het ware verklaard: ik houd mij aan de revolutionaire opvattingen (1899). Met name erken ik de onvermijdelijkheid der sociale revolutie van het proletariaat (1902). Ik erken het aanbreken van een nieuwe aera van revoluties (1909). Maar met betrekking tot de taak van de proletarische revolutie op staatkundig gebied doe ik een stap terug vergeleken bij al datgene wat Marx reeds in 1852 heeft aangetoond (1912).

Zo, op de man af, werd het vraagstuk geformuleerd in Kautsky's polemiek tegen Pannekoek.

3. Kautsky's polemiek tegen Pannekoek

Pannekoek trad tegen Kautsky op als vertegenwoordiger van de 'linksradicale' stroming waartoe ook Rosa Luxemburg, Karl Radek en anderen behoorden, die de revolutionaire tactiek verdedigden en het er over eens waren dat Kautsky overliep naar het beginselloos tussen marxisme en opportunisme aarzelende 'centrum'. De juistheid van

deze opvatting werd volkomen bevestigd tijdens de oorlog, toen het 'centrum' (verkeerdelijk marxistisch genoemd) of wel 'kautskianisme' zich in heel zijn afschrikwekkende erbarmelijkheid openbaarde.

In het artikel 'Massa-actie en revolutie', dat het vraagstuk van de staat aanroert ('Die Neue Zeit', 1912, XXX, II), tekende Pannekoek Kautsky's standpunt als dat van het 'passieve radicalisme', als 'de theorie van het dadenloos afwachten'; 'Kautsky verwaarloost het proces van de revolutie'. Door het vraagstuk zó te stellen, naderde Pannekoek het ons interesserende thema van de taak der proletarische revolutie met betrekking tot de staat.

'De strijd van het proletariaat', schreef hij, 'is niet eenvoudig een strijd tegen de bourgeoisie om de staatsmacht als inzet, maar een strijd tegen de staatsmacht... De inhoud van deze revolutie is het vernietigen en uitroeien der machtsmiddelen van de staat door de machtsmiddelen van het proletariaat... De strijd houdt pas op, wanneer als eindresultaat de algehele vernietiging van de staatsorganisatie bereikt is. De organisatie der meerderheid heeft dan haar overwicht daardoor bewezen, dat zij de organisatie der heersende minderheid heeft vernietigd'.

De manier waarop Pannekoek zijn gedachten formuleert, lijdt aan grote gebreken. Maar zijn bedoeling is toch duidelijk, en de manier waarop Kautsky hem antwoordde is interessant:

'Tot nu toe', schreef hij, 'bestond het verschil tussen sociaal-democraten en anarchisten daarin, dat de eersten de staatsmacht wilden veroveren, terwijl de anderen hem wilden vernietigen. Pannekoek wil zowel het een als het andere'.

Hoewel Pannekoeks uiteenzetting onduidelijk en niet concreet genoeg is (afgezien van andere tekortkomingen in zijn artikel, die het hier behandelde onderwerp niet raken), vat Kautsky toch juist de door Pannekoek aangeduide *principiële* kwestie bij de horens, om met betrekking tot dit *principiële, fundamentele* probleem geheel en al de bodem van het marxisme te verlaten en tot het

opportunisme over te gaan. Het onderscheid tussen sociaal-democraten en anarchisten stelt hij absoluut fout en het marxisme wordt hier definitief verminkt en vervlakt.

Het onderscheid tussen sociaal-democraten en anarchisten bestaat hierin: 1. Marxisten streven naar volledige opheffing van de staat, maar zien in dat dit doel slechts bereikt kan worden nadat de socialistische revolutie de klassen opgeheven heeft; dus als resultaat van de vestiging van het socialisme, die tot het afsterven van de staat leidt. De anarchisten willen de staat van vandaag op morgen totaal vernietigen, omdat zij niet begrijpen aan welke voorwaarden de verwerkelijking van zo'n vernietiging gebonden is. 2. Marxisten achten het noodzakelijk dat het proletariaat na verovering van de politieke macht de oude staatsmachine volkomen vernietigt en vervangt door een nieuwe, bestaande uit georganiseerde gewapende arbeiders, in de geest van de Commune. De anarchisten zweren bij de vernietiging van de staatsmacht, maar stellen zich niet duidelijk voor, *waardoor* het proletariaat deze moet vervangen, en *hoe* het de revolutionaire macht gebruiken moet. Daarbij verwerpen zij zelfs het gebruik van de staatsmacht door het revolutionaire proletariaat en zijn revolutionaire dictatuur. 3. Marxisten eisen dat er van de huidige staat gebruik wordt gemaakt bij de revolutionaire opleiding van het proletariaat. De anarchisten willen daar niets van weten.

In deze polemiek tegen Kautsky vertegenwoordigt Pannekoek het marxisme, want het was Marx die leerde dat het proletariaat de oude staatsmachine niet eenvoudig veroveren en voor eigen gebruik in bezit nemen kan, doch haar moet verbrijzelen, vernietigen en vervangen door een nieuw apparaat.

Kautsky laat het marxisme terwille van de opportunisten varen, omdat hij de voor hen onaannemelijke vernietiging van de staatsmachine verdonkeremaant en een achterdeurtje openlaat voor de uitleg dat 'verovering' slechts een eenvoudig verkrijgen van de meerderheid betekent.

Om zijn vervalsing van het marxisme te bemantelen, gaat Kautsky als een bijbelvast man te werk en brengt een 'citaat' uit Marx zelf. In 1850 schreef Marx over de noodzakelijkheid van een 'besliste centralisatie van de macht in handen van het staatsbewind'. En Kautsky vraagt triomfantelijk: wil Pannekoek soms het 'centralisme' vernietigen?

Dit is eenvoudig een goocheltoer die veel weg heeft van Bernsteins identificatie van marxisme en proudhonisme in de kwestie: federatie of centralisme!

Het 'citaat' van Kautsky slaat als een tang op een varken. Centralisme kan zowel op de oude als op de nieuwe staatsmachine van toepassing zijn. Wanneer de arbeiders vrijwillig hun gewapende krachten verenigen, is dit ook centralisme, maar een centralisme dat berust op de 'volledige vernietiging' van het centralistische staatsapparaat, van het staande leger, de politie en de bureaucratie. Kautsky pleegt hier regelrecht bedrog door de hem welbekende beschouwingen van Marx en Engels over de Commune terzijde te schuiven en een citaat voor de dag te halen, dat niets met de kwestie te maken heeft.

'... Wil hij (Pannekoek) misschien de staatsfuncties der ambtenaren opheffen?' gaat Kautsky voort. 'Maar wij kunnen het in partij en vakverenigingen niet zonder beambten stellen, om van het staatsbestuur maar te zwijgen. Ons program eist dan ook niet afschaffing van de staatsbeambten, maar verkiezing van de overheden door het volk...'.

'... Het gaat er bij deze bespreking niet om, hoe het bestuursapparaat van de "toekomststaat" er uit zal zien, maar om de vraag of onze politieke strijd de staatsmacht liquideert *nog vóórdat wij deze veroverd hebben*' (cursief van Kautsky). '... Welk ministerie zou met beambten en al kunnen worden afgeschaft?'

Kautsky somt op: het ministerie van onderwijs, van justitie, van oorlog? 'Neen, geen der tegenwoordige ministeries zal door onze politieke strijd tegen de regeringen geliquideerd worden... Om misverstand te voorkomen herhaal ik dat hier niet sprake is van de

wijze waarop een "toekomststaat" door de zegevierende sociaal-democratie zal worden georganiseerd, maar van de invloed onzer oppositie op de bestaande staat.'

Dit is bewust verwarring wekken. Pannekoek werpt juist de kwestie van de *revolutie* op. Dat komt duidelijk tot uitdrukking in het opschrift van zijn artikel, alsook in de aangehaalde passages. Door op de kwestie van de 'oppositie' over te springen, ziet Kautsky echter kans het revolutionaire standpunt te verwisselen voor een opportunistisch. Hij stelt de kwestie zo: nu maken wij oppositie, en na de verovering van de macht zullen we wel verder zien! *De revolutie verdwijnt!* En dat is nu precies wat de opportunisten willen.

Het gaat echter niet om oppositie of politieke strijd in het algemeen, maar juist *om de revolutie!* De revolutie bestaat daarin, dat het proletariaat het 'bestuursapparaat' en het *hele* staatsapparaat *vernietigt*, en door een nieuw, uit gewapende arbeiders gevormd apparaat vervangt. Kautsky toont een 'bijgelovige cerbied' voor de 'ministeries', maar waarom zouden deze eigenlijk niet vervangen kunnen worden — laat ons zeggen door commissies van vakmensen, die ressorteren onder de soevereine Sowjets van arbeiders- en soldatenafgevaardigden?

Het gaat er helemaal niet om of de 'ministeries' blijven, dan wel vervangen worden door 'commissies van vakmensen' of andere instellingen, want dat is van ondergeschikt belang. Het gaat er om of de oude staatsmachine (met haar sleur en routine, die op duizenderlei wijze met de bourgeoisie verbonden is) behouden, dan wel *vernietigd* en door een *nieuwe* vervangen wordt. De revolutie moet niet daarin bestaan, dat de nieuwe klasse met behulp van de *oude* staatsmachine de macht uitoefent, maar dat zij deze machine *breekt* en haar bestuurswerkzaamheden met behulp van een *nieuwe* machine verricht. Deze *fundamentele* gedachte van het marxisme wordt door Kautsky verdoezeld of niet begrepen.

Zijn standpunt t.a.v. de beambten toont aanschouwend dat hij de lessen der Commune en Marx' conclusies daaruit allerminst begrepen heeft. 'We kunnen het in de

partij en de vakbonden ook niet zonder beambten stellen...!'

Wij kunnen het niet zonder beambten stellen onder het *kapitalisme*, onder de *heerschappij van de bourgeoisie*. Het proletariaat is door het kapitalisme onderdrukt, de arbeidende massa's zijn tot slaven geworden. Onder het kapitalisme is de democratie gekneveld, vervormd, besneden en verminkt als gevolg van de algemene loonslavernij, van de nood en armoede der massa's. Daarom en alleen daarom worden de beambten in onze politieke en vakverenigingsorganisaties door het kapitalistische milieu gedemoraliseerd (of hebben de tendentie zich te laten demoraliseren, om het nauwkeuriger uit te drukken) en hebben de neiging bureaucraten te worden, d.w.z. bevoorrechte lieden die het contact met het volk verloren hebben en *boven* de massa's staan.

Dat is het *wezen* van de bureaucratie. Zolang de kapitalisten niet onteigend zijn en de bourgeoisie niet omvergoorpen is, blijft een zekere 'bureaucratisering' *zelfs* van de proletarische bestuurders onvermijdelijk.

Volgens Kautsky staat het behoud van gekozen bestuurders onder het socialisme gelijk aan dat van beambten, en dus ook van bureaucratie! Maar dat is nu juist niet waar. Aan het voorbeeld van de Commune heeft Marx immers aangetoond, dat de bestuurders onder het socialisme ophouden 'bureaucraten' en 'beambten' te zijn — althans *voor zover* ze niet alleen gekozen, maar óók te allen tijde afzetbaar zijn, hun salaris bovendien gelijkgesteld wordt aan het doorsneeloon van een arbeider en de parlementaire lichamen *buitendien* vervangen worden door 'werkende', d.w.z. zowel wetgevende als uitvoerende.

Eigenlijk is de hele bewijsvoering van Kautsky tegen Pannekoek en in het bijzonder zijn prachtige tegenwerping, dat wij het ook in partij en vakbeweging niet zonder beambten kunnen stellen slechts een herhaling van Bernsteins oude 'argumenten' tegen het marxisme in het algemeen. In zijn renegatenboek 'De voorwaarden van het socialisme' trekt Bernstein te velde tegen de 'primitieve' democratie en tegen wat hij 'doctrinair democratie'

noemt: imperatieve mandaten, onbezoldigde functionarissen, een machteloze centrale vertegenwoordiging enz. Als bewijs van de onhoudbaarheid van deze 'primitieve' democratie noemt Bernstein de ervaring van de Engelse trade-unions zoals die door de beide Webbs uitgelegd wordt. In de loop van de zeventig jaar van hun zogenaamd 'volkomen vrije' ontwikkeling zouden de trade-unions zich overtuigd hebben van de onbruikbaarheid der primitieve democratie, waarna zij deze vervingen door het gewone, met bureaucratie verbonden parlementarisme.

In werkelijkheid ontwikkelden de trade-unions zich lang niet in 'volkomen vrijheid', maar in volkomen kapitalistische slavernij, waarin men het nu eenmaal niet 'kan stellen' zonder een reeks concessies aan het heersende kwaad en geweld, of zonder leugens en uitsluiting der armen uit de 'hogere' bestuurslichamen. Onder het socialisme zal veel van de 'primitieve' democratie onvermijdelijk weer opleven, want voor de eerste maal in de beschavingsgeschiedenis zal de massa der bevolking zich dan verheffen tot zelfstandige deelname aan de dagelijkse bestuurswerkzaamheden en niet slechts aan de verkiezingen. Onder het socialisme zal iedereen om de beurt bestuursfuncties uitoefenen en zo zal men er zich snel aan wennen dat er geen bestuurders meer zijn.

Met zijn geniaal kritisch-analytisch verstand ontwaarde Marx in de praktische maatregelen van de Commune de kentering die de opportunisten vrezen en lafhartig, uit angst voor een onherroepelijke breuk met de bourgeoisie niet erkennen, en die de anarchisten over het hoofd zien omdat zij zo'n haast hebben, ofwel de voorwaarden niet begrijpen, waaronder massale sociale veranderingen in het algemeen plaatshebben.

'Er valt niet te denken aan een vernietiging van de oude staatsmachine; hoe zouden wij het zonder ministers en beampten kunnen stellen!' — redeneert de opportunist, deze filister in merg en been, die eigenlijk helemaal niet aan de revolutie en haar scheppingskracht gelooft, maar er zelfs doodsbang voor is (zoals onze mensjewieken en S.R.-en).

'Men moet uitsluitend aan de vernietiging van de oude staatsmachine denken! Waarom zouden we ons bekommeren om de concrete lessen van vroegere proletarische revoluties en analyseren *waardoor en hoe* het vernietigde moet worden vervangen?' — zo redeneert de anarchist (natuurlijk een van de betere anarchisten, en niet een die in het gevolg van de heren Kropotkin c.s. achter de bourgeoisie aansukfelt). Bij de anarchisten hebben wij dus te maken met een tactiek van *vertwijfeling*, doch niet met revolutionaire arbeid aan een concrete taak; een arbeid die onverbiddelijk en stoutmoedig zijn moet, maar tegelijkertijd ook de praktische voorwaarden voor het oplossen van concrete taken in het oog heeft te houden.

Marx leert ons beide dwalingen te vermijden; hij leert ons heel de oude staatsmachine in heldhaftige strijd te vernietigen en de kwestie tegelijkertijd concreet te stellen: De Commune bleek in staat op korte termijn een nieuwe proletarische staatsmachine op stapel te zetten door met genoemde maatregelen de democratie uit te breiden en de bureaucratie te liquideren. Laat ons dus van de communards, van de leden der Commune, revolutionaire moed leren en in hun praktische maatregelen een uitgangspunt zien voor de door ons te nemen praktisch noodzakelijke en reëel mogelijke maatregelen. Door deze weg te volgen zullen wij tot algehele opheffing van de bureaucratie komen.

Wij zijn hiervan verzekerd omdat het socialisme de arbeidsdag verkort, de volksmassa's tot nieuw leven verheft en de meerderheid der bevolking levensvoorwaarden biedt, die letterlijk iedereen in de gelegenheid stellen 'staatsfuncties' te vervullen, hetgeen tot een volkomen afsterven van elke soort staat zal leiden.

'...Het is niet de taak van de massastaking', vervolgt Kautsky, 'om de staatsmacht te vernietigen, maar wel om een regering op een bepaald punt tot toegeven te dwingen, of een vijandig gezinde regering te vervangen door een die het proletariaat tegemoet komt... Nooit ofte nimmer kan dit' (de overwinning van het proletariaat op een vijandige regering) 'tot een vernietig-

ging van de staatsmacht leiden, doch steeds slechts tot een *verschuiving* van de machtsverhoudingen *binnen de staatsmacht*. . . En het doel van onze politieke strijd blijft daarbij onveranderd: verovering van de staatsmacht door het verwerven van de meerderheid in het parlement en door dit boven de regering te plaatsen.

Dat is reeds je reinste en banaalste opportunisme: de revolutie praktisch afdanken, maar met de lippen blijven belijden. Kautsky's gedachten reiken niet verder dan een 'aan het proletariaat tegemoetkomende regering'. Vergelijken bij het jaar 1847, toen het 'Communistisch Manifest' 'de organisatie van het proletariaat tot heersende klasse' proclameerde, is dat een hele stap achteruit!

Kautsky zal moeten overgaan tot de hem zo verleidelijk voorkomende 'eenheid' met mensen als Scheidemann, Plechanow en Vandervelde, die immers allen bereid zijn te strijden voor een regering die 'het proletariaat tegemoet komt'.

Wij echter laten het aankomen op een scheuring met deze verraders van het socialisme en zullen strijden voor de vernietiging van de hele oude staatsmachine, opdat het gewapende proletariaat zelf *regering wordt*. En dat is iets heel anders!

Kautsky zal zich in het aangename gezelschap bevinden van mensen als Legien en David, Plechanow, Potresow, Tseretelli en Tsjernow, die alleszins bereid zijn te strijden voor een 'verschuiving van de machtsverhoudingen binnen de staatsmacht' en voor het 'verwerven van de meerderheid in het parlement, dat boven de regering wordt geplaatst'. . . Een zeer edel en voor de opportunisten volkomen aanvaardbaar doel, waarbij alles netjes binnen het raam van de burgerlijk-parlementaire republiek blijft.

Wij echter zullen met de opportunisten breken. En het hele klassebewuste proletariaat zal aan onze zijde staan in de strijd, — niet voor een 'verschuiving van de machtsverhoudingen', maar voor het *omverwerpen van de bourgeoisie*, voor de *vernietiging* van het burgerlijke parlamentarisme, voor een democratische republiek als de Com-

mune, of een Republiek van Sowjets van arbeiders- en soldatenafgevaardigden; voor de revolutionaire dictatuur van het proletariaat.

* * *

Ter rechterzijde van Kautsky vindt men binnen het internationale socialisme stromingen als die van de 'Sozialistische Monatshefte'³⁶ in Duitsland (Legien, David, Kolb en vele anderen, waaronder ook de Scandinaviërs Stauning en Branting); de aanhangers van Jaurès en Vandervelde in Frankrijk en België; Turati, Treves en andere vertegenwoordigers van de rechtervleugel in de Italiaanse partij;³⁷ de 'Fabian Society' en de 'Independent Labour Party' ('Onafhankelijke Arbeiderspartij', die in werkelijkheid altijd van de liberalen afhankelijk is geweest) in Engeland³⁸ en meer van dat moois. Al deze heren die een ontzaglijke, vaak zelfs overheersende rol spelen bij het parlementaire werk en in de publicaties van hun partij, wijzen de dictatuur van het proletariaat ronduit af en voeren een onverbloemd opportunistische politiek. Voor deze heren staat 'dictatuur' van het proletariaat in 'tegenstelling' tot democratie!! Als het er op aan komt onderscheiden zij zich vrijwel niet van kleinburgerlijke democraten.

Deze omstandigheid in aanmerking genomen, mag men de conclusie trekken dat de IIde Internationale wat betreft de overgrote meerderheid van haar officiële vertegenwoordigers, geheel tot het opportunisme is afgezaakt. De ervaringen van de Commune werden of vergeten of vervalst. Men heeft de arbeidersmassa's niet gewaarschuwd dat het ogenblik nadert waarop zij moeten aanvallen, de oude staatsmachine vernielen en door een nieuwe vervangen, teneinde hun politieke heerschappij op deze wijze tot grondslag van de socialistische maatschappij te maken. Integendeel! Men heeft de massa's hiervan afgehouden en de 'verovering van de macht' zó voorgesteld, dat er duizend achterdeurtjes open blijven voor het opportunisme.

Dit vervalsen en doodzwijgen van het standpunt dat de proletarische revolutie t.o.v. de staat moet innemen, heeft uiteraard een grote rol gespeeld in een tijdperk, waarin de staten met hun, tengevolge van de imperialistische wedloop versterkte militaire apparaat tot oorlogszuchtige monsters zijn geworden, die miljoenen mensenlevens offeren om te beslissen of Engeland dan wel Duitsland, het ene dan wel het andere financierskapitaal op aarde zal heersen.*

* In het manuscript volgt dan nog:

VII

DE ERVARINGEN VAN DE RUSSISCHE REVOLUTIES VAN 1905 EN 1917

Het in de aanhef genoemde thema is zo onuitputtelijk en veelomvattend, dat men er vele boekdelen aan zal moeten wijden. In deze brochure zullen wij ons natuurlijk moeten beperken tot de allerbelangrijkste ervaringslessen, voor zover ze direct verband houden met de taken van het proletariaat ten opzichte van de staatsmacht tijdens de revolutie. (Hier breekt de tekst af.—Red.)

Nawoord bij de eerste druk

Deze brochure werd in augustus-september 1917 geschreven. Het VIIde hoofdstuk, over 'De ervaringen van de Russische revoluties van 1905 en 1917' had ik reeds in ontwerp gereed. Maar verder dan de aanhef ben ik niet gekomen — ik werd 'gestoord' door de politieke crisis aan de vooravond van de Oktober-revolutie. Over zo'n 'storing' kan men zich alleen maar verheugen! Ik zal dus het tweede deel van de brochure (gewijd aan 'De ervaringen van de Russische revoluties van 1905 en 1917') voor langere tijd moeten uitstellen. Het is aangenamer en nuttiger de 'ervaringen van de revolutie' mee te helpen maken, dan er over te schrijven.

Petrograd, 30 november 1917

De schrijver

Over de staat

Lezing, gehouden in de Swerdlow-Universiteit³⁹
op 11 juli 1919

Kameraden! Volgens uw studieplan, waarvan men mij in kennis stelde, is het onderwerp van onze bespreking vandaag het vraagstuk van de staat. Ik weet niet in hoeverre u al met dit vraagstuk vertrouwd bent. Als ik mij niet vergis, is uw cursus pas begonnen en krijgt u voor het eerst gelegenheid dit vraagstuk in zijn verband te benaderen. In dit geval is het niet uitgesloten dat het mij in deze eerste lezing niet zal lukken dit moeilijke vraagstuk voor iedereen duidelijk en begrijpelijk genoeg uit de doeken te doen. Ik verzoek u dan ook dat eventueel niet te somber op te vatten, want dit vraagstuk is een van de meest gecompliceerde en moeilijke; een vraagstuk waarin de burgerlijke geleerde auteurs en filosofen meer dan in welk ander verwarring gesticht hebben. U zult dit vraagstuk dan ook nooit ineens, na een enkele korte lezing onder de knie kunnen krijgen! U doet goed de passages in deze eerste lezing, die u niet begreep of die onduidelijk waren, te noteren om er een tweede, derde en vierde maal op terug te komen en alle onklaarheid op te helderen met behulp van boeken of op verdere colleges en discussies. Ik hoop dat het zal lukken nogmaals bijeen te komen, zodat we over alle gerezen vragen van mening kunnen wisselen en datgene nog eens door kunnen nemen, wat het onduidelijkst bleef. Ik hoop bovendien dat u behalve voor colleges en disputen, de nodige tijd zult vinden om althans de

belangrijkste werken van Marx en Engels te bestuderen. In de lijst van aanbevolen lectuur en in de studieboeken die de studenten van regerings- en partijscholen ter beschikking staan in uw bibliotheek, zult u ongetwijfeld deze belangrijkste werken kunnen vinden. Mogelijkerwijs zullen sommigen onder u afgeschrikt worden door de moeilijke uiteenzettingen en daarom wil ik nogmaals waarschuwen dat dit er u niet van mag weerhouden door te zetten. Dat wat de eerste keer onbegrijpelijk lijkt, wordt duidelijk na een volgende lezing, of nadat u de kwestie van een andere kant benaderd heeft, want ik herhaal dat het vraagstuk van de staat zo gecompliceerd is en door de burgerlijke geleerden en auteurs zó werd verward, dat een ieder die het ernstig bij de horens wil vatten, meerdere malen er op terug zal moeten komen en het in gedachte zal moeten wenden en keren, om er een duidelijke en onwrikbare voorstelling van te krijgen. Terugkomen op deze kwestie zal u niet moeilijk vallen, want zij is zo beslissend en fundamenteel voor het hele politieke leven, dat u niet alleen in de stormachtige revolutionaire tijd die wij nu meemaken, maar ook in de rustigste vredesperiodes, iedere dag weer in elke krant en met betrekking tot een willekeurig economisch of politiek probleem geconfronteerd zult worden met de vragen: wat is de staat, wat is zijn eigenlijke aard, welke betekenis heeft hij, en hoe staat onze partij, de partij der communisten die strijden om het kapitalisme omver te werpen, tegenover deze staat? Elke dag zult u aanleiding hebben om op deze vragen terug te komen! Daarbij komt het er op aan dat u er zich met behulp van deze lectuur, lezingen en discussies in bekwaamt het vraagstuk zelfstandig tegemoet te treden. Dit is noodzakelijk omdat het zich bij alle mogelijke onbenullige gelegenheden en naar aanleiding van de meest verschillende onderwerpen in debatten met tegenstanders, op de meest verrassende wijze aan u zal opdringen. Pas wanneer u geleerd zult hebben dit probleem zelfstandig te ontleden, zal uw overtuiging goed genoeg gegrondvest zijn om haar overal met succes te verdedigen tegen wie dan ook.

Na deze korte opmerkingen kan ik nu overgaan tot het vraagstuk zelf: wat is de staat, hoe is hij ontstaan, en welk standpunt moet de voor de volledige omverwerping van het kapitalisme strijdende partij der arbeidersklasse, de partij der communisten, in het algemeen ten opzichte van de staat innemen?

Ik heb er al op gewezen dat wel geen ander vraagstuk door de vertegenwoordigers van de burgerlijke wetenschap — filosofen, rechtsgeleerden, economen en journalisten, zo zeer al of niet opzettelijk is verward, als het vraagstuk van de staat. Nog steeds wordt dit vraagstuk maar al te vaak met godsdienstige kwesties verward; niet alleen de verdedigers van kerkelijke leerstelling (voor wie dit vanzelf spreekt), maar zelfs lieden die vrij van religieuze vooroordelen menen te zijn, trekken de specifieke kwestie van de staat zeer dikwijls in de sfeer van de theologie en pogen — vaak met een ingewikkelde ideëfilosofische motivering — een leer te construeren, volgens welke de staat iets goddelijks, bovennatuurlijks zou zijn, een geheimzinnige kracht die de mensheid buiten de mensen om tot leven bracht en ze iets geeft of kan geven, dat slechts van goddelijke oorsprong kan zijn. Inderdaad is deze leer zó nauw met de belangen van de uitbuitende klassen der landheren en kapitalisten verbonden, staat zij zó zeer in dienst van deze belangen en doordringt zó intensief alle gewoonten, alle opvattingen en heel de wetenschap van de vertegenwoordigers der bourgeoisie, dat u bij iedere stap op overblijfselen ervan zult stoten. Zelfs de opvatting over de staat van de heren mensjewieken en SR-en, die verontwaardigd de beschuldiging afwijzen, dat zij door religieuze vooroordelen zijn bevangen, en die menen de kwestie van de staat nuchter te kunnen bezien, — zelfs hun opvatting is van deze leer doordrongen. Dat dit vraagstuk zo verward en gecompliceerd is, komt omdat het meer dan elk ander vraagstuk (behalve de grondslagen van de economische wetenschap), de belangen der heersende klassen raakt. De leer van de staat moet de sociale voorrechten, het bestaan van uitbuiting en dat van het kapitalisme rechtvaardigen! Juist daarom is het zo

volkomen fout in deze kwestie onpartijdigheid te verwachten en er van uit te gaan dat de heren die zo 'wetenschappelijk' doen, u hier ook een zuiver wetenschappelijk standpunt zouden kunnen opdienen. Wanneer u het vraagstuk leert kennen en er diep genoeg in doordringt, zult u merken dat er ten aanzien van de staat, de staatkunde en de theorie van de staatsleer, een voortdurende strijd heerst tussen de verschillende klassen, een strijd die wordt weerspiegeld door (of zijn uitdrukking vindt in) antagonistische opvattingen over het wezen van de staat, zowel als over zijn rol en betekenis.

Om dit vraagstuk zo wetenschappelijk mogelijk te behandelen, moet men een, zij het ook slechts vluchtig overzicht geven van zijn ontstaan en verdere historische ontstaan en verdere historische ontwikkeling. Wanneer men te maken heeft met sociale wetenschappen, doet men het best geen ogenblik het historische verband te vergeten en in iedere kwestie uit te gaan van haar historische ontstaan en belangrijkste ontwikkelingsfases, teneinde uit dit ontwikkelingsproces de huidige stand van zaken af te leiden. Dit is niet alleen de meest betrouwbare methode, maar ook een noodzakelijke vereiste, wil men zich werkelijk de gewoonte eigen maken, iedere kwestie op de goede manier aan te pakken, zonder daarbij te verdwalen in een eindeloze doolhof van bijzaken en tegenstrijdige meningen.

Ik hoop dat u met betrekking tot de staat gebruik zult maken van Engels' werk 'De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat'.⁴⁰ Dit is een der standaardwerken van het moderne socialisme. In elke zin ervan kan men vertrouwen hebben, het vertrouwen dat die niet lukraak, maar op grond van een ontzaglijk historisch en politiek feitensmateriaal is neergeschreven. Ongetwijfeld zijn niet alle gedeelten van dit werk even toegankelijk en begrijpelijk, want sommige vooronderstellen bij de lezer een zekere historische en economische kennis. Maar alweer zeg ik dat men zich niet moet laten afschrikken wanneer niet alles meteen duidelijk is. Dat is het namelijk vrijwel voor niemand. Maar wanneer u het later met

groeijende belangstelling wederom ter hand neemt, zult u zo niet alles, dan toch het grootste deel begrijpen. Ik maak u op dit boek opmerkzaam omdat het de zaak in bovenbedoelde zin op de juiste manier aanpakt. Het begint met een historische uiteenzetting over het ontstaan van de staat.

Evenals ieder ander vraagstuk (bv. het ontstaan van het kapitalisme, de onderlinge uitbuiting van mensen, het socialisme en zijn ontstaan, zowel als de voorwaarden die het hebben voortgebracht), kan men het vraagstuk van de staat pas ernstig, met kans op succes aanpakken nadat men zijn ontwikkeling als historisch geheel heeft bekeken. Daarbij moet men uitgaan van het feit dat de staat niet altijd bestaan heeft. Er is een tijd geweest toen er nog geen staat bestond. Deze ontstaat namelijk dáár en dán, waar en wanneer de maatschappij zich in klassen splitst, en er uitbuiters en uitgebuiten komen.

Zolang de eerste vorm van menselijke uitbuiting, de eerste vorm van klassensplitsing (in slavenhouders en slaven) nog niet bestond, heerste de patriarchale of, zoals ze ook wel genoemd wordt, de *clan*-familie (clan = geslacht, gens, verwantschapsgroep). In de levenswijze van vele volken vindt men duidelijke sporen van deze oertijden terug, en u hoeft slechts een willekeurig boek over oergeschiedenis op te slaan, om telkens weer met de neus op gegevens te stoten, waaruit blijkt dat er een tijd is geweest die iets van oercommunisme had en waarin maatschappelijke splitsing in slavenhouders en slaven niet bestond. Er was toen ook geen staat, geen speciaal apparaat voor het systematisch gewelddadig neerhouden van de bevolking. Want zo'n apparaat noemt men staat.

In de oermaatschappij, toen de mensen in kleine verwantschapsgroepen leefden, toen zij nog niet veel meer dan wilden waren en zich op de laagste trappen van ontwikkeling bevonden; in een tijdperk dus, waarvan de huidige beschaafde mensheid door ettelijke duizenden jaren is gescheiden, was er nog niets dat op het bestaan van een staat wees. De gewoonte, of wel *usance* was hier beslissend; de gensoudsten bezaten achting, gezag en een macht

die ook wel door vrouwen werd uitgeoefend (de positie van de vrouw was heel anders dan haar rechteloze ondergeschiktheid van thans), maar nergens vinden we een speciale, afgezonderde *categorie* van mensen die de anderen regeren en daartoe systematisch beschikken over een duurzaam dwangapparaat. Het is u allen duidelijk dat zo'n geweldsapparaat tegenwoordig bestaat uit gewapende afdelingen, gevangenen en alle verdere middelen waarmee men iemand een vreemde wil opdringt, en die gezamenlijk het wezen van de staat vormen.

Wanneer wij ons losmaken van al de zgn. geloofsstellingen, van alle boerenbedrog en gefilosofeer, waaraan vele burgerlijke geleerden zich zo gaarne te buiten gaan; wanneer wij dan de eigenlijke aard van de zaak navorzen, zal steeds weer blijken dat de staat niets anders is dan zo'n los van de samenleving staand regeringsapparaat. De staat verschijnt op het toneel zodra zich een aparte groep mensen afzondert, die geen andere bezigheid heeft dan te regeren, en die speciale machtsmiddelen als gewapende militaire eenheden, gevangenen en dergelijke nodig heeft om zijn wil aan de anderen op te dringen.

Maar er is een tijd geweest toen de staat niet bestond, toen het interne verband van de samenleving, de discipline en de arbeidsorde in stand werden gehouden door de macht der gewoonte en de traditie, door het gezag of de achting die de gensoudsten of de vrouwen (die toentertijd vaak niet alleen dezelfde rechten hadden als de mannen, maar dikwijls zelfs een hogere plaats innamen) genoten, en toen er geen bijzondere categorie bestond van mensen, die zich speciaal met regeren bezighielden. De geschiedenis toont aan dat de staat als bijzonder apparaat voor het in bedwang houden van mensen, alleen daar en dan ontstond, waar en wanneer de splitsing van de maatschappij in klassen plaatshad, d.w.z. in groepen waarvan de ene zich voortdurend de arbeid der andere kan toeëigenen, en waarbij dus de een de ander uitbuit.

Deze historische indeling van de maatschappij in klassen is een fundamenteel feit dat wij steeds duidelijk voor ogen moeten houden. In de loop van duizenden jaren toont

de ontwikkeling van alle mensenmaatschappijen ons overal een dergelijk algemeen wetmatig, onveranderlijk en consequent proces; eerst de oorspronkelijke patriarchale oermaatschappij waarin geen klassen of aristocraten bestonden; dan een op slavernij berustende maatschappij van slavenhouders. Het hele moderne beschaafde Europa heeft dit doorgemaakt; tweeduizend jaar geleden was de slavernij daar zonder meer overheersend. Hetzelfde geldt voor de overgrote meerderheid der volkeren in de overige werelddelen. Bij de minst ontwikkelde volken zijn ook nu nog overblijfselen van slavernij te vinden en als instelling bestaat de slavernij ook thans nog, bv. in Afrika! Slavenhouders en slaven vormden de eerste grote klassen. De enen bezaten niet alleen alle produktiemiddelen, de grond en de toen nog zeer primitieve werktuigen, maar zij bezaten ook mensen. Slavenhouders worden zij genoemd, en degenen die het werk voor ze verrichten, heten slaven.

Op deze vorm volgde historisch een andere: de lijfeigenschap. In de overgrote meerderheid der landen ontwikkelde de slavernij zich tot deze lijfeigenschap. De maatschappij was nu hoofdzakelijk gesplitst in feodale landheren en lijfeigene boeren. Wat de vorm betreft waren de betrekkingen tussen de mensen veranderd. De slavenhouders beschouwden de slaven als hun eigendom, de wet bekrachtigde deze opvatting en beschouwde de slaven als dingen die zich geheel in het bezit van de slavenhouders bevonden. Ten opzichte van de lijfeigene boeren bleven klasseonderdrukking en afhankelijkheid gehandhaafd, maar de feodale heer bezat de boeren niet meer als dingen; hij had slechts recht op hun arbeid en kon ze dwingen tot het vervullen van bepaalde diensten. U weet allen dat de lijfeigenschap vooral in Rusland, waar ze het langst is blijven bestaan en de ruwste vormen had aangenomen, praktisch in niets van slavernij verschilde.

Verder. Naarmate de handel zich uitbreidde, een wereldmarkt tot stand kwam en het geldverkeer zich ontwikkelde, ontstond binnen de feodale maatschappij een nieuwe klasse, de klasse der kapitalisten. Uit de waar, uit de warenruil en de opkomende macht van het geld

ontstond de macht van het kapitaal. Tegen het einde van de 18de en in de loop van de 19de eeuw hadden overal ter wereld revoluties plaatsgegrepen. De lijfeigenschap werd uit alle Westeuropese landen verdrongen. In Rusland geschiedde dit later dan elders, maar ook hier kwam in 1861 een omwenteling tot stand, met het gevolg dat de bestaande maatschappijvorm door een andere werd vervangen: in de plaats van het feodalisme trad het kapitalisme. De splitsing in klassen en allerlei sporen en overblijfselen van het feodale recht bleven weliswaar bestaan, maar toch onderging de klasse-indeling in haar geheel een vormverandering.

De eigenaars van kapitaal, grond en fabrieken vormden en vormen in alle kapitalistische landen slechts een zeer kleine minderheid der bevolking, die echter volledig beschikt over de gezamenlijke arbeid van het volk en dus ook over de hele arbeidersmassa, waarvan het merendeel tot de proletariërs en dagloners behoort, die in het productieproces hun levensonderhoud vinden door hun arbeidskracht te verkopen. Daardoor zijn deze eigenaars in staat de massa's net zo te onderdrukken en uit te buiten als het hun belijft. De boeren die onder de lijfeigenschap reeds geïsoleerd en vernederd waren, werden met de overgang naar het kapitalisme deels (merendeels) proletariërs en deels (de minderheid) ondernemers die zelf arbeiders huurden en de bourgeoisie vormden op het platteland.

De overgang van de maatschappij uit de primitieve slavernij naar het feodalisme en vervolgens naar het kapitalisme is een van de kardinale feiten die u steeds in het oog moet houden. Alleen wanneer u zich hier streng aan houdt en alle politieke kwesties binnen het raam van deze fundamentele ontwikkeling behandelt, bent u in staat ze juist te beoordelen en te begrijpen waarop zij betrekking hebben. Elk van deze grote historische tijdperken — dat van slavernij, dat van het feodalisme en dat van het kapitalisme — omvat tientallen en honderden eeuwen, en toont ons zo'n massa politieke vormen, zo'n verscheidenheid aan politieke theorieën, meningen en revoluties, dat

men in deze buitengewone bontheid en kolossale veelheid (speciaal t.a.v. de politieke, filosofische en andere theorieën der burgerlijke geleerden en politici) alleen dan zijn weg kan vinden, wanneer men de vormveranderingen der klasseheerschappij en de splitsing der maatschappij in klassen consequent als leidraad benut en vanuit dit standpunt alle maatschappelijke, economische, politieke, geestelijke, religieuze e.a. vraagstukken tegemoet treedt.

Wanneer u de staat beschouwt van dit kardinale klassestandpunt zult u er zich van overtuigen dat er, zoals ik reeds zei, vóór de splitsing van de maatschappij in klassen géén staat bestond! Naarmate de maatschappelijke splitsing in klassen ontstaat en zich consolideert, ontstaat en consolideert zich tevens de staat.

De geschiedenis van de mensheid toont ons tientallen en honderdtallen landen die slavernij, feodalisme en kapitalisme hebben doorgemaakt en doormaken. Niettegenstaande de geweldige historische veranderingen, politieke peripetieën en revoluties, die met deze ontwikkeling van de mensheid, met de overgang van slavernij via feodalisme naar kapitalisme en naar de hedendaagse wereldstrijd tegen het kapitalisme, verbonden waren, kan men in al deze landen het ontstaan van staten constateren. De staat was altoos een soort apparaat dat zich van de maatschappij afzondert en bestaat uit groepen van mensen die zich uitsluitend of in hoofdzaak bezighouden met regeren. De bevolking valt uiteen in mensen die geregeerd worden en beroepsregeerders die zich boven de maatschappij stellen en die men vertegenwoordigers van de staat noemt. Dit apparaat, deze groep mensen die de overigen regeert, maakt altijd gebruik van een bijzondere organisatie tot uitoefening van dwang en lichamelijk geweld, onverschillig of deze geweldpleging aan de medemensen geschiedt met knuppels, zoals in de oertijd; met meer volmaakte wapens, zoals in het tijdperk van de slavernij; met vuurwapens die in de Middeleeuwen opkwamen, of tenslotte met het moderne 20-eeuwse wapentuig dat technische wonderen bereikt en geheel op de nieuwste verworvenheden van de moderne techniek berust. De

methoden van geweldpleging zijn veranderd, maar in iedere staat, waar ook ter wereld, bestond een groep mensen die regeerden, commandeerden, heersten, en die ter handhaving van hun macht een apparaat hanteerden voor het uitoefenen van fysieke dwang en het plegen van geweld met behulp van wapentuig dat in overeenstemming was met het technische niveau van het betreffende tijdperk. Slechts door deze algemene verschijnselen van naderbij te beschouwen en ons af te vragen waarom er geen staat was toen er geen klassen, geen uitbuiters en uitgebuitenen bestonden, en waarom zijn ontstaan met dat der klassen is verbonden, kunnen wij het wezen en de betekenis van de staat concreet benaderen.

De staat is een machine voor het instandhouden van de heerschappij van de ene klasse over de andere. Vóór het tijdperk van de slavernij, toen er nog geen klassen bestonden, toen de menselijke arbeid nog zeer weinig opleverde maar op een grotere mate van gelijkheid berustte; toen de oermens zich met de grootste moeite de voor zijn primitieve bestaan noodzakelijke middelen verschafte, kon er nog geen sprake zijn van een bijzondere groep lieden die zich speciaal met besturen bezighielden en over de hele overige bevolking heersten. Pas toen de slavernij, deze eerste vorm van klassemaatschappij, opkwam; toen de bepaalde klasse die zich uitsluitend met de primitiefste vormen van veldarbeid bezighield, een zeker overschot begon te produceren boven hetgeen voor het meest schamele bestaan van de slaaf beslist noodzakelijk was, en dit overschot in handen van de slavenhouders terecht kwam; toen er op deze basis een klasse van slavenhouders ontstond — toen werd ook de staat noodzakelijk om het bestaan van deze klasse te handhaven.

Zo ontstond de staat der slavenhouders, het apparaat dat dezen de macht verschafte en de mogelijkheid bood alle slaven te doen gehoorzamen. Zowel de maatschappij als de staat was toentertijd veel kleiner dan thans en het verbindingsapparaat was veel en veel zwakker. De huidige verkeersmiddelen bestonden toen nog niet. Bergen, rivieren en zeeën vormden veel grotere hindernissen dan

thans en de staat ontstond binnen veel engere aardrijkskundige grenzen. Het technisch zwakke staatsapparaat functioneerde op een betrekkelijk klein grondgebied en zijn activiteiten waren zeer begrensd. Maar toch was het een apparaat dat de slaven dwong zich in de slavernij te schikken en dat het ene deel van de bevolking de mogelijkheid gaf, het andere deel neer te houden en te onderdrukken. Zonder permanent machtsapparaat kan men de meerderheid van de bevolking niet dwingen stelselmatig arbeid te verrichten voor een minderheid. Zolang er geen klassen waren, bestond zo'n apparaat dan ook niet. Toen de klassenindeling ontstond, verscheen met het toenemen en toespitsen van deze indeling, steeds overal als bijzondere instelling — de staat. Daarbij waren de vormen waarin de staat optrad, buitengewoon verscheiden. Reeds in de destijds meest ontwikkelde en beschaafde landen, als het oude Griekenland en het Romeinse Rijk, waar de slavernij overheerste, traden de meest verschillende staatsvormen op. Reeds toen ontstond het onderscheid tussen monarchie en republiek, aristocratie en democratie: de monarchie als heerschappij van de enkeling; de republiek die uitsluitend gekozen machthebbers kent; de aristocratie als heerschappij van een betrekkelijk geringe minderheid, en de democratie als heerschappij van het volk (democratie betekent in het Grieks letterlijk volksheerschappij). Al deze verschillen ontstonden in het tijdperk van de slavernij, waarin de staat, zij het als monarchie, dan wel als aristocratische of democratische republiek, steeds allereerst een slavenhoudersstaat was.

In iedere cursus over de geschiedenis der Oudheid wordt de strijd behandeld tussen monarchale en republikeinse staatsvorm, maar waar het op aan kwam, was dat de slaven niet als mensen werden beschouwd — niet als staatsburgers en zelfs niet als mensen! Het Romeinse recht beschouwde ze als dingen. Evenals alle andere wetten ter bescherming van de persoon, had ook de wet op moord alleen betrekking op vrijen. De wetten beschermden alleen de slavenhouders — de enige volledig gerechtigde staatsburgers. Of men nu de monarchie of de republiek uitriep,

steeds was het een slavenhoudersmonarchie of een slavenhoudersrepubliek! De slavenhouders genoten hier alle rechten, terwijl de slaven krachtens de wet dingen waren, waarop men elke geweldpleging kon toepassen en die men zelfs straffeloos kon vermoorden. De slavenhoudersrepublieken onderscheidde men al naar hun interne organisatie, nl. — aristocratische en democratische republieken. In de aristocratische republiek nam een gering aantal bevoorrechte lieden aan de verkiezingen deel; in de democratische kozen allen, d.w.z. alle slavenhouders, allen met uitzondering van de slaven. Dit kardinale feit moet men absoluut in het oog behouden omdat het het wezen van de staat duidelijk doet uitkomen en in het juiste licht stelt.

De staat is een machine tot het onderdrukken van de ene klasse door de andere; een machine waarmee de ene klasse de overige, onderworpen klassen tot gehoorzaamheid dwingt. De vorm van die machine kan verschillend zijn: in de slavenhoudersstaat kwamen zowel monarchie als aristocratische of zelfs democratische republiek voor. De regeringsvormen waren dus zeer menigvuldig, maar het wezen van de zaak bleef onveranderd: de slaven vormden een rechteloze, onderdrukte klasse en werden niet als mensen beschouwd. Hetzelfde zien we in de feodale staat.

De wijziging der vormen van uitbuiting veranderde de slavenhoudersstaat in een feodale staat. Dit had een geweldige betekenis. Onder de slavernij heerste volledige rechteloosheid van de slaaf die niet als mens gold; in de feodale maatschappij heerste de gebondenheid van de boer aan de grond. Het voornaamste kenmerk van het feodalisme was dat de boeren (die toentertijd de meerderheid vormden; de stedelijke bevolking was nog zeer gering) aan de grond gebonden waren. Hieruit ontsproot ook het begrip lijfeigenschap. De boer mocht een bepaald aantal dagen voor zichzelf de grond bewerken die de landheer hem ter beschikking stelde, maar de overige tijd moest hij zonder vergoeding voor deze werken. Het wezen van de klassenmaatschappij bleef bestaan, want de maat-

schappij berustte op het uitbuiten van de ene klasse door de andere. Alleen de landheren bezaten volledige rechten; de boeren waren rechteloos. In de praktijk was er maar heel weinig verschil tussen hun positie en die der slaven in de slavenhoudersstaat. Toch opende zich een brede weg naar hun bevrijding, en wel omdat de lijfeigen boer niet direct eigendom van de landheer was. Hij kon een deel van zijn tijd op zijn eigen akker doorbrengen en als het ware tot op zekere hoogte zichzelf toebehoren. Daarbij geraakte de lijfeigenschap steeds meer in verval door de grotere mogelijkheid voor ruilhandel en handelsbetrekkingen, waarbij het aantal zich bevrijdende boeren voortdurend steeg. De feodale maatschappij is altijd heel wat gecompliceerder samengesteld geweest dan die der slavenhouders. Zij bood aanzienlijke mogelijkheden voor de ontwikkeling van handel en nijverheid, hetgeen toen reeds naar het kapitalisme leidde. In de Middeleeuwen was de lijfeigenschap overheersend. Ook toen waren de vormen waarin de staat optrad verschillend. Monarchie en republiek bestonden toen, zij het minder scherp omlijnd, eveneens, maar de macht was onveranderd in handen van de feodale landheren. De lijfeigen boeren bezaten geen enkel politiek recht.

Zowel onder de slavernij, als onder het feodalisme kan een geringe minderheid niet heersen over de reusachtige meerderheid zonder dwang toe te passen. De geschiedenis bestaat uit een onafgebroken reeks pogingen der onderdrukte klassen om het juk van het knechtschap af te schudden. Onder de slavernij vonden er bevrijdingsoorlogen van slaven plaats, die vele tientallen jaren duurden. Terloops zij opgemerkt dat de Duitse communisten (de enige Duitse partij die werkelijk tegen de kapitalistische uitbuiting strijdt) de naam 'Spartakus' hebben aangenomen omdat deze een van de bekendste helden was van de grootste slavenopstanden omstreeks 2000 jaar geleden, toen het schijnbaar almachtige, geheel op slavernij berustende Romeinse Rijk vele jaren lang beefde onder de slagen van opstandige slaven die zich wapenden en onder leiding van Spartakus een enorm leger op de been brach-

ten. Tenslotte werden zij evenwel verslagen, gevangen genomen en door de slavenhouders gemarteld. Dergelijke burgeroorlogen komen gedurende de hele geschiedenis van de klassenmaatschappij voor. Ik noemde slechts de grootste in het tijdperk der slavernij, maar ook onder het feodalisme braken voortdurend boerenopstanden uit. In het middeleeuwse Duitsland bv. nam deze klassenstrijd tussen de landheren en boeren enorme afmetingen aan en groeide uit tot een burgeroorlog der boeren tegen de landheren. Ieder van u kent wel een Russisch voorbeeld van zulke hardnekkige boerenopstanden tegen de feodale heren.

Om zijn heerschappij te handhaven en zijn macht uit te oefenen, moest de landheer over een apparaat kunnen beschikken dat de mensenmassa's onder de duim en bijeen hield, en ze aan bepaalde wetten en reglementen onderwierp, die uiteindelijk alle ten doel hadden de macht der landheren over de lijfeigen boeren te handhaven. Dit was de feodale staat die in Rusland of in de zeer achterop geraakte Aziatische landen waar de lijfeigenschap ook heden nog bestaat, zowel de vorm van republiek als van monarchie kon aannemen. Was de staat monarchaal, dan werd de macht van een enkeling erkend; was hij 'n republiek, dan konden uit de landheren gekozen afgevaardigden er in meerdere of mindere mate deel aan hebben. Dit, voor zover het de feodale maatschappij betrof. Deze berustte op een verdeling in klassen, waarbij de overweldigende meerderheid (de lijfeigen boeren) volkomen afhankelijk was van de uiterst geringe minderheid der landheren die de grond bezaten.

De ontwikkeling van handel en warenomzet leidde tot de afscheiding van een nieuwe klasse — die der kapitalisten. Het kapitaal ontstond tegen het einde van de Middeleeuwen, toen de wereldhandel na de ontdekking van Amerika tot enorme ontwikkeling kwam; toen de hoeveelheid edele metalen toenam, goud en zilver tot ruilmiddelen werden en de geldomloop het mogelijk maakte geweldige rijkdommen in één hand te concentreren. In de hele wereld betekenden goud en zilver nu rijkdom... De eco-

nomische macht van de klasse der landheren nam af en die van de nieuwe klasse der vertegenwoordigers van het kapitaal breidde zich uit. De omvorming van de maatschappij leidde er toe dat alle burgers in schijn gelijk werden en de vroegere splitsing in slavenhouders en slaven wegviel. Voor de wet was iedereen nu gelijk, onafhankelijk van het soort kapitaal waarover hij beschikte, of hij nu grond in persoonlijk eigendom had, dan wel een armoedzaaier was die niets bezat dan zijn werkhanden. Iedereen wordt nu gelijk voor de wet, die allen in gelijke mate beschermt. De wet beschermt de bezittingen van wie ze heeft tegen de massa's die er van gespeend zijn, die niets anders bezitten dan hun werkhanden, geleidelijk verarmen, verpauperen en tot proletariërs worden. Zo is de kapitalistische maatschappij!

Uitvoerig kan ik hier niet op ingaan. U zult nog op deze kwestie terugkomen en meer over het karakter van de kapitalistische maatschappij te horen krijgen, wanneer het program van onze partij wordt besproken. Deze maatschappij trad tegen de lijfeigenschap en het oude feodale recht op onder de leuze van vrijheid. Maar dat was een vrijheid alleen voor de bezitters! En toen de lijfeigenschap werd afgeschaft (tegen het einde van de 18de en in het begin van de 19de eeuw; in Rusland later dan elders: in 1861), werd de feodale staat vervangen door de kapitalistische die de zogenaamde vrijheid van het hele volk verkondigt, verklaart de wil van het hele volk uit te drukken en loochent een klassenmaatschappij te zijn. Onder deze omstandigheden ontplooiden zich tussen de socialistische die voor de vrijheid van het hele volk strijden, en de kapitalistische staat een strijd die nu tot de oprichting van de socialistische Sowjet-republiek heeft geleid en die de hele wereld omvat.

Om de strijd te begrijpen die tegen het wereldkapitaal is aangeboden, om het wezen van de kapitalistische staat te doorgronden, moet men in het oog houden dat deze zelfde kapitalistische staat indertijd in naam van de vrijheid tegen het feodalisme te velde trok. De afschaffing van het feodalisme betekende vrijheid voor de vertegen-

woordigers van de kapitalistische staat, en bewees ze in zoverre een dienst, als de lijfeigenschap verdween en de boeren in staat werden gesteld als eigenaars te beschikken over de grond die zij door afkoop, dan wel bij stukjes en beetjes hadden verworven. De staat beschermde de eigendom, onverschillig hoe deze mocht zijn ontstaan, want hij berustte zelf op de particuliere eigendom. Zo werden de boeren in alle moderne beschaafde landen tot particuliere eigenaars van hun grond. De staat beschermde de particuliere eigendom eveneens wanneer de landheer een deel van zijn grond aan de boeren afstond, en wel door dan afkoop verplicht te stellen. Door de bezitters op alle mogelijke wijzen te ondersteunen en te helpen, verklaarde de staat als het ware: wij zijn voor onbeperkte particuliere eigendom! De staat erkende het recht op deze eigendom voor iedere koopman, iedere fabrikant en ondernemer. En deze maatschappij die op de particuliere eigendom berust, op de macht van het kapitaal en op de volslagen onderwerping van alle bezitloze arbeiders en werkende boerenmassa's, verklaart notabene te heersen op basis van vrijheid! In haar strijd tegen het feodalisme riep zij de vrijheid van bezit uit en was er bijzonder trots op dat de staat opgehouden zou hebben een klassenstaat te zijn!

Hoewel er dus uiterlijk vrijheid leek te bestaan, bleef de staat onveranderd een machine die de kapitalisten hielp de arme boeren en de arbeidersklasse er onder te houden. Hij proclameerde het algemeen kiesrecht en liet zijn adepten — predikanten, geleerden en filosofen — verklaren dat de klassenstaat had opgehouden te bestaan. Zelfs thans, nu de Socialistische Sowjet-republieken de strijd tegen deze staat hebben aangeboden, beschuldigen zij ons er van de vrijheid te vernietigen en een staat te stichten, die op dwang zou berusten, op onderdrukking van de een door de ander. En daarbij beweren zij dat hun staat democratisch en van het hele volk is! Nu we aan de vooravond staan van de socialistische wereldrevolutie, nu het socialisme in sommige landen reeds overwint en de strijd tegen het wereldkapitaal zich bijzonder toespitst, krijgt het vraagstuk van de staat enorme betekenis en komt in

het brandpunt van alle hedendaagse politieke kwesties, van alle politieke discussies te staan.

Zowel in Rusland als in een willekeurig beschaafder land vindt men thans geen partij, waar niet vrijwel alle politieke discussies, meningsverschillen en opvattingen nauw in verband staan met het begrip 'staat'. In de hele wereld bewegen de politieke debatten zich thans om het kardinale vraagstuk of de staat in een kapitalistisch land, (ook onder de democratische republiek en vooral in zo'n vrije democratische republiek als bv. Zwitserland of de V.S.) uitdrukking geeft aan de volkswil, aan het nationale streven en voortkomt uit een beslissing van het hele volk, dan wel een machine is waarmee de kapitalisten hun heerschappij over de arbeidersklasse en de boeren in stand houden. Wat beweert men al niet over het bolsjewisme! De burgerlijke pers scheldt op de bolsjewiki en letterlijk ieder blad herhaalt de gangbare beschuldiging, dat de bolsjewiki zich aan de volksheerschappij hebben vergrepen. Indien onze mensjewieken en S.R.-en in hun eenvoud van geest (is het wel eenvoud? of iets dat erger is dan bedrog?) menen de geestelijke vaders te zijn van de aantijging dat de bolsjewiki zich aan de vrijheid en de volksheerschappij zouden hebben vergrepen, dan is dat een belachelijke vergissing. Onder de rijkste kranten in de rijkste landen, die tientallen miljoenen uitgeven om de burgerlijke leugen en de imperialistische politiek in tientallen miljoenen exemplaren te verbreiden, is er tegenwoordig geen enkele die deze voornaamste argumenten en beschuldigingen tegen het bolsjewisme niet herhaalt, nl. dat Amerika, Engeland en Zwitserland vooruitstrevende, op de heerschappij van het volk berustende staten zijn, maar dat de bolsjewistische republiek een roversstaat is, die geen vrijheid kent, en dat de bolsjewiki zich aan de idee van de democratie vergrepen hebben en zelfs zo ver zijn gegaan dat zij die fraaie constituanten⁴¹ uit elkaar joegen! Deze vreselijke beschuldigingen tegen de bolsjewiki worden in de hele wereld nagekauwd. Ze dringen ons de vraag op, wat de staat nu eigenlijk precies is. Om deze beschuldigingen te kunnen begrijpen en ontleiden teneinde

er klassebewust (niet op grond van geruchten, maar goed gefundeerd) stelling tegen te nemen, moet men een duidelijke voorstelling hebben van wat de staat is. Er bestaan alle mogelijke kapitalistische staten en vele, reeds vóór de oorlog opgestelde theorieën die ten doel hebben ze te verdedigen. Om het vraagstuk op de juiste wijze te benaderen moeten wij al deze theorieën en opvattingen aan een grondige kritiek onderwerpen.

Ik heb u Engels' werk 'De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat' reeds aanbevolen. Juist daarin wordt uiteengezet dat iedere, ook nóg zo democratische staat waarin de grond en de produktiemiddelen privaateigendom zijn en het kapitalisme heerst, een kapitalistische staat is, een machine waarmee de kapitalisten de arbeidersklasse en de arme boeren er onder houden. Algemeen kiesrecht, een constituant, een parlement zijn slechts uiterlijkheden, een soort etalages die niet het geringste veranderen aan het wezen van de zaak!

De heerschappij van de staat treedt in verschillende vormen op en het kapitaal doet zijn macht al naar de omstandigheden gelden, maar de macht blijft metterdaad steeds in handen van de kapitalisten, of er nu censuskiesrecht of een ander, dan wel een democratische republiek bestaat. Ja, hoe democratischer die is, des te grover, cynischer is de heerschappij van het kapitaal. De Verenigde Staten van Amerika behoorden tot de meest democratische landen ter wereld, maar nergens heerst de macht van het kapitaal, de macht van een handjevol miljardairs over de hele maatschappij, zo grof en met zo'n openlijke omkoperij, als juist in Amerika (wie daar na 1905 is geweest kan er van meepraten!). Als het kapitaal eenmaal bestaat, heerst het over de hele samenleving, en geen democratische republiek, geen kiesrecht verandert iets aan het wezen van de zaak.

Vergeleken bij het feodale stelsel waren de democratische republiek en het algemeen kiesrecht natuurlijk een geweldige vooruitgang, want ze boden het proletariaat de mogelijkheid zich te organiseren en aaneen te sluiten en de gesloten, gedisciplineerde gelederen te vormen, die

thans een stelselmatige strijd tegen het kapitaal voeren. De lijfeigene boeren bezaten niets dat daar ook maar enigszins op leek, om van de slaven maar te zwijgen! Dezen kwamen, zoals wij weten, in opstand, maakten oproer en ontketenden zelfs boerenoorlogen, maar ze konden nooit een bewuste meerderheid voortbrengen, partijen die de strijd leidden; ze waren niet in staat te begrijpen waar hun weg heenvoerde en bleken zelfs op de meest revolutionaire momenten steeds werktuigen in handen van de heersende klassen. In het raam van de ontwikkeling van de menselijke samenleving betekenden de burgerlijke republiek, het parlementaire stelsel en het algemeen kiesrecht een enorme vooruitgang. De mensheid kwam tot het kapitalisme dat mede door het opbloeien van de steden de onderdrukte klasse der proletariërs voor het eerst de mogelijkheid tot zelfbesef bood, en tot het organiseren van een vele miljoenen tellende internationale arbeidersbeweging met socialistische partijen die de strijd der massa's klassebewust leidden. Zonder het kiesrecht en het parlementaire stelsel zou deze ontwikkeling van de arbeidersklasse onmogelijk zijn geweest en daarom heeft dit alles in de ogen der breedste massa's zelf zo'n grote betekenis gekregen. Daarom ook lijkt een kentering zo moeilijk te zijn. De burgerlijke leugen dat de staat vrij is en oproepen het algemeen belang te dienen, wordt niet alleen verkondigd door geleerden en geestelijken die bewust de zaak verdraaien, maar ook door een massa lieden die de oude vooroordelen zonder kwade bedoelingen napraten en die niet in staat zijn de overgang van het verouderde kapitalisme naar het socialisme te begrijpen. Niet alleen mensen die rechtstreeks afhankelijk zijn van de bourgeoisie; niet alleen zij die door het kapitaal onder druk gezet en omgekocht worden (een massa geleerden, kunstenaars, geestelijken enz. staan in dienst van het kapitaal), maar ook mensen die eenvoudig onder invloed staan van het gepraat over burgerlijke vrijheid, zijn allerwege vooringenomen tegen het bolsjewisme omdat de Sowjetrepubliek bij haar oprichting de burgerlijke leugen verwierp en openlijk verklaarde: jullie noemen je staat vrij,

maar in werkelijkheid is hij, zelfs als democratische republiek, zolang de particuliere eigendom bestaat niets anders dan een machine waarmee de kapitalisten de arbeiders onderdrukken. Hoe vrijer de staat is, des te duidelijker komt dit tot uitdrukking, bv. in Zwitserland en de Verenigde Staten van Amerika. Al lijkt alles in deze landen van buiten gezien ook nog zo mooi, al zijn het democratische republieken en wordt er veel gezwetst over arbeidersdemocratie en gelijke rechten voor alle burgers, toch heerst het kapitaal nergens zo meedogenloos, onbeschaamd en spectaculair, als juist in deze landen. Daarom ook loopt iedere poging van de arbeiders om hun positie wat grondiger te verbeteren, in Zwitserland en Amerika steeds op burgeroorlog uit. Het staande leger in deze landen is weliswaar klein (in Zwitserland bestaat een militie en iedere burger heeft een geweer thuis, terwijl in Amerika tot voor kort geen leger bestond), maar zodra er een staking uitbreekt, neemt de bourgeoisie de wapens ter hand, huurt soldaten en onderdrukt de staking. Nergens anders geschiedt dit zo ruw en meedogenloos als in Zwitserland en Amerika, en nergens openbaart zich de invloed van het kapitaal op het parlement zo sterk als daar. De macht van het kapitaal, van de beurs — daar komt het op aan! Het parlement en de verkiezingen zijn slechts marionetten, poppenkasten! Maar hoe langer hoe meer gaan de ogen der arbeiders open en vindt de idee van de Sowjetmacht verbreiding, vooral na het bloedige moorden dat we nu pas hebben meegemaakt. Steeds beter begrijpt de arbeidersklasse dat het noodzakelijk is een onverzoenlijke strijd tegen de kapitalisten te voeren.

Al is een republiek naar de vorm nog zo democratisch, zolang het een burgerlijke republiek is, waar de grond en de bedrijven particulier eigendom zijn gebleven en waar het particuliere kapitaal de bevolking uitbuit, d.w.z. zolang datgene wat in het programma van onze partij en in de Sowjet-grondwet wordt verklaard, onuitgevoerd blijft, blijft de staat een machine voor het onderdrukken van de enen door de anderen. En deze machine geven wij in handen van de klasse die de macht van het kapitaal moet

breken. Wij verwerpen het oude vooroordeel dat de staat algemene gelijkheid zou betekenen, want dat berust op bedrog: zolang er uitbuiting bestaat kan er geen gelijkheid zijn! Een grootgrondbezitter kan niet de gelijke zijn van een dagloner; een hongerige niet die van een dikbuik! Het proletariaat vaagt de machine die *staat* heet weg en roept de mensen, die met bijgelovige eerbied het sprookje van de volksheerschappij napraten, toe: dat is een leugen van de bourgeoisie! Wij hebben deze machine van de kapitalisten afgenomen en beschikken er nu zelf over. Wij zullen deze machine als een knuppel gebruiken om iedere vorm van uitbuiting, exploitatie, te vernietigen. En wanneer er op aarde geen gelegenheid meer zal bestaan om uit te buiten, wanneer er geen grondeigenaars en fabrieksbezitters, geen hongerenden naast zatten meer zullen zijn en ook niet meer kunnen zijn, dan pas zullen we deze machine bij het oud roest werpen! Dan zal er geen staat en geen uitbuiting meer bestaan. Dat is het standpunt van onze communistische partij! Ik hoop in mijn volgende lezingen nog herhaaldelijk op deze kwestie te kunnen terugkomen.

Aantekeningen

1. 'Staat en revolutie' werd door Lenin geschreven toen hij in augustus-september 1917 ondergedoken was. Reeds in de tweede helft van 1916 had hij gewezen op de noodzakelijkheid het vraagstuk van de staat theoretisch te onderzoeken. Omstreeks diezelfde tijd schreef Lenin ook het artikel 'De jeugdinternationale', waarin hij Boecharins anti-marxistisch standpunt met betrekking tot de staat kritiseerde en een uitvoerig artikel over de verhouding van het marxisme tot de staat in het vooruitzicht stelde. Op 17 februari 1917 schreef Lenin in een brief aan A. M. Kollontay dat hij bijna gereed was met de voorbereiding van een werk over de verhouding van het marxisme tot de staat. Dit werk was met kleine letters dicht op elkaar geschreven in een schrift met een blauwe kaft, dat de titel droeg: 'Het marxisme over de staat'. Hier waren citaten verzameld uit het werk van Marx en Engels, en ook uittreksels uit boeken van Kautsky, Pannekoek en Bernstein, voorzien van Lenins kritische randglossen, steekwoorden en conclusies.

Volgens het plan zou 'Staat en revolutie' moeten bestaan uit zeven hoofdstukken, maar het laatste, over 'De ervaringen van de Russische revoluties in 1905 en 1917' heeft Lenin niet meer geschreven en van dit hoofdstuk bestaat slechts een uitvoerig plan. In een briefje aan de uitgever schreef Lenin dat indien hij 'bij het voltooien van het zevende hoofdstuk teveel wordt opgehouden of indien het te groot zou worden' de eerste zes hoofdstukken apart als een *eerste deel* zouden moeten verschijnen.

Op de eerste bladzijde van het manuscript is de schrijver met het pseudoniem F. F. Iwanowski aangeduid omdat de Voorlopige Regering het boek anders geconfisqueerd zou hebben, maar toen het in 1918 verscheen was 'n schuilnaam al niet meer nodig. Een tweede druk van het boek, met een door Lenin toegevoegde para-graaf 'Hoe Marx de kwestie in 1852 stelde', verscheen in 1919.

Blz. 5

2. De Fabians waren leden van de reformistische, uiterst opportunistische 'Fabian Society', die in Engeland door 'n groep burgerlijke intellectuelen in 1884 was opgericht. Zij hielden het proletariaat af van de klassenstrijd en preekten de mogelijkheid van een vreedzame, geleidelijke overgang van het kapitalisme naar het socialisme door middel van kleine hervormingen. In 1900 sloten zij zich aan bij de Labour Party. *Blz. 8*
3. In de Russische uitgave van dit boek volgt hier nog de zin: 'Wij zullen de citaten uit de oorspronkelijke Duitse uitgaven moeten vertalen omdat de bestaande Russische vertalingen, hoe talrijk ook, voor het merendeel onvolledig en veelal onjuist zijn.' *Blz. 12*
4. Zie F. Engels 'De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat'. Moskou 1956, blz. 209. *Blz. 13*
5. S.R.-en of sociaal-revolutionairen vormden een kleinburgerlijke partij die begin 1902 ontstond uit een reeks losse groepen. De S.R.-en zagen geen klasse-onderscheid tussen het proletariaat en de kleinburgerij, zij verdoezelden de klassenverschillen onder de boeren en waren tegen de leidende rol van het proletariaat in de revolutie. Na de Februari-revolutie 1917 maakten de leiders der S.R.-en deel uit van de Voorlopige Regering, waar zij de belangen der landheren dienden. Na de Oktober-revolutie namen zij deel aan de gewapende opstand tegen het Sowjet-bewind. *Blz. 14*
6. De gensorganisatie was een, voor het ontstaan van klassen bestaande sociaal-economische formatie, waarin grote verwantschapsgroepen die alles gemeenschappelijk bezaten, de gronslag van de menselijke samenleving vormden. Tot de latere vormen van deze formatie behoren ook het matriarchaat en het patriarchaat, waaruit zich later geleidelijk de klassenmaatschappij ontwikkelde. *Blz. 14*
7. Zie F. Engels 'De heer Eugen Dührings omwenteling in de wetenschap (Anti-Dühring)' Moskou 1957, blz. 365. *Blz. 23*
8. Zie genoemd werk, blz. 238. *Blz. 27*
9. Zie K. Marx 'Kritiek op het program van Gotha'. Pegasus, Amsterdam 1935. Het ging hier om het program van de Duitse socialistische arbeiderspartij, dat in 1875 op het congres te Gotha werd aangenomen toen de socialistische partijen der Eisenachers

en der Lassalleanen fuseerden. Het program was erg opportunistisch omdat de Eisenachers de Lassalleanen in alle belangrijke kwesties tegemoet kwamen en hun formuleringen aanvaardden. Marx en Engels hebben het program van Gotha aan een vernietigende kritiek onderworpen. *Blz. 28*

10. Zie K. Marx en F. Engels 'Het Communistisch Manifest', 8ste druk Pegasus, Amsterdam 1963. *Blz. 30*
11. Zie K. Marx 'De Achttiende Brumaire van Louis Bonaparte', Moskou 1956 blz. 121/122. *Blz. 34*
12. Tengevolge van de burgerlijk-democratische Russische revolutie van 27 februari 1917 werd het tsarisme omvergeworpen en werd een burgerlijke Voorlopige Regering gevormd. *Blz. 36*
13. 'Zwarte-honderden' waren door de tsaristische politie gevormde contrarevolutionaire bendes die tot taak hadden revolutionairen te vermoorden, progressieve intellectuelen te molesteren en joden pogroms te organiseren. *Blz. 36*
14. Met K.D.-ten ofwel kadetten bedoelde men leden van de Constitutioneel-Democratische Partij, de leidende partij der Russische liberaal-monarchistische bourgeoisie. Ze werd in oktober 1905 opgericht en noemde zich demagogisch 'Partij van de volksoorlog', hoewel ze niet verder ging dan de eis van constitutionele monarchie. In 1914—1916 steunde ze de tsaristische veroveringspolitiek actief, en tijdens de Februari-revolutie trachtten zij de monarchie te redden. Als leidende partij in de Voorlopige Regering voerden de K.D.-ten een contrarevolutionaire politiek en na de Oktober-revolutie toonden zij zich verwoede vijanden van het Sowjet-bewind en namen zij deel aan alle gewapende bewegingen tegen dit bewind. *Blz. 36*
15. Zie genoemd werk, blz. 7. *Blz. 38*
16. 'Die Neue Zeit' was het theoretisch orgaan van de Duitse sociaal-democratische partij en verscheen te Stuttgart van 1883 tot 1923 onder redactie van K. Kautsky (tot okt. 1917) en daarna van G. Gunow. Tijdens de oorlog (1914—1918) nam het een centristisch standpunt in en steunde praktisch de sociaal-chauvinisten. *Blz. 39*
17. 'Djelo Naroda' was een dagblad van de S.R.-en dat onder verschillende namen van maart 1917 tot juli 1918 verscheen en de Voorlopige Regering steunde. Enkele nummers verschenen nog te

- Samara in oktober 1918 en te Moskou in maart 1919, maar toen werd het wegens contrarevolutionaire activiteiten verboden. *Blz. 54.*
18. Herostratus uit Efeze stak in 356 vóór onze jaartelling de beroemde tempel van Artemis in die stad in brand om zijn naam onsterfelijk te maken. *Blz. 59*
19. Zie de Duitse uitgave van genoemd werk, blz. 136. *Blz. 59*
20. Blanquisten zijn volgelingen van de bekende Franse revolutionair Louis-Auguste Blanqui (1805—1881). De grondleggers van het marxisme-leninisme beschouwden Blanqui als een vooraanstaand revolutionaire en aanhanger van het socialisme, maar kritiseerden hem tegelijkertijd wegens zijn sectarisme en samenwerpersmethoden. Het blanquisme wees de klassenstrijd af en streefde naar de bevrijding van de mensheid uit de loonslavernij door middel van samenzweringen van een kleine intellectuele minderheid. *Blz. 67*
21. Bedoeld is Marx' artikel 'Politieke onverschilligheid' en dat van Engels 'Over de autoriteit', die verschenen in de Italiaanse 'Almanacco repubblicano per l'anno 1874' en vervolgens in 1913 in 'Die Neue Zeit'. *Blz. 68*
22. 'Die Neue Zeit', 1913/1914, XXXII, I blz. 40. *Blz. 68*
23. Ter zelfder plaatse, blz. 39. *Blz. 70*
24. Geciteerd uit Bebel's 'Aus meinem Leben', deel II, Stuttgart, 1911, blz. 321/322. *Blz. 73*
25. Deze uitspraak is ook nog te vinden in de 14de druk (1913) van deze brochure. *Blz. 75*
26. Het program van Erfurt van de Duitse sociaal-democratie werd in oktober 1891 op het congres te Erfurt aangenomen ter vervanging van het program van Gotha uit 1875. De onjuistheden in het Erfurter program werden door Engels aan kritiek onderworpen in het geschrift 'Kritiek op het ontwerp voor het sociaal-democratische program van 1891'. *Blz. 75*
27. De Uitzonderingswet tegen de socialisten (1878) in Duitsland verbood alle organisaties van de S.D.-partij, evenals alle organisaties van de arbeidersbeweging en haar pers; beval verder de confiscatie van socialistische literatuur en de verbanning van de sociaal-democraten. In 1890 werd de wet onder druk van de arbeidersbeweging ingetrokken. *Blz. 77*

28. De 'Prawda' (Waarheid) werd als legaal bolsjewistisch dagblad op initiatief van de Petersburgse arbeiders en met zelf bijeengebrachte middelen op 5 mei 1912 te Petersburg opgericht. Lenin nam de ideologische leiding op zich, gaf de redactie aanwijzingen en schreef er bijna dagelijks in. Hij eiste dat het een strijdbare, revolutionaire geest zou ademen en kritiseerde de redactie wanneer er artikelen verschenen die niet duidelijk en principieel waren. De 'Prawda' werd voortdurend door de politie vervolgd en in de eerste twee jaar tot achttmaal toe verboden. Dan verscheen ze echter weer opnieuw onder een andere naam: 'Rabotsjaja Prawda', 'Proletarskaja Prawda', 'Poetj Prawdy' enz. tot zij op 21 juli 1914 definitief werd gesloten. Pas na de Februari-revolutie, op 18 maart 1917 verscheen de 'Prawda' weer als orgaan van het CC en het Petersburgse comité der RSDAP. Na zijn terugkeer uit het buitenland nam Lenin op 18 april van dat jaar de leiding van het blad weer op zich. Tussen juli en oktober 1917 werd de 'Prawda' opnieuw vervolgd en wel thans door de burgerlijke Voorlopige Regering. Weer veranderde het blad herhaaldelijk van naam: 'Listok Prawdy', 'Proletari', 'Rabotsji', 'Rabotsji Poetj'. Sinds 9 november 1917 verschijnt het weer onder de oorspronkelijke naam 'Prawda', als centraalorgaan van de communistische partij.

Lenins artikel 'Een principiële kwestie' verscheen in nr. 68 van 28 mei 1917. *Blz. 82*

29. Met 'Los-van-de-kerk-beweging' wordt het massale uittreden uit de kerk in de jaren vóór Wereldoorlog I in Duitsland bedoeld, waarover in januari 1914 een discussie werd geopend in 'Die Neue Zeit'. *Blz. 84*
30. Zoals men weet werd de officiële naam door het partijcongres van 1918 veranderd in 'Communistische Partij (bolsjewiki)', en door het 19de congres in 1952 in 'Communistische Partij van de Sowjet-Unie' (CPSU). *Blz. 90*
31. De Russische schrijver N. Pomjalowski beschreef in zijn 'Otsjerki Boersy' het strenge regiem met lijfstraffen op het seminarie en de ruwe zeden van de toekomstige orthodoxe geestelijken. *Blz. 107*
32. Het Haagse Congres van de Eerste Internationale vond met deelname van Marx en Engels plaats van 2 tot 7 september 1872. Op dit congres werden Bakoenin en Guillaume wegens obstructie uit de Internationale verwijderd. *Blz. 114*
33. De 'Zarja' was een marxistisch politiek-wetenschappelijk tijdschrift dat in de jaren 1901/1902 door de redactie van de 'Iskra'

Samara in oktober 1918 en te Moskou in maart 1919, maar toen werd het wegens contrarevolutionaire activiteiten verboden. *Blz. 54.*

18. Herostratus uit Efeze stak in 356 vóór onze jaartelling de beroemde tempel van Artemis in die stad in brand om zijn naam onsterfelijk te maken. *Blz. 59*

19. Zie de Duitse uitgave van genoemd werk, blz. 136. *Blz. 59*

20. Blanquisten zijn volgelingen van de bekende Franse revolutionair Louis-Auguste Blanqui (1805—1881). De grondleggers van het marxisme-leninisme beschouwden Blanqui als een vooraanstaand revolutionaire en aanhanger van het socialisme, maar kritiseerden hem tegelijkertijd wegens zijn sectarisme en samen-zweerdsmethoden. Het blanquisme wees de klassenstrijd af en streefde naar de bevrijding van de mensheid uit de loonslavernij door middel van samenzweringen van een kleine intellectuele minderheid. *Blz. 67*

21. Bedoeld is Marx' artikel 'Politieke onverschilligheid' en dat van Engels 'Over de autoriteit', die verschenen in de Italiaanse 'Almanacco repubblicano per l'anno 1874' en vervolgens in 1913 in 'Die Neue Zeit'. *Blz. 68*

22. 'Die Neue Zeit', 1913/1914, XXXII, I blz. 40. *Blz. 68*

23. Ter zelfder plaatse, blz. 39. *Blz. 70*

24. Geciteerd uit Bebels 'Aus meinem Leben', deel II, Stuttgart, 1911, blz. 321/322. *Blz. 73*

25. Deze uitspraak is ook nog te vinden in de 14de druk (1913) van deze brochure. *Blz. 75*

26. Het program van Erfurt van de Duitse sociaal-democratie werd in oktober 1891 op het congres te Erfurt aangenomen ter vervanging van het program van Gotha uit 1875. De onjuistheden in het Erfurter program werden door Engels aan kritiek onderworpen in het geschrift 'Kritiek op het ontwerp voor het sociaal-democratische program van 1891'. *Blz. 75*

27. De Uitzonderingswet tegen de socialisten (1878) in Duitsland verbood alle organisaties van de S.D.-partij, evenals alle organisaties van de arbeidersbeweging en haar pers; beval verder de confiscatie van socialistische literatuur en de verbanning van de sociaal-democraten. In 1890 werd de wet onder druk van de arbeidersbeweging ingetrokken. *Blz. 77*

28. De 'Prawda' (Waarheid) werd als legaal bolsjewistisch dagblad op initiatief van de Petersburgse arbeiders en met zelf bijeengebrachte middelen op 5 mei 1912 te Petersburg opgericht. Lenin nam de ideologische leiding op zich, gaf de redactie aanwijzingen en schreef er bijna dagelijks in. Hij eiste dat het een strijdbare, revolutionaire geest zou ademen en kritiseerde de redactie wanneer er artikelen verschenen die niet duidelijk en principieel waren. De 'Prawda' werd voortdurend door de politie vervolgd en in de eerste twee jaar tot achttmaal toe verboden. Dan verscheen ze echter weer opnieuw onder een andere naam: 'Rabotsjaja Prawda', 'Proletarskaja Prawda', 'Poetj Prawdy' enz. tot zij op 21 juli 1914 definitief werd gesloten. Pas na de Februari-revolutie, op 18 maart 1917 verscheen de 'Prawda' weer als orgaan van het CC en het Petersburgse comité der RSDAP. Na zijn terugkeer uit het buitenland nam Lenin op 18 april van dat jaar de leiding van het blad weer op zich. Tussen juli en oktober 1917 werd de 'Prawda' opnieuw vervolgd en wel thans door de burgerlijke Voorlopige Regering. Weer veranderde het blad herhaaldelijk van naam: 'Listok Prawdy', 'Proletari', 'Rabotsji', 'Rabotsji Poetj'. Sinds 9 november 1917 verschijnt het weer onder de oorspronkelijke naam 'Prawda', als centraalorgaan van de communistische partij.

Lenins artikel 'Een principiële kwestie' verscheen in nr. 68 van 28 mei 1917. *Blz. 82*

29. Met 'Los-van-de-kerk-beweging' wordt het massale uitreden uit de kerk in de jaren vóór Wereldoorlog I in Duitsland bedoeld, waarover in januari 1914 een discussie werd geopend in 'Die Neue Zeit'. *Blz. 84*

30. Zoals men weet werd de officiële naam door het partijcongres van 1918 veranderd in 'Communistische Partij (bolsjewiki)', en door het 19de congres in 1952 in 'Communistische Partij van de Sowjet-Unie' (CPSU). *Blz. 90*

31. De Russische schrijver N. Pomjalowski beschreef in zijn 'Otsjerki Boersy' het strenge regiem met lijfstraffen op het seminarie en de ruwe zeden van de toekomstige orthodoxe geestelijken. *Blz. 107*

32. Het Haagse Congres van de Eerste Internationale vond met deelname van Marx en Engels plaats van 2 tot 7 september 1872. Op dit congres werden Bakoenin en Guillaume wegens obstructie uit de Internationale verwijderd. *Blz. 114*

33. De 'Zarja' was een marxistisch politiek-wetenschappelijk tijdschrift dat in de jaren 1901/1902 door de redactie van de 'Iskra'

werd uitgegeven te Stuttgart. Er verschenen vier nummers van dit tijdschrift, waarin van Lenin: 'Toevallige opmerkingen', 'De verjagers van het landelijke zelfbestuur en de Hannibals van het liberalisme', de eerste vier hoofdstukken van het geschrift 'Het agrarische vraagstuk en de critici van Marx' (onder de titel 'De heren "critici" in de agrarische kwestie'), verder een "Binnenlands Overzicht" en 'Het agrarisch program van de Russische sociaal-democratie'. *Blz. 116*

34. Bedoeld is het Vijfde Congres van de Tweede Internationale, dat van 23 tot 27 september 1900 te Parijs gehouden werd en met betrekking tot de belangrijkste kwestie, 'Over de verovering van de politieke macht door het proletariaat' een door Kautsky voorgestelde resolutie aannam, die door Lenin 'ten opzichte van de opportunisten verzoenend' genoemd werd. *Blz. 116*

35. De eerste Russische vertaling van deze brochure (door N. L. Mejsersjerjakow) verscheen in 1918. *Blz. 122*

36. De 'Sozialistische Monatshefte' waren het belangrijkste tijdschrift van de opportunisten onder de Duitse sociaal-democraten en tevens een der organen van het internationale opportunisme. Ze verschenen te Berlijn van 1897 tot 1933 en stonden tijdens Wereldoorlog I op het standpunt der sociaal-chauvinisten. *Blz. 132*

37. De Italiaanse socialistische partij werd in 1892 opgericht en heette oorspronkelijk 'Partij der Italiaanse werkers'; op het congres van 1893 te Reggio Emilia werd de naam veranderd in 'Socialistische partij der Italiaanse werkers' en sinds 1895 heet zij 'Italiaanse socialistische partij'. *Blz. 132*

38. De 'Independent Labour Party' was in 1893 gesticht en stond onder leiding van James Keir Hardie en P. MacDonald. Ze had de pretentie politiek onafhankelijk te zijn van de burgerlijke partijen, maar in werkelijkheid was ze, zoals Lenin het uitdrukte, 'onafhankelijk van het socialisme doch afhankelijk van het liberalisme'. *Blz. 132*

39. De Communistische Swerdlow-Universiteit ontstond uit een school voor propagandisten en instructeurs die in 1918 door de regering van de RSFSR was opgericht en al spoedig uitgroeide tot de centrale school voor partij- en bestuursfunctionarissen. Lenin hield hier twee lezingen over de staat. Het stenogram van de eerste wordt hier gepubliceerd, maar dat van de tweede die op 29 augustus 1919 werd gehouden, is niet bewaard gebleven. *Blz. 135*

40. Zie aantekening No. 4.

Blz. 142

41. Met constituanten wordt de Wetgevende Vergadering bedoeld, die de burgerlijke Voorlopige Regering niet bijeen dorst te roepen, maar die de contrarevolutie na de Oktober-revolutie als wapen tegen de Sowjets trachtte te gebruiken. *Blz. 155*

Namenlijst

Aleksentjew, N. D. (1878—1943)

— een der leiders der sociaal-revolutionairen. Tijdens Wereldoorlog I fel sociaal-chauvinist. Na de Februari-revolutie 1917 was hij minister in de Voorlopige Regering en later voorzitter van de contrarevolutionaire 'Voorlopige Raad der Russische Republiek'. Na de Oktober-revolutie trad hij actief op tegen het Sowjet-bevind. *Blz.* 20, 54

Bakoenin, M. A. (1814—1876) —

vooraanstaand Russisch anarchist die sinds 1840 in het buitenland verbleef, deelnam aan de Duitse revolutie 1848—'49 en aan de Eerste Internationale waar hij tegen Marx optrad. In 1872 werd hij wegens ondermijnende activiteiten uit de Internationale gestoten. *Blz.* 60, 74

Bebel, August (1840—1913) —

een der bekendste leiders van de Duitse sociaal-democratie en internationale arbeidersbeweging. Hij was lid van de Eerste Internationale en richtte tezamen met W. Liebknecht de Duitse Sociaal-Democrati-

sche Arbeiderspartij op. Rondom de eeuwwisseling streed hij op voorbeeldige wijze tegen het reformisme en revisionisme binnen de Duitse Sociaal-Democratische Partij. *Blz.* 72, 75

Bernstein, Eduard (1850—1932)

— leider van de meest opportunistische vleugel der Duitse sociaal-democratie en der IIde Internationale, bekend theoreticus van het revisionisme en reformisme. Vanaf 1881 redacteur van het sociaal-democratische tijdschrift 'Der Sozialdemokrat'. Later trad hij op tegen de Oktober-revolutie en de Sowjet-staat. *Blz.* 50, 59-61, 117-119, 123, 129

Bismarck, Otto (1815—1898) —

Pruisisch staatsman, monarchist, van 1871 tot 1890 rijkskanselier. Hij verenigde Duitsland met geweld onder Pruisische heerschappij en had de 'Uitzonderingswetten' tegen de socialistten op zijn naam (1878—1890). *Blz.* 19

Bissolati, Leonida (1857—1920)

— een der oprichters van de

Italiaanse Socialistische Partij, waarin hij als leider van de rechtse reformistische vleugel optrad. Vele jaren was hij hoofdredacteur van het partijblad 'Avanti!'. In 1912 werd hij uitgesloten en richtte toen de 'Sociaal-reformistische Partij' op. Tijdens Wereldoorlog I sociaal-chauvinist en 1916—1918 minister. *Blz. 52*

Blanqui, Louis Auguste (1805—1881) — groot Frans revolutionair, vooraanstaand ideoloog van het utopische communisme, deelnemer aan de Parijse opstanden en revoluties van 1830 tot 1870. Hij stond aan het hoofd van een reeks geheime revolutionaire genootschappen en bracht meer dan 36 jaar in de gevangenis door. Marx en Lenin hadden grote waardering voor zijn revolutionaire activiteiten, maar kritiseerden zijn fouten en samenweerderstactiek. *Blz. 67*

Bracke, Wilhelm (1842—1880) — Duits socialist, uitgever en boekhandelaar, een der stichters en leiders van de sociaal-democratische partij (1869). *Blz. 72, 92*

Branting Karl (1860—1925) — leider van de Zweedse Sociaal-democratische Partij en een der leiders van de IIde Internationale. Tijdens Wereldoorlog I sociaal-chauvinist. In 1917 steunde hij als minister de interventie in Sowjet-Rusland. Later leider van de sociaal-democratische regering. *Blz. 52, 132*

Bresjko-Bresjkowskaja, J. K. (1844—1934) — een van de oprichters en (meest rechtse)

leiders der S.R.-partij; steunde na de Februari-revolutie energiek de Voorlopige Regering. Zij streed na de Oktober-revolutie actief tegen het Sowjet-bewind. *Blz. 7*

Cavaignac, Louis-Eugène (1802—1857) — Frans generaal die na de Februari-revolutie 1848 minister van oorlog in de Voorlopige Regering van Frankrijk werd. In de Junidagen 1848 werd de opstand van de Parijse arbeiders onder zijn leiding neergeslagen. *Blz. 83*

Cornelissen, Ch. (1864—1942) — bekend Nederlands anarchist met syndicalistische inslag, woonde sinds 1899 in Frankrijk. *Blz. 108*

David, Eduard (1863—1930) — econoom, een der leiders van de rechtse vleugel der Duitse sociaal-democratie, reformist. Hij behoorde tot de oprichters van het opportunistenorgaan 'Sozialistische Monatshefte'. In de eerste regering van de Duitse Republiek was hij van 1919 tot 1920 minister van binnenlandse zaken, van 1922 tot 1927 regerings-commissaris in Hessen. Hij steunde het revanchisme van het Duitse imperialisme en stond vijandig tegenover de USSR. *Blz. 8, 52, 131*

Dühring, Eugen (1833—1921) — Duits filosoof en econoom, ideoloog van de kleinburgerij. Zijn inzichten die een zekere weerklank vonden bij een deel der Duitse sociaal-democraten, werden volkomen ontrafeld door Engels in zijn 'Anti-Dühring', aan welk boek de man te danken heeft dat men nog over hem spreekt. *Blz. 26*

Gé, A. J. (?—1919) — Russisch anarchist die na de Oktober-revolutie aanhanger werd van het Sowjet-bewind. *Blz. 108*

Grave, Jean (1854—1939) — Frans kleinburgerlijk socialist, een der theoretici van het anarchisme, redacteur van verschillende anarchistische bladen, tijdens Wereldoorlog I medewerker van 'La Bataille Syndicaliste'. *Blz. 108*

Guesde, Jules (1845—1922) — voormalig vooraanstaand Frans socialist, medeoprichter van de Franse Arbeiderspartij (P.O.F.), later revisionist, in 1914 minister in het Franse oorlogskabinet. *Blz. 8*

Henderson, Arthur (1863—1935) — een der leiders van de Labour Party en Engelse vakbonden. Enige malen fractievoorzitter der labouristen en tijdens Wereldoorlog I minister. Sociaal-chauvinist. Na de Februari-revolutie 1917 kwam hij naar Rusland om te agiteren voor het voortzetten van de oorlog. *Blz. 52*

Hyndman, Henry Mayers (1842—1921) — Engels socialist en reformist. In 1881 richtte hij de Democratische Federatie op, waaruit in 1884 de Sociaal-democratische Federatie ontstond. Later was hij een der leiders van de Engelse Socialistische Partij. In 1916 verliet hij deze partij, omdat zijn sociaal-chauvinistische houding daar op tegenstand gestoten was. *Blz. 9*

Jaurès, Jean (1859—1914) — belangrijke figuur in de Franse en internationale socialistische beweging, van beroep historicus. In 1904 stichtte hij

'l'Humanité' waarvan hij tot zijn dood hoofdredacteur was. Zijn strijd voor de vrede en tegen de dreigende wereldoorlog wekte de haat van de imperialistische bourgeoisie. Hij werd vermoord door een handlanger van de reactie. *Blz. 116, 132*

Kautsky, Karl (1854—1938) — een der leiders van de Duitse sociaal-democratie en de IIde Internationale. Oorspronkelijk marxist, werd hij later de ideoloog van het gevaarlijkste en schadelijkste soort opportunisme, dat men centrisme noemt. Sinds 1874 nam hij deel aan de socialistische beweging en was later redacteur van het theoretische maandblad der Duitse sociaal-democratie, 'Die Neue Zeit'. In verschillende zijner werken heeft Lenin Kautsky aan een vernietigende kritiek onderworpen. *Blz. 9, 14, 18, 35, 41, 45, 53, 60, 75, 84, 114, 116, 130*

Kerensky, A. F. (1881—1970) — sociaal-revolutionair, lid van de Staatsdoema, waar hij voorzitter was van 'n groepje voor z.g. 'Arbeidsbelangen'. Na de Februari-revolutie minister en vervolgens premier van de Voorlopige Regering en opperbevelhebber. Na de Oktober-revolutie streed hij actief tegen het Sowjet-bewind, maar vluchtte in 1918 naar het buitenland waar hij zijn activiteiten tegen Sowjet-Rusland voortzette. *Blz. 19, 82*

Kolb, Wilhelm (1870—1918) — Duits sociaal-democraat, opportunist en revisionist, redacteur van de 'Volksfreund', tij-

- dens Wereldoorlog I sociaal-chauvinist. *Blz.* 132
- Kropotkin, P. A.* (1842—1921) — een der belangrijkste theoretici van het anarchisme. In 1872 trad hij in het buitenland toe tot de groep van Bakonin. Na terugkeer in Rusland nam hij deel aan de volksbeweging en werd in 1874 gearresteerd. In 1876 vluchtte hij naar het buitenland, waar hij optrad tegen Marx' leer. In 1917 keerde hij naar Rusland terug en in 1920 richtte hij een manifest tot de arbeiders in Europa, waarin hij de historische betekenis van de Oktober-revolutie erkende en opriep een interventie tegen Sowjet-Rusland te dwarsbomen. *Blz.* 108, 130
- Kugelman, Ludwig* (1830—1902) — Duits sociaal-democraat, vriend van Marx, lid van de Eerste Internationale en deelnemer aan de revolutie van 1848/1849 in Duitsland. Hij heeft veel gedaan voor de uitgave en verbreiding van 'Het Kapitaal' en hield Marx van 1862 tot 1874 op de hoogte van de toestand in Duitsland. *Blz.* 44/45
- Lassalle, Ferdinand* (1825—1864) — Duits kleinburgerlijk socialist, een der oprichters van de 'Allgemeine Deutsche Arbeiterverein' (1863). De oprichting van deze vereniging was nuttig voor de arbeidersbeweging, maar als voorzitter voerde Lassalle een opportunistische politiek. Marx en Engels hebben zijn theoretische en politieke inzichten scherp gekritiseerd. *Blz.* 101/102
- Legien, Karl* (1861—1920) — Duits rechts-georiënteerd sociaal-democraat, een der leiders van de Duitse vakbonden waarvan hij jarenlang voorzitter was. Lid van de Rijksdag, tijdens Wereldoorlog I fel sociaal-chauvinist, later lid van de Nationale Vergadering der Weimar-republiek, waar hij de bourgeoisie steunde tegen het revolutionaire proletariaat. *Blz.* 8, 52, 55, 131
- Liebknecht, Wilhelm* (1826—1900) — vooraanstaand leider van de Duitse en internationale arbeidersbeweging. Een der oprichters en leiders van de Duitse Sociaal-democratische Partij, waarvan hij sinds 1875 bestuurslid was. Actief medewerker van de Eerste en IIde Internationale. Marx en Engels waardeerden hem zeer, hoewel zij zijn fouten kritiseerden. *Blz.* 75, 77
- Luxemburg, Rosa* (1871—1919) — belangrijke figuur in de internationale arbeidersbeweging, een der leiders van de linkervleugel van de IIde Internationale. Tijdens Wereldoorlog I richtte zij met anderen de Spartakus-bond op en na 1918 had zij een leidend aandeel in de oprichting van de Duitse Communistische Partij. In januari 1919 werd zij gearresteerd en op beestachtige wijze vermoord. Lenin waardeerde haar buitengewoon, hoewel hij haar herhaaldelijk kritiseerde. *Blz.* 123
- Mehring, Franz* (1846—1919) — vooraanstaand leider van de Duitse arbeidersbeweging, met name van de linkervleugel der sociaal-democratie. Redacteur van 'Die Neue Zeit'. Mehring heeft een belangrijke rol gespeeld bij de oprichting van de Duitse Communistische Partij. *Blz.* 39
- Michailowski N. K.* (1842—1904) — een van de bekendste Russische liberale theoretici; filosoof en letterkundige, streed als redacteur van het tijdschrift 'Roesskoje Bogatstvo' tegen het marxisme (1892). *Blz.* 17
- Millerand, Alexandre* (1859—1943) — Frans politicus, in de jaren '80 kleinburgerlijk radicaal, daarna leider van de opportunistische stroming in de Franse socialistische beweging. In 1899 werd hij minister in de reactionaire burgerlijke regering en daarna tot 1915 herhaaldelijk minister. *Blz.* 116
- Montesquieu, Charles Louis* (1689—1755) — beroemd Frans socioloog, econoom en auteur, een der grote achttiende-eeuwse verlichters, theoreticus van de constitutionele monarchie. *Blz.* 62
- Pannekoek, Anton* (1873—1960) — Nederlands socialist, een der oprichters van het links-socialistische blad 'De Tribune' in 1907. Sinds 1910 onderhield hij nauwe betrekkingen met de linkse sociaal-democraten in Duitsland. Tijdens Wereldoorlog I, internationalist, actief medewerker van de 'Vorboten', het theoretische orgaan van de Zimmerwaldse linksen. Nadien werd hij lid van de Comintern. In 1921 trok hij zich uit het politieke leven terug. *Blz.* 123/124 126, 128
- Plechanow, G. U.* (1856—1918) — vooraanstaand leider van de Russische en internationale arbeidersbeweging, eerste propagandist van het marxisme in Rusland. In 1883 richtte hij te Genève de eerste Russische marxistische groep 'Bevrijding van de Arbeid' op. Plechanow streed tegen de 'volksvrienden' en tegen het revisionisme in de internationale arbeidersbeweging. In het begin van de eeuw maakte hij deel uit van de redactie van de 'Iskra' en de 'Zarja'. *Blz.* 8, 43, 46, 53, 56, 60, 108, 114, 131
- Pomjalowski, N.* (1835—1863) — Russisch democratisch schrijver, ijverde tegen het autocratisch-bureaucratische bewind in Rusland, tegen geweldpleging en machtsmisbruik. *Blz.* 107
- Potresow, A. N.* (1869—1934) — een der leiders van de mensjewieken, ideoloog der liquidateurs, redacteur van 'n aantal mensjewistische tijdschriften. Tijdens Wereldoorlog I, sociaal-chauvinist. Na de Oktober-revolutie emigreerde hij naar het buitenland waar hij samenwerkte met Kerensky en tegen het Sowjet-bewind agiteerde. *Blz.* 8, 131
- Proudhon, Pierre* (1809—1865) — Frans publicist, econoom en socioloog, ideoloog der kleinburgerij, een der grondleggers van het anarchisme. Hij kritiseerde het grootkapitalisme van het standpunt der kleine bezitters, in wie hij de grondslag van de maatschappij zag. Hij wilde de staat langs vreedzame weg opheffen en een eind maken aan iedere politieke strijd. 'Natie' en 'nationalist' waren

- volgens hem verouderde begrippen en daarom was hij tegen nationale bevrijdingsbewegingen der onderdrukte volkeren. Marx heeft z'n theorieën en politieke inzichten scherp veroordeeld en noemde ze, o.a. in 'La misère de la philosophie', onwetenschappelijk en reactionair. *Blz.* 59/60, 66, 73, 114, 116
- Radek, K. B.* (1885—1939) — Pools-Russisch journalist en politicus, actief deelnemer aan de sociaal-democratische beweging in Galicië, Polen en Duitsland, waar hij tot de linker-vleugel behoorde. Tijdens Wereldoorlog I, internationalist. In 1917 trad hij toe tot de communistische partij in de USSR, maar werd in 1927 geroyeerd wegens deelname aan de trotskistische oppositie. In 1930 wederom in de partij opgenomen, werd hij in 1936 opnieuw wegens antipartij-activiteiten uitgesloten. *Blz.* 123
- Renaudel, Pierre* (1871—1935) — een der reformistische leiders van de Franse socialistische partij. Redacteur van 'Le peuple' (1902—1914) en van 'l'Humanité' (1914—1920). Lid van het parlement, tijdens Wereldoorlog I, sociaal-chauvinist. Na 1927 niet meer in de partijleiding, in 1933 geroyeerd. *Blz.* 8, 52
- Roebanowsky, I. A.* (1880—1920) — een der S.R.-leiders, lid van het Internationaal Socialistisch Bureau. Na de Oktober-revolutie trad hij tegen het Sowjetbewind op. *Blz.* 8
- Roesanow, N. S.* (1858—19?) — Russisch publicist, eerst 'volksvriend', later sociaal-revolutionair. Had in de emigratie contact met F. Engels. In 1905 keerde hij terug naar Rusland, maar na de Oktober-revolutie emigreerde hij opnieuw. *Blz.* 54
- Scheidemann, Philipp* (1865—1939) — een der leiders van de uiterst rechtse, opportunistische vleugel der Duitse sociaal-democratie. Lid van de Rijksdag en van het partijbestuur; tijdens de Duitse revolutie 1918 actief tegen de Spartakusbond. In 1919 premier van de Weimar-republiek, befaamd wegens het bloedige neerslaan der Duitse arbeidersbeweging. Na 1921 trad hij politiek niet meer op de voorgrond. *Blz.* 8, 52, 55
- Sembaat, Marcel* (1862—1922) — een der reformistische leiders van de Franse socialistische partij. Tijdens Wereldoorlog I, minister. *Blz.* 52, 55
- Skobeljew, M. I.* (1885—1939) — ingenieur, na 1903 mensjewiek. In 1906 emigreerde hij naar het buitenland waar hij medewerkte aan uitgaven der mensjewieken en aan de 'Prawda' van Trotski. Tijdens Wereldoorlog I, centrist. Na de Februari-revolutie 1917 vice-voorzitter van de Petrogradse Sowjet en van het Centraal Executief comité. Van mei tot augustus 1917 minister in de Voorlopige Regering. Na de Oktober-revolutie wendde hij zich van de mensjewieken af en werkte bij de coöperatie en later bij het volkscommissariaat voor buitenlandse handel. Sinds 1922 lid van de communistische partij. *Blz.* 20, 54
- Stauning, Thorvald* (1873—1942) — Deens politicus, een der rechtse leiders van de Deense sociaal-democratie en de IIde Internationale. Lid van het parlement, later minister en premier in de coalitie-regering. *Blz.* 52, 132
- Stirner, Max* (Schmidt, Kaspar) (1806—1856) — Duits filosoof, ideoloog van het burgerlijke individualisme en anarchisme. *Blz.* 114
- Stroewe, Pjotr* (1870—1944) — Russisch burgerlijk econoom en publicist, in de jaren '90 een van de belangrijkste voorstanders van het 'legale marxisme', later een der K.D.-leiders. Na de Oktober-revolutie een der aanvoerders van de contrarevolutie, emigrant. *Blz.* 46, 114
- Toegan-Baranowski, M. I.* (1865—1919) — Russisch burgerlijk econoom, vooraanstaand vertegenwoordiger van het 'legale marxisme'. Tijdens de revolutie van 1905 lid der K.D.-partij en na de Oktober-revolutie actief contrarevolutionair in de Oekraïne. *Blz.* 103
- Treves, Claudio* (1868—1933) — een der reformistische leiders van de Italiaanse Socialistische Partij, vijand van de Oktober-revolutie. Na 1922 een der leiders van de reformistische Unitaire Socialistische Partij. *Blz.* 132
- Tseretelli, I. G.* (1882—1959) — een der leiders van de mensjewieken, lid van de Voorlopige Regering in 1917 en na de Oktober-revolutie een der leiders van de contrarevolutionaire mensjewistische regering in Georgië. Later emigrant. *Blz.* 8, 29, 54, 56, 83, 88, 107, 131
- Tsjernow, U. N.* (1876—1952) — een der leiders en theoretici van de sociaal-revolutionairen. In 1917 minister van landbouw in de Voorlopige Regering. Na de Oktober-revolutie organiseerde hij anti-sowjet-opstanden, en in 1920 emigreerde hij. *Blz.* 8, 20, 54, 88, 107
- Turati Filippo* (1857—1932) — Italiaans arbeidersleider, een der oprichters van de Italiaanse Socialistische Partij, reformist en vijand van de Oktober-revolutie. Na 1922 leider van de reformistische Unitaire Socialistische Partij. In 1926 emigreerde hij uit Italië naar Frankrijk. *Blz.* 132
- Vandervelde, Emile* (1866—1938) — leider van de Belgische Arbeiderspartij, voorzitter van het Internationaal Socialistische Bureau der IIde Internationale, opportunist, vijand van de Oktober-revolutie, hij steunde de interventie tegen Sowjet-Rusland actief. Later minister van buitenlandse zaken in België. *Blz.* 8, 52, 55, 131/132
- Webb, Sydney* (1859—1947) en *Beatrice* (1858—1943) — bekende Engelse auteurs en oprichters van de reformistische Fabian-beweging. Sydney Webb was tijdens Wereldoorlog I sociaal-chauvinist en later minister in de beide Labour-regeringen. De Webbs sympathiseerden met de Sowjet-Unie. *Blz.* 131

Zenzinow, W. M. (1881—19?) — een der leiders van de sociaal-revolutionairen. In 1917 lid van de Petrogradse Sowjet,

voorzitter van een blok met de bourgeoisie. Na de Oktober-revolutie, die hij vijandig gezind was, emigrant. *Blz.* 54

INHOUD

Voorwoord bij de eerste druk	7
Voorwoord bij de tweede druk	9
 I. KLASSENMAATSCHAPPIJ EN STAAT	11
1. De staat als produkt van de onverzoenlijkheid der klas- sentegenstellingen	11
2. Bijzondere afdelingen gewapende lieden, gevangenen enz.	14
3. De staat als werktuig tot uitbuiting van de onderdrukte klasse	18
4. Het 'afsterven' van de staat en de gewelddadige revolutie	22
 II. STAAT EN REVOLUTIE. DE ERVARING VAN DE JAREN 1848—1851	29
1. De vooravond van de revolutie	29
2. De lessen van de revolutie	33
3. Hoe Marx de kwestie in 1852 stelde	39
 III. STAAT EN REVOLUTIE. DE ERVARING VAN DE PARIJSE COMMUNE VAN 1871. MARX' ANALYSE	43
1. Waarom was de poging der communards zo heldhaftig?	43
2. Waardoor moet de vernietigde staatsmachine vervangen worden?	47
3. De opheffing van het parlementarisme	52
4. Het organiseren van de eenheid der natie	58
5. De vernietiging van de parasitaire staat	62

IV. VERVOLG. AANVULLENDE UITLEG VAN ENGELS	65
1. 'Het woningvraagstuk'	65
2. Een polemiek tegen de anarchisten	68
3. Een brief aan Bebel	72
4. Kritiek op het ontwerp voor het Erfurtse Program	75
5. Het voorwoord van 1891 bij Marx' 'Burgeroorlog in Frankrijk'	82
6. Engels over het te boven komen van de democratie.	88
V. DE ECONOMISCHE GRONDSLAGEN VOOR HET AFSTERVEN VAN DE STAAT	92
1. Hoe stelde Marx de vraag?	92
2. De overgang van kapitalisme naar communisme	95
3. De eerste fase van de communistische maatschappij	101
4. De hoogste fase van de communistische samenleving	104
VI. DE VERVLAKKING VAN HET MARXISME DOOR DE OPPORTUNISTEN	113
1. Plechanows polemiek tegen de anarchisten	113
2. Kautsky's polemiek tegen de opportunisten	115
3. Kautsky's polemiek tegen Pannekoek	122
VII. DE ERVARINGEN VAN DE RUSSISCHE REVOLUTIES VAN 1905 EN 1917	132
NAWOORD BIJ DE EERSTE DRUK	133
OVER DE STAAT (Lezing, gehouden in de Swerdlow-Universiteit op 11 juli 1919)	135
AANTEKENINGEN	159
NAMENLIJST	167

В. И. ЛЕНИН
ГОСУДАРСТВО И РЕВОЛЮЦИЯ

На голландском языке